

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT

Görföl Tibor \ Az élet és a halál egysége. Eberhard Jüngel szentháromságtana

Kókai-Nagy Viktor \ Hatalomgyakorlás a Római levél szerint

Solymár Mónika \ Evangélikus iskolák önértelmezése pedagógiai programjaik tükrében

Katrin Hatzinger \ Az európai enerváltság ellen. Ötletek az erősebb

evangélikus kötődés megvalósulására az egységesülő Európában

Kedves Olvasó!

Vajon mit fog őrizni a teológiatörténeti emlékezet a tavaly elhunyt Eberhard Jüngellel kapcsolatban? Mire fognak emlékezni, akiknek fontos a 20. századi evangélikus (és általában keresztény) teológia talán utolsó igazán jelentős tanúja és alakítója: A népszerű és legendás egyetemi oktatóra, akinek előadásain sokszor ezer hallgató vett részt, szemináriumaira pedig olykor száz fő kért bebocsátást? – fogalmaz tanulmányának elején Görföl Tibor. A szerző a hatalmas jüngeli életmű jelentős és a jövőben is meghatározó gondolataiba kínál betekintést.

A *Hatalomgyakorlás a Római levél szerint* című dolgozat Róm 13,1–7 kutatástörténetét tárgyalja. Kókai-Nagy Viktor a szöveghez köthető értelmezések exegetikai megközelítéseire koncentrálnak mutatja be az elmúlt negyven év kommentárirodalmának darabjait.

Solymár Mónika tanulmányban az evangélikus iskolák pedagógiai programjaiból rekonstruált önértelmezést mutatja be. Hogyan határozzák meg önmagukat az evangélikus iskolák Magyarországon? Milyen specialitásai vannak az evangélikus iskoláknak?

Milyen szerepet játszanak az egyházak az európai politikai folyamatokban, és milyen lehetőségük lehet erre a jövőben? Ezt a kérdést vizsgálja írásában Katrin Hatzinger, aki 2008 óta a Németországi Protestáns Egyháznak az Európai Unió brüsszeli központjában működő irodáját vezeti. Szerinte az „evangélikusság” soha nem önmagáért való.

Az igehirdetési előkészítők *vízkereszt ünnepe után 3. vasárnaptól hetvened vasárnapjáig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Januári számunk szerzői

Cairns-Lengyel Henriett lelkész – Mohács
D. Szebik Imre nyugalmazott püspök – Budapest
Deme Dávid nyugalmazott lelkész – Nagykanizsa
Gombor Krisztián lelkész – Kétybodony
Görföl Tibor katolikus teológus, fordító, a Vigilia
főszerkesztője – Pécs
Katrin Hatzinger egyházfőtanácsos (EKD) – Brüsszel
(Belgium)
Kókai-Nagy Viktor református teológus, lelkész,
egyetemi docens – Debrecen
Magyarkuti Gyuláné Tóth Katalin lelkész – Budapest
Polgárdi Sándor esperes – Pápa

Solymár Mónika lelkész, egyetemi docens – Bécs (Ausztria)
Szabó Lajos nyugalmazott egyetemi tanár, lelkész – Budapest
Szabóné Mátrai Marianna nyugalmazott püspökhelyettes,
lelkész – Budapest
Szakács-Tamás lelkész, doktorandusz, rovatszerkesztő
– Aszód

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Szakács Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Johann Gyula

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Perce Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050, e-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Úllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 14 400 Ft; fél évre: 7200 Ft. Egy szám ára: 1000 Ft.

Digitális előfizetés egy évre: 8100 Ft; fél évre: 4050 Ft. Egy példány ára: 700 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Mondat Kft. www.mondat.hu

Felelős vezető: Nagy László

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)

2 133282 1122011

Kit keresünk, kit látunk?

Jn 1,39a

■ GOMBOR KRISZTIÁN

Látni. Azt gondolom, a karácsonyi időszakban volt bőven mit látni. Fényfüzerek sokasága kápráztatta a szemünket még a falvak házai között sétálva is. Nem is beszélve a nagyvárosok fényes, szemet kápráztató utcáiról, kirakatairól. Látvány bőven akad körülöttünk. Sokan versengtek, versengenek azért, hogy figyelmünket rájuk pazaroljuk. A karácsonyi ünnepi forgatag, valamint szolgálat után jó megfáradt tekintetünket Isten szeretetének igazán hiteles szemléltetőjére, Isten Bárányára irányítanunk. Őrá és nem a fejünk fölé magasodó, megoldhatatlannak tűnő gondokra, bajokra, elesettségre, bűneink terhére és az azokkal szembeni tehetetlenségünkre, hanem a mindezeket elhordozó Úrra. Isten Bárányára, aki elveszi a világ bűnét, magára veszi a mi erőtlenségünket.

Valószínű, hogy az ember nem csupán a 21. század elején vált fogékonnyá a látványosságokra, a különféle valóságshow-kra. Az igéből tudjuk, hogy sokan voltak kíváncsiak a meglehetősen különc módon élő, teveször ruhát viselő, sáskával és erdei mézzel táplálkozó Keresztelő Jánosra. Tömegével vonultak ki a puszta, hogy láthassák őt. Az embereket még az sem riasztotta el, hogy János nagyon keményen ostromozta őket, és kemény ítélettel fenyegetett. Számosan követték is őt.

Nem tudjuk, mennyien – bizonyára az egyszerűen csak a szenzációt keresőknel jóval kevesebben –, de akadtak olyanok is, akik megértették János szavainak üzenetét: hogy nem ő a fontos, hanem az, aki utána érkezik. Ő csak az utat készíti.

Nincs semmi keserűség János szavaiban. Ellenkezőleg! A tiszta öröm csendül fel bennük, amikor tanítványai közül néhányan „beárulják” nála Jézust, mondván, hogy őt immár többen követik. János így felel: „*Neki növekednie kell, nekem pedig kisebbé lennem.*” (Jn 3,30) A Jézusra mutató élet legnagyobb öröme, ha emberi szívek nyílnak meg Jézus, az Isten Báránya előtt. Nála fontosabbá, nagyobbá senki és semmi nem válhat az életben.

Jézus, a Mester két tanítványt vesz észre, akik János bizonygátételének hatására Jézus nyomába erednek. Megérintette őket Keresztelő János bizonygátétele Jézusról. Először talán

őket is csak a kíváncsiság hajtja. Ki az az ember, akiről Keresztelő János ilyen hangsúlyosan beszél? De Jézust nem lehet csak úgy távolról figyelni, külső szemlélőként, őt magát igazán fel nem vállalva követni. Nem lehet életét a tévé képernyőjének biztonságos távolságából „kukkolni”, csendben utána lopakodni.

Jézus felteszi a kérdést: „*Mit kerestek?*” Eljön az idő, amikor nem lehet kibújni a válaszadás alól, színt kell vallani. Hozzá akarok tartozni? Fontos-e nekem annyira, hogy hajlandó legyek bemenni hozzá? Szánok-e rá időt napom értékesnek vélt perceiből, a látogatásokból, az év eleji adminisztráció közepette? Van-e bennem éhség arra, hogy ne csak szóljam, hanem őt hallgassam? Mesterem-e, akinek a szavára figyelek, vezetését, útmutatását követem? Az új esztendő első napjai nagyszerű lehetőséget adnak arra, hogy minél inkább kirekesszük napjainkból mindazt, ami elvonja figyelmünket az Úr Jézusról, és meghalljuk, ha bennünket is újra megszólít. Tekintete nem siklik el életünk nehézségei fölött. Ő számunkra is az új élet lehetősége, a békesség forrása.

És ekkor jön a mindent megoldó lépés: Jézus meghívja őket. Eddig a maguk elszánása alapján „koslattak” utána, most Jézus meghívja őket az Otthonba, minden titkok lakhelyére, ahol Isten Fia és Báránya tanyázik, és épp ezért bűneikre, életük megannyi gondjára-bajára, nyűgjére, a sok szenvedésre, a testi és lelki gyötrődésre, a félelemeikre, aggodalmaikra igazi megoldást találnak ezen a helyen. Meglátták az üdvösséget, és nála maradtak. Nem is csak azon a napon. Életük minden napján. És még azután is...

Tudjuk az igéből, hogy az ilyen mély megérintettség, az, ha életünket odaszánjuk Istennek, nem marad következmény nélkül. A követőkkel követelek lesznek. András alig várja, hogy elmondhassa testvéreinek, Simonnak, hogy megtalálta a Messiást.

Legyenek áldottak Isten követői az életünkben, akik – maguk is az Úrra nézve – tekintetüket az Úr Jézusra irányították! Boldogok a szolgák, akiknek megadatik, hogy másokat Jézushoz vezessenek. Naponként elcsendesedve, magunkat újra odaszánva legyünk mi is az ő útjának készítői mások életében!

Az élet és a halál egysége

Eberhard Jüngel szentháromságtana

■ GÖRFÖL TIBOR

Vajon mit fog őrizni a teológiatörténeti emlékezet a tavaly szeptember 28-án elhunyt Eberhard Jüngellel kapcsolatban? Mire fognak emlékezni, akiknek fontos a 20. századi evangélikus (és általában keresztény) teológia talán utolsó igazán jelentős tanúja és alakítója: A népszerű és legendás egyetemi oktatóra, akinek előadásain sokszor ezer hallgató vett részt, szemináriumaira pedig olykor száz fő kért beocsátást? Az érdes humorú és kifogyhatatlan leleményességű nyelvészre, aki még ágyhoz kötve is azt mondogatta, hogy már csak a gondolatait tudja vándorútra engedni a szobáján kívülre, ami pedig elég veszélyes dolog, mert nem mindig jönnek vissza? A nagy rejtőzködőre, aki tübingeni kollégáitól (például Hans Küngtől és Jürgen Moltmanntól) eltérően soha nem használta fel a munkássága iránt jelentkező nemzetközi érdeklődést arra, hogy élénk jelenlétet biztosítson magának a nyilvánosságban, és akkor is keveset beszélt magáról, amikor beszélhetett volna?¹ Az egykori NDK szülőltére, akit igazságszeretete miatt néhány nappal az érettségi vizsga előtt elbocsátottak a középiskolából, akit az igazság vonzott az egyházhoz, és teológiai téren is mindennél jobban irtózott a szellemi kompromisszumoktól? (JÜNGEL 2006, 42. o.)

A hatalmas életmű természetesen tartalmi szempontból is jócskán kínál olyan tényezőket, amelyek egészen biztosan tartósan kísérik a teológiai reflexió kibontakozását a jövőben. Attól fogva, hogy a hatvanas évek derekán JÜNGEL lényegében Karl Barth leghitelesebb értelmezőjének szerepében lépett fel (1986b), a barthi teológia európai és amerikai feldolgozása gyakran összefonódott a jüngeli gondolkodás helytállóságának megvitatásával,² és ez valószínűleg még jó ideig így lesz. Szintén megvitatásra méltó

marad az az ellenvetés és vétó, amelyet Jüngel a megigazulásról szóló tan területén kiadott lutheránus–katolikus közös nyilatkozattal szemben fogalmazott meg, már a végső aláírás előtt. Nem véletlen, hogy a szélesebb olvasóközönség minden bizonnyal az „istentelen ember megigazulásáról szóló evangéliumnak” szentelt könyvét ismeri a legjobban, hiszen a rövid idő alatt papírra vetett szenvedélyes, de szabatosan érvelő szöveg egyenesen az evangélikus hit elárulásával vádolja azt a (nézete szerint a közös nyilatkozatban érvényesülő) álláspontot, amely nem ismeri el, hogy az ember kizárólag passzívan (mere passive) vesz részt a megigazulás eseményében, azaz „meghatározott szempontból ki van zárva belőle” (JÜNGEL 2006, 127. o.). Az a nem holt, hanem „kreatív” passzivitás (a „szombat passzivitása”), amelyet egyedül elfogadhatónak tart, termékeny kifejtésre talál kortárs szisztematikus gondolkodóknál (DALFERTH 2011), azzal párhuzamosan, hogy a szociológia és a társadalomfilozófia már évtizedek óta figyelmet szentel neki, főként az értékek keletkezésénél megfigyelhető tapasztalatok passzív átélésével kapcsolatban (abból lesz érték, ami lenyűgözi az embert; vö. JOAS 1999). És alighanem mindaddig emlegetni fogjuk Eberhard Jüngelt, amíg terítéken marad a természetes teológia problematikája, vagyis az a kérdés, hogy az Istenről szóló keresztény tanításnak vannak-e a bibliai kinyilatkoztatáson kívül elhelyezkedő tám- és vonatkoztatási pontjai: ebből a szempontból Wolfgang Pannenberg és Eberhard Jüngel vitája bőségesen tartogat még kiaknázatlan lehetőségeket (KAPPES 1995, 283. o.).

Az aktualitások sorjázásánál fontosabb azonban, hogy a nagy tübingeni szisztematikus teológus egész gondolkodásának középpontjában az az igény húzódik meg, hogy „Jézus Krisztus halálának nyers és kemény valósága alapján alakítsa ki az isteneszmét” (JÜNGEL 1990, 8. o.). Ez az igény nem tűnik sem különösebben erede-

¹ Jüngel életéről és intellektuális fejlődéséről lásd NELSON 2020.

² Csak a legjelentősebb szerzők közül lásd például: WEBSTER 1991; McCORMACK 1995.

tinek, sem különösebben újszerűnek keresztény összefüggésben, ám olyan következményei vannak, amelyek a legkevésbé sem maguktól értetődőek. A bejelentett igényhez legalább két alapvető kérdés kapcsolódik, legalább két stratégia jön mozgásba a teljesítéséhez, a végeredménye pedig olyan keresztteológiai horizontú szentháromságtan lesz, amely kétségkívül eredeti vonásokkal rendelkezik.

Ami az alapvető kérdéseket illeti, Eberhard Jüngelt elevenen foglalkoztatja az a probléma, hogy az újkori ateizmus kialakulása milyen összefüggésbe hozható a keresztény hittel. A modern teológia tekintélyes klasszikusaként számon tartott fő művének első két részében (JÜNGEL 1986a, 1–136. o.) a filozófiai kiindulású teizmus és az Istennel leszámoló ateizmus rokonságát igyekszik feltárni, rendkívül aprólékos és beható filozófiatörténeti elemzésekkel (egyetemi előadásait is nem utolsósorban részletes szövegmagyarázatai tették vonzóvá). Fejtegetései némi leegyszerűsítéssel viszonylag könnyen rekonstruálhatók. Kiindulópontja az a Descartes, akinél Isten eszméje pusztán az emberi gondolkodás végső bizonyosságának és megbízhatóságának biztosítását szolgálja, és Isten szükségszerűsége az ember „önbiztosításának” funkciójává válik. Csakhogy „az Istenre vonatkozó keresztény hitvallás úgy válik el a metafizikai isteneszmétől, mint a tűz és a víz” (JÜNGEL 2003b, 246. o.), állítja, mert a filozófiai gyökerű teizmus olyan távoli viszonypólusnak láttatja Istent, akiről tárgyiasító jellegű nyelven lehet beszélni, s mivel valóban emberi alapú konstrukciót jelent, ezért belső logikával torkoll az egész istenhitet emberi projekciónak minősítő felfogásba és Isten halálának meghirdetésébe. Ez a részben Martin Heidegger filozófiatörténeti kritikájára támaszkodó újkordiagnózis (lásd SCHULZ 2021) azt eredményezi, hogy Jüngel két fronton hirdet ellenállást a metafizikai teizmussal és annak szülöttjével, az ateizmussal szemben: az emberi „önbiztosítást” az emberi nyelv középpontba helyezésével kívánja felváltani (ezért lesz egész gondolkodása hermeneutikai természetű), a teizmus és az ateizmus zsákutcájából pedig a szentháromságtan révén akar kiutat kínálni. A két alternatívát Isten igéjének valósága köti majd össze, ahogyan hamarosan látni fogjuk.

A metafizikának intett – bár „a metafizikai hagyományok kritikai felhasználását” nem kizáró – keresztény „búcsút” (JÜNGEL 1986a, 61–63. o.) Jüngel szerint Isten halálának eszméje teszi elkerülhetetlenné: a „metafizika törvénye szerint” Istennek tulajdonítandó tökéletesség ugyanis „megtiltotta, hogy szenvedőnek gondoljuk el Istent, azt pedig végképp nem engedte, hogy egy halott emberrel együtt gondoljuk el”. A metafizikai isteneszmét kiiktatja a kereszttről szóló keresztény üzenet, s ezzel együtt az (egyébként „elégge nem csodálható életművet” (uo. 357. o., 1. jegyz.) megalkotó Przywarától ismert)

*analogia entis*³ is kiszorítja a helyéről az *analogia fidei* (uo. 383–407. o.). Más szóval a teizmusnak ugyanolyan pozíciója van Jüngel gondolkodásában, mint a *theologia gloriae*nek Luthernél: ahogyan „Luther azért támadja a *theologia gloriae*t, mert az nem tudja elképzelni, hogy Isten másként is kinyilvánulhatna, mint fenségben és hatalomban, úgy hasonló tévedést tulajdonít Jüngel is a metafizikai teizmusnak: a kereszt megcáfolja a nyugati teista hagyományt; [...] ahogyan Luthernél a *theologus gloriae* a saját erőfeszítéséből keresi Istent, azért, hogy olyan legyen, mint Isten, a klasszikus teista is [...] ontológiai szempontból az emberségtől teszi függővé Istent, azért van ugyanis szüksége Istenre, hogy szavatolja a kétkedő *ego* egzisztenciájának folytonosságát” (DAVIDSON 1997, 169. o.). Más szóval az antropológiai kiindulású istentant Jüngel szemében azonos az ember által a krisztusi kinyilatkoztatástól függetlenül megalkotott és ennél fogva óhatatlanul téves isteneszme valóságával.

Ebből következően a másik alapvető kérdése Jüngelnek, hogy miként változik meg a keresztény (teista) isteneszme, ha valóban Isten történelmi megmutatkozásán alapul. E szempontból magától értetődik számára, hogy a valóban keresztény igényű gondolkodásnak a kinyilatkoztatás teológiájának kell lennie, csak éppen barthi kiindulású szemléletmódjában „későbarthiánus” jelleggel (MURRMANN-KAHL 1997, 108. o.) nem az isteni uralom képzete a meghatározó, hanem az isteni szeretete: a *Kirchliche Dogmatik* első kötetének még az volt a középponti tétele, hogy Isten Úrként nyilatkoztatja ki magát, a jüngeli fő műben ezt a szerepet már az Isten szeretete veszi át. De konkrétan mi történik, ha nem létezik „már eleve annak *keretfogalma*, amit Istennek nevezhetünk”, és „a ténylegesen teológiai állításoknak azután [nem] ennek a keretfogalomnak a határai között kell mozogniuk” (JÜNGEL 1980a, 176. o.), hanem Isten történelmi önfeltárából, magyarán a Názáreti Jézus történetéből olvassuk ki, hogy milyen Isten? Már JÜNGEL doktori értekezésének is az a tétel állt a középpontjában, hogy Isten azonosította magát az ember Jézussal (2004), ebből pedig a fő művet előkészítő és a fő mű állításait kifejtő művekben egyaránt az a következmény adódott, hogy a meghalásra képes és ténylegesen meghaló Jézus Istennel fennálló teljes egységében kell meglátnunk az ily módon csakis Szentháromsággént felfogható Isten lényegét. Ha pedig ezt szigorúan komolyan vesszük, hangzik a jüngeli követ-

³ JÜNGEL 1986a, 357–383. o. (az *analogia entis* Jüngel amúgy a legkülönbözőbb összefüggésekben igyekszik diszkvalifikálni; a történeti Jézusról adott áttekintésben például arra hivatkozva utasítja el azt a lehetséges érvelést, amely szerint a jézusi példázatokban hasonlati jelleggel tűnik fel a természetes világ, s ezért nagyon is létezik analógia a világ és Isten, illetve Isten országa között, hogy Jézus példabeszédei valójában „elidegenítik” az embert a világtól, és ily módon „megakadályozzák, hogy [...] Istenhez különösképpen hasonlóan tekintsünk bármilyen világi valóságot”. Lásd JÜNGEL 1995, 45. o.).

keztetés, el kell búcsúznunk az isteni abszolútság, az isteni szenvedésmentesség és az isteni változhatatlanság teista fogalmaitól, hiszen ha Jézus szenvedése nem érinti Isten istenségét, nincs belső megfelelés a kinyilatkoztatás és Isten belső valósága között. Óriási horderejű elgondolással állunk szemben! Ezzel is magyarázható, hogy a közelmúlt Jüngel-értelmezésében kitüntetett helyet foglalt el az a kérdés, mennyiben jogos az a bíráló, amelyet Jüngel a *Deus absconditus* lutheri eszméjén gyakorol: ha Isten nem rejtettségekben és nem önmaga ellentétének formájában nyilvánítja ki magát, hanem úgy, ahogyan ténylegesen van, akkor vajon nem szükségszerű-e elvetni az *absconditus* képzetét? (Vö. HOLMES 2006; ELLIS 2010.)

Ezek után vizsgáljuk meg azt a két stratégiát, amely a keresztteológiai alapú isteneszme programjának megvalósítását szolgálja. Az első ilyen stratégia a halott és feltámadt Jézus valóságának szentháromságtani megvilágításában jelölhető meg, olyan megvilágításában, amely – a lutheri hagyomány nyomdokain – kezdettől fogva az istentan megváltástani irányultságát domborítja ki. Mit jelent Isten szempontjából Jézus halála és feltámadása? Azt, hogy „a Feltámadotról szóló igehirdetés szerint a Megfeszített nem más, mint Isten önmagáról adott definíciója”, mert Jézus feltámadása azt jelenti, hogy Isten azonosította magát ezzel a halott emberrel, ezzel együtt pedig Istentől való elhagyatottságával is (JÜNGEL 1986a, 496., 498. o.). Az isteni életnek és az emberi halálnak a kereszt eseményében megvalósuló egysége: ennek elgondolása jelentkezik feladatul azon teológia számára, amely az ember Jézust alapul véve kívánja kidolgozni, amit Istenről gondol. Hogy ez pontosan mit jelent, annak megközelítéséhez talán megbocsátható a jüngeli fő mű egyik hosszabb szakaszának idézése: „A szentháromságtan nélkülözhetetlen, ugyanakkor nélkülözhetetlenül nehéz kifejeződése annak az egyszerű igazságnak, hogy Isten él. Azért nélkülözhetetlenül nehéz ennek az egyszerű igazságnak a kifejeződése, mert azon bizonyosságnak, hogy Isten él, az igehirdetésben, a hitben és a hitvallásban Istennek állított ember Názáreti Jézus valóságában kell igazolódnia. Ez pedig egyértelműen azt jelenti, hogy azon bizonyosságnak, hogy Isten él, ennek az Istenhez tartozó embernek a *halálában* kell igazolódnia. Nemcsak azért, mert ennek az embernek az életéhez is hozzátartozik az emberi élet halálos vége; hanem főként azért, mert ennek az emberi életnek a halálos vége olyan kezdetet jelent, amelytől fogva minden ember új viszonyban lehet Istennel! Jézus halála azonban azért is újfajta viszonyt tár fel Istennel, mert csak Jézus halála alapján tárul fel *Isten létének isteni élettelisége*.” (Uo. 470–471. o.)

Azzal a meggyőződéssel találkozunk e ponton, amely szerint az isteni élet és az emberi halál elképzelhető legnagyobb – a kereszten megvalósuló és a feltámadásban igazolt – ellentéte az isteni személyek belső viszonyrendszerébe enged betekintést. Arról az elvontnak tűnő, de

valójában mindenre kiterjedően lényeges és életbevágó problémáról van szó, hogy miként viszonyul egymáshoz Isten történelmi kinyilatkoztatása (az üdvtörténelmi Szentháromság) és belső valósága (az immanens Szentháromság). Ha az életnek és a halálnak ez az egysége nem szakítja szét Istent, nem eredményez ellentmondást a létben, hát azért, mert a Szentlélek jóvoltából önmaga marad – és ezzel együtt kiderül, hogy magában Istenben ugyanilyen különbség és távolság létezik a szentháromsági személyek között, más szóval a szentháromsági személyek öröktől megkülönböztetik magukat egymástól, elfogadják és akarják egymást mint másikat, s ennek értelmében a Szentháromság önmagában eleve az élet kapcsolati gazdagságát alkotja. Hogy ez nem pusztán elvont teológiai spekuláció (bár az sem lenne kevés), hanem életbevágóan fontos, az mindenekelőtt Jüngel megigazulásról szóló tanításában figyelhető meg. A közös lutheránus–katolikus nyilatkozattal vitatkozó polémiája szerint Isten igazsága pontosan abban áll, hogy „Isten az öröktől gazdag és mindenható Atya, egyúttal pedig az emberként szegényen a világba érkező és a világban a világtól tönkremenő Fiú, vagyis a gyengeségből megfeszített Jézus Krisztus” – és pontosan ebben gyökerezik az istentelen ember megigazítása: mivel Isten önmagában eleve elfogadja a másikat, ezért a teremtés másletét is el tudja fogadni, mivel pedig önmagában eleve kapcsolatok gazdag összessége, az istentelen ember számára is gazdag kapcsolatiságot tud kínálni (JÜNGEL 2006, 66–71. o.). Mindez nyilvánvalóan senki számára nem lehet közömbös.

Mindez úgy is megfogalmazható, hogy „a Megfeszített hozzátartozik a keresztény istenfogalomhoz” (JÜNGEL 1986a, 510. o.), vagyis Jézus Krisztus halála belsőleg érintkezik Isten létével, sőt olyan „ontológiai relevanciája” van (JÜNGEL 2003c, 119. o.), hogy „Isten létét ennek az eseménynek az alapján kell felfognunk” (uo. 117. o.), mert „Jézus Krisztus halála az az esemény, amelyben megtörténik *sámunkra Isten élete*, hogy *mint* Isten élete nyilvánuljon ki *sámunkra húsvétkor*” (uo. 105. o.). Fontos kiemelni, hogy Jüngelnél a kereszt eseménye nem abban az értelemben döntő fontosságú Isten létére nézve, mint egyes kortársai, például Jürgen Moltmann szerint, aki nem riad vissza attól a kijelentéstől, hogy a kereszten Isten magába fogadja a rosszat, s ezzel olyan története, olyan önki-bontakozása kezdődik meg, amely majd csak a történelem végén éri el teljességét. Moltmann olyan szentháromsági keresztteológia kidolgozására vállalkozik, amely szerint nemcsak arról van szó, hogy „a Fiú szenvedésében maga az Atya szenved el az elhagyatottság fájdalmát”, s miközben „a Fiú elszenvedi a halált, az Atya elszenvedi a Fiú halálát”; nemcsak arról, hogy olyan „új istenfogalomra” van szükség, amely „Jézus halála alapján érti meg Isten létét”, s ezért „a szentháromságtan Krisztus szenvedéstörténetének rövid foglatát” alkotja (MOLTMANN 2002, 179., 230.,

185., 232. o.); hanem arról is, hogy a kereszti üdvtörténeti eseményének folytán *magában* Istenben történik valami: az üdvtörténet visszahat Isten belső lényére. Joggal állítható, hogy ennek értelmében „Isten nem létezhet a világ nélkül” (MOLNAR 2002, 221. o.), és az isteni szeretet végső soron magában a kereszti eseményében jön létre – ilyesmiről nincs szó Eberhard Jüngelnél.

Lépten-nyomon Lutherre emlékeztető fordulatokkal kifejezett keresztközpontúságát Jüngel a szentháromságtan területén két szélsőség kivédésére is felhasználja: éppúgy tarthatatlannak ítéli azt az „isteni Szentháromságról alkotott ártalmatlan felfogást”, amely „a különbözőség és a másság minden formáját távol akarja tartani Istentől” (mert nem tud mit kezdeni a *theologia crucisszal*), mint az élet és a halál Jézus halálában jelentkező ellentétét „abszolutizáló” felfogást, amely „már nem tudja, hogy Isten *Ura* az élet és a halál ellentétének”, más szóval: hogy Isten „az életnek és a halálnak az életet szolgáló és az élet felé mutató konkrét egysége” (JÜNGEL 2003b, 248–249. o.). Ugyanez a szerkezet fedezhető fel a szeretet jüngeli definíciójában, amely szerint a szeretet nem más, mint „a mégoly nagy és joggal mégoly nagy önviszony közepette is még nagyobb önzetlenség eseménye” (JÜNGEL 1986a, 408., 411., 434. o.). Lényegében ezzel a két tétellel világítható meg a legpontosabban, miért állítja JÜNGEL (1980b), hogy az üdvtörténeti és az immanens Szentháromság azonossága mellett is meg kell őriznünk a kettő közötti megkülönböztetést. Miről is van szó pontosan?

Közismert, hogy az immanens és az üdvtörténeti Szentháromság kölcsönös azonosságának tételét szinte áttekinthetetlenül gazdag hatástörténetet elindítva Karl Rahner fektette le a 20. századi teológiában (lásd RAHNER 2006). Jüngel egyetértőleg idézi fel azokat a rahneri panaszokat, amelyek szerint a szentháromságos Istenbe vetett kereszti hit a liturgián kívül egzisztenciális szempontból gyakorlatilag irreleváns a keresztények életében, és kiemeli, hogy Rahner pontosan a hit és az élet érdekében alkotta meg elméletét – mégis szükségesnek tart módosító indítványokat a rahneri axiómával kapcsolatban.

Körütekintő óvatosságának forrása az a felismerés, hogy a Szentháromságnak szótérológiai jelentősége van. Ezért azt a kritikai kérdést szegezi Rahnernek, hogy olyasvalakinek tudja-e látni a megtestesülés előtti örök isteni Logoszt, aki eleve a megtestesülésre és a megváltásra irányul: „...hiszen annak, ami »üdvtörténetileg« a megtestesülésben *megtörténik*, »immanensen« már ontológiailag szándékoltnak kell lennie, vagy legalábbis abban az értelemben valóságosnak, hogy *lehetővé teszi* ezt a történetet.” Ha pedig a Fiú személyes valóságának szótérológiaiailag „előkészültnek” kell lennie, abban az értelemben, hogy hozzátartozik a gyalázatos halált eredményező emberré válás, akkor kérdés, hogy „az »immanens« és az »üdvtörténeti« Szentháromság egysége krisztológiai szempontból elgon-

dolható-e a törvény és az evangélium dialektikája nélkül”, azaz kérdés, hogy Rahner nem csupán „formálisan, Jézus Krisztus történetét a botrányától megfosztó módon azonosítja-e egymással az »üdvtörténeti« és az »immanens« Szentháromságot” (JÜNGEL 1980b, 272. o.). Jézus Krisztus ugyanis átkozottként (a törvénytől elátkozottként!) halt meg, s ha ezt nem vesszük figyelembe, akkor túlságosan formálissá tesszük az immanens és az üdvtörténeti Szentháromság azonosságát.

A másik stratégia, amelyet Jüngel alkalmaz, a nyelv természetével és Isten Igéjének teológiájával függ össze. A szót, a beszédet és a nyelvet eseményként felfogó értelmezésre (Ernst Fuchs) és a zürichi igeteológiára (Gerhard Ebeling) támaszkodva már fő művében is olyan nyelvfelfogás mellett száll síkra, amely a szó és a beszéd funkcióját nem csupán a megnevezésben jelöli meg, hanem a valóságot megnyitó, sőt a valóság lehetőségeit gyarapító történésnek tartja. Aki beszél – hangsúlyozza Jüngel –, nemcsak megnevez tárgyakat, hanem meg is szólítja a másik embert, ha beszédében a nyelv képi elemei is érvényesülnek (elsősorban a metaforák), akkor gyarapítja is a világhoz fűződő viszony emberi lehetőségeit.⁴ A megszólító jellegű, a másikat megmezevedésre hajló körülményei közül kiszólító emberi nyelv jellegzetességei már a fő műben eleven összefüggésbe kerülnek Isten igéjével, s Jüngel hosszasan ecseteli, milyen a viszony Isten és igéje között, milyen természetű megszólítást intéz Isten az emberhez igéjével, és milyen követelményekkel szembesíti. Szellemes hasonlatai szerint Isten nem úgy kapcsolódik igéjéhez, mint a cipész a cipőhöz (nem választható el tőle), de nem is úgy van jelen benne, mint a láb a cipőben (nem foglalja magában), hanem szava mindig egyidejűleg a távolság és a közelség módján hozza őt kapcsolatba az emberrel. Nem lenne felesleges vállalkozás tüzetesen utánajárni, hogyan fogja fel Jüngel Isten igéjét, már csak azért sem, mert valójában soha nem határozza meg pontosan, mit ért rajta. Elegendő azonban annyit megállapítani e téren, hogy „hermeneutikai barthianizmus” (KRÜGER 2021, 132. o.) nem csupán a 20. század meghatározó teológiai vonulatainak egybekapcsolására nyújt lehetőséget számára, hanem arra is, hogy Isten igéjéről beszélve saját megkapó életbölcességét is kifejtse.

Eberhard Jüngel ugyanis a maga fanyar humorával, nem szűnő politikai érdeklődése ellenére megőrzött rejtettségével és lenyűgöző erudíciójával együtt is a keresztény életbölcesség megunhatatlan sokrétű alakja, sőt talán szégyenkezés nélkül kijelenthető: rendkívül szeretetreméltó mestere volt. Amit (sokszor még a legelvontabbnak tűnő okfejtések közepette is) az emberek egymáshoz fűződő kapcsolatáról és Isten kimeríthetetlen szeretetéről elmond, az lépten-nyomon mindennél beszédesebben tanúsítja, hogy

⁴ Lásd erről Paul Ricoeurrel közösen kiadott és a mai napig méltán figyelemben részesülő kötetét (RICOEUR–JÜNGEL 1974).

szentimentalizmustól és moralizálástól mentes etika is kidolgozható lenne szisztematikus reflexiói nyomán. Hét kötetben összegyűjtött prédikációi meg-megújuló találékonysággal mutatják be Isten szeretetének dimenzióit, annak tudatában, hogy „ahol Isten az Úr, ott nincsenek szolgák”, mert noha „ahol emberek az urak, ott más emberek mindig szolgák lesznek”, ahol viszont „Isten az Úr, ott a szeretet uralkodik”, és ahol a szeretet uralkodik, „ott az ember mindig a másíknál van”, s így önmagától is megszabadulva „önmaga szabad ura” lehet (JÜNGEL 2003a, 101–102. o.). És ami ezekből a prédikációkból kiderül Isten szeretetéről és a keresztyén életéről, az – a nagy könyvekben foglaltakkal szemben megfogalmazott esetleges kritikák ellenére – még a magamfajta katolikusban is szüntelen álmélgodást, állandó meglepetést és a jüngeli humornak engedő nevésséssel kísért csodálatot vált ki.

Hivatkozott művek

- DALFERTH, Ingolf U. 2011. *Umsonst. Eine Erinnerung an die kreative Passivität des Menschen*. Mohr Siebeck, Tübingen.
- DAVIDSON, I. J. 1997. *Crux probat omnia*. Eberhard Jüngel and the Theology of the Crucified One. *Scottish Journal of Theology*, 50. évf. 157–190. o.
- ELLIS, Daryl 2010. God's Hiddenness as Trinitarian Grace and Miracle. A Response to Christopher R. J. Holmes's Critique of Eberhard Jüngel's Conception of Divine Hiddenness. *Neue Zeitschrift für Systematische Theologie*, 52. évf. 82–101. o.
- HOLMES, Christopher R. J. 2006. Disclosure without Reservation. Re-evaluating Divine Hiddenness. *Neue Zeitschrift für Systematische Theologie*, 48. évf. 367–379. o.
- JOAS, Hans 1999. *Die Entstehung der Werte*. 8. kiad. Surhkamp, Frankfurt a. M.
- JÜNGEL, Eberhard 1980a. Das Dilemma der natürlichen Theologie und die Wahrheit ihres Problems. Überlegungen für ein Gespräch mit Wolfhart Pannenberg. In: uő: *Entsprechungen. Gott – Wahrheit – Mensch*. München, Kaiser. (Theologische Erörterungen 2.) 158–177. o.
- JÜNGEL, Eberhard 1980b. Das Verhältnis von „ökonomischer“ und „immanenter“ Trinität. Erwägungen über die biblische Begründung der Trinitätslehre – im Anschluß an und in Auseinandersetzung mit Karl Rahners Lehre vom dreifaltigen Gott als transzendtem Urgrund der Heilsgeschichte. In: uő: *Entsprechungen. Gott – Wahrheit – Mensch*. München, Kaiser. (Theologische Erörterungen 2.) 265–275. o.
- JÜNGEL, Eberhard 1986a. *Gott als Geheimnis der Welt. Zur Begründung der Theologie des Gekreuzigten im Streit zwischen Theismus und Atheismus*. 5. kiad. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen.
- JÜNGEL, Eberhard 1986b. *Gottes Sein ist im Werden. Verantwortliche Rede vom Sein Gottes bei Karl Barth*. 4. kiad. Mohr Siebeck, Tübingen.
- JÜNGEL, Eberhard 1990. „Meine Theologie“ – kurz gefaßt. In: uő: *Wertlose Wahrheit. Zur Identität und Relevanz des christlichen Glaubens*. Kaiser, München. (Theologische Erörterungen 3.) 1–15. o.
- JÜNGEL, Eberhard 1995. Der historische Jesus – eine Gesamtschau. In: Heinrich Schmidinger (szerk.): *Jesus von Nazareth*. Styria, Granz–Wien–Köln. 25–56. o.
- JÜNGEL, Eberhard 2003a. *Geistesgegenwart*. Radius, Stuttgart. (Predigten 2.)
- JÜNGEL, Eberhard 2003b. Nemo contra deum nisi deus ipse. Zum Verhältnis von theologia crucis und Trinitätslehre. In: uő: *Ganz werden*. Mohr Siebeck, Tübingen. 231–252. o.
- JÜNGEL, Eberhard 2003c. Vom Tod des lebendigen Gottes. Ein Plakat. In: uő: *Unterwegs zur Sache*. 3. kiad. Kaiser, München. 105–125. o.
- JÜNGEL, Eberhard 2004. *Paulus und Jesus. Eine Untersuchung zur Präzisierung der Frage nach dem Ursprung der Christologie*. 7. kiad. Mohr Siebeck, Tübingen.
- JÜNGEL, Eberhard 2006. *Das Evangelium von der Rechtfertigung des Gottlosen als Zentrum des christlichen Glaubens. Eine theologische Studie in ökumenischer Absicht*. 5. kiad. Mohr Siebeck, Tübingen.
- KAPPES, Michael 1995. „Natürliche Theologie“ als innerprotestantisches und ökumenisches Problem? Die Kontroverse zwischen Eberhard Jüngel und Wolfhart Pannenberg und ihr ökumenischer Ertrag. *Catholica*, 49. évf. 276–309. o.
- KRÜGER, Malte Dominik 2021. Gott ist die Liebe. Eine kreuzestheologische Trinitätslehre. In: Dirk Evers – uő (szerk.): *Die Theologie Eberhard Jüngels. Kontexte, Themen, Perspektiven*. Mohr Siebeck, Tübingen. 121–133. o.
- MCCORMACK, Bruce 1995. *Karl Barth's Critically Realistic Dialectical Theology. Its Genesis and Development, 1909–1936*. Clarendon, Oxford.
- MOLNAR, P. D. 2002. *Divine Freedom and the Doctrine of the Immanent Trinity. In Dialogue with Karl Barth and Contemporary Theology*. T & T Clark, London.
- MOLTMANN, Jürgen 2002. *Der gekreuzigte Gott. Das Kreuz Christi als Grund und Kritik christlicher Theologie*. 7. kiad. Chr. Kaiser, München.
- MURRMANN-KAHL, Michael 1997. „Mysterium trinitatis“? Fallstudien zur Trinitätslehre in der evangelischen Dogmatik des 20. Jahrhunderts. De Gruyter, Berlin – New York.
- NELSON, R. David 2020. *Jüngel. A Guide for the Perplexed*. T & T Clark, London etc.
- RAHNER, Karl 2006. *A Szentháromság. Az üdvtörténet eredendő, transzcendens alapja*. Ford. Görfölv Tibor. L'Harmattan, Budapest.
- RICOEUR, Paul – JÜNGEL, Eberhard 1974. *Metapher. Zur Hermeneutik religiöser Sprache*. Kaiser, München.
- SCHULZ, Michael 2021. Metaphysikkritik und Neuzeitdeutung. In: Dirk Evers – Malte Dominik Krüger (szerk.): *Die Theologie Eberhard Jüngels. Kontexte, Themen, Perspektiven*. Mohr Siebeck, Tübingen. 77–82. o.
- WEBSTER, John 1991. *Eberhard Jüngel. An Introduction to His Theology*. 2. kiad. Cambridge University Press, Cambridge.

Hatalomgyakorlás a Római levél szerint

■ KÓKAI-NAGY VIKTOR

A közelmúltban két tanulmányom is megjelent a Róm 13,1–7-ről,¹ amelyekben kifejtettem véleményemet a szöveghez kapcsolódóan. Ezért jelen dolgozatomban Róm 13,1–7 kutatástörténetével foglalkozom. Természetesen arra nem vállalkozhatom, hogy a szöveghez köthető értelmezések teljes spektrumát bemutassam, ezért annak exegetikai megközelítéseire koncentrálok, áttekintve az elmúlt negyven év kommentárirodalmának darabjait. Ezen kommentárok nem mindegyike a szó szoros értelmében tudományos kommentár, de az értelmezések sokszínűsége jól láthatóvá válik. Noha mindezt a teljesség igénye nélkül teszem, mindazonáltal mégis azzal a reménnyel, hogy tájékozódási pontokat adjak az olvasónak a szöveg értelmezéséhez.

A nyolcvanas években számos nagy hatású Római levél kommentár jelent meg. Ezek közül is kiemelkedik Ulrich WILCKENS háromkötetes műve az EKK sorozatban, amelynek harmadik kötetében közel negyvenoldalny terjedelemben tárgyalja ezt a néhány verset (1982, 28–66. o.). Vizsgálódása elején foglalkozik a szakasz önállóságának kérdésével, sőt azt sem rejti véka alá, hogy abban „semmi nyoma nincs a speciálisan keresztyén érvelésnek” (uo. 30. o.), mégis, a parainetikus stílus jellegzetességével, továbbá a kulcsszavak alapján magyarázhatónak véli ezt a sajátos ságot. A 13,1–7-et tehát eredetinek és a levél érvelése szerkesztésének tekinti. Miután Pál a keresztyények viselkedését tárgyalja környezetükkel szemben (Róm 12,14–21), most konkrétan a világi hatalommal szembeni magatartás kerül a középpontba. A hatalom Isten eszköze arra, hogy megbüntesse a bűnöst és megjutalmazza a jót. Ezért a keresztyényeknek alá kell vetniük magukat ennek a hatalomnak és szeretettel viseltetni annak képviselői, mint ahogyan általában egymás és az emberek iránt is (13,8–10). Ennek ellenére azonban, hogy ilyen módon a levél szerkezetébe belesimul a szöveg, feltűnő eltéréseket is mutat az apostol egyéb érveléseivel összevetve, ezért feltételezhető, hogy átvett anyag lehetett. A szövegben az a legfurcsább, hogy fel sem merül annak a lehetősége, miszerint a hatalom nem látja el a neki szánt feladatot, illetve ebből adódóan a keresztyények kritizálhatnak azt, vagy bármilyen legitim formában ellenállhatnak annak. És még csak nem is korlátozza vagy relativizálja ezt a hatalmat az eszkatológia horizontján. Mindazonáltal az is tény, hogy az apostol elsődlegesen nem a politikai hatalomról akar beszélni, hanem a keresztyény ember engedelmisségéről. Amennyire általános azon-

ban Pál kijelentése, legalább annyira kétségtelen, hogy korhoz kötött, tehát a mai demokratikus politikai struktúrára nem alkalmazható.² A szerző a szakasz vizsgálatát huszonhárom oldalas hatástörténettel zárja.

Cornelius R. STAM kommentárja 1984-ben került az olvasók kezébe (vö. 267–273. o.). Fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy az emberi lét természetes velejárója az emberi kormányzás alá vettség, amely a másik iránt érzett felelősségen nyugszik. Itt egy roppant érdekes kijelentés következik: „...általánosságban Isten olyan uralkodót ad egy nemzetnek, amelyet megérdemel” (uo. 268. o.), amely állítást Dán 2,37; 4,32 és Jn 19,11 alapján kívánja igazolni. Az engedelmisség tehát nem lehetőség, hanem rendelt kötelessége a hívó embernek. Ha pedig ezt elhagyjuk, a másik oldalon az anarchia van. A 13,3k pedig kétségtelenné teszi: a szabály mindenkor érvényes, akár demokráciában, akár diktatúrában élünk, hiszen a hatalom a rossz elleni küzdelem eszköze, ezért a jónak nincs mitől félnie. De nem csupán a félelem kell befolyásoljon bennünket, hanem a lelkiismeretünk is, ami ugyanaz, mint amit az 1Pt 2,13-ban az „Úrért” kifejezés jelent. Pál a bűnös Nero alatt élve személyes életével mutat példát erre. A jó keresztyény tehát engedelmes, amibe még az is beletartozik, ha háborúba kell mennie a hívó szavára. Csupán egy kivétel akad: ha az emberi hatalom azt követeli meg a hívótól, hogy ne engedelmeskedjen Istennek. Es esetben ellen kell állni (vö. ApCsel 5,29).

Paul J. ACHEMEIER kommentárjában a szakasz magyarázatát provokatív kérdésekkel kezdi (1985, 203–207. o.): valóban arról lenne itt szó, hogy a keresztyények kötelesek minden, a kormányzó hatalom által megfelelőnek ítélt politikát támogatni, legyen szó akár az emberek javáról, akár egyszerűen a vezető hatalom életben tartásáról? És vajon a polgári hatalmat gyakorló kormánynak való engedelmisségre is vonatkoznak Pál szavai? Mi van akkor, ha valaki erőszakkal ragadja magához a hatalmat, azt is Isten adta neki? Ezek után leszögezi, hogy a szakasz elsősorban nem ezekre a kérdésekre válaszol, hanem azt teszi egyértelművé, hogy a keresztyények nem tagadhatják meg a polgári hatalmakat, hivatkozva arra, hogy Krisztus halálával szabaddá váltak a törvény hatalmától. Mégpedig azért nem, mert az emberek felett emberek által gyakorolt hatalom megfe-

¹ KÓKAI-NAGY 2017; 2020. Az első tanulmányra reflektált CSEPREGI 2018.

² Itt olyan későbbi eseményekre utal WILCKENS, amelyek fényében nyilván Pál sem így nyilatkozott volna a hatalomról (pl. keresztyény mártírok, elszenvedett üldöztetések stb.), illetve utal arra is, hogy a modern demokráciára sem lehet egy az egyben alkalmazni az apostol tanítását (1982, 41–43. o.).

lel Isten teremtési rendjének, szemben a káosszal (vö. 1Móz 1,12). Ezért aki engedetlen, az a káoszt támogatja. A törvénytől való szabadság nem a polgári törvényektől való szabadságot jelenti. A másik fontos tanúsága ennek a szakasznak, hogy a hatalmak Isten szolgálói a rend fenntartására, függetlenül attól, hogy ennek tudatában vannak-e vagy sem. Ez pedig rögtön relatívává is teszi a hatalmon levők hatalmát, hiszen nem istenek, ellenben Isten előtt kell (majd) elszámolniuk tetteikkel. Amelyik hatalom erről megfeledez, azzal szemben a keresztyének is másként kell viselkednie (vö. Jel 17,1–19,10). Ugyanígy nem vonatkoznak Pál szavai arra a hatalomra sem, amely nem polgárai javát szolgálja. Az a hatalom, amely ezekbe a hibákba esik, többé nem Isten szolgálója, tehát engedelmeskednünk sem kell annak. A legfontosabb kérdés azonban az, vajon ki dönti el, hogy a hatalom átlépte-e ezt a határt. Erre a Róm 13,1–7 nem ad választ, ebben segítséget a szöveg tágabb kontextusa, illetve a teljes Biblia ad. Miután Achtemeier leszögezi, hogy az ítélet nem nyugodhat személyes megbántottságon vagy érdeken, rámutat, hogy Pál szavai nagyon hasonlóak Mk 12,13–17 mondanivalójához, a kérdést tehát az dönti el, hogy az emberi hatalomnak való engedelmeskedés ellentétes-e az Istennek engedelmeskedéssel.

1988-ban adták ki Walter SCHMITHALS könyvét, amelyben a szakasz későbbi betoldása mellett érvel (vö. 456–470. o.). Arra mutat rá, hogy ellentmondáshoz vezet minden igyekezet, amely integrálni kívánja ezt a részt a levél logikájába. Az egységesség mellett felhozott érvek cáfolása után arra is kitér, hogy az a feltevés sem visz közelebb bennünket a megoldáshoz, hogy a 13,1–7-et Pál írta volna, és a redaktor csupán áthelyezte a szöveget mostani helyére, mivel abban egyértelműen a második keresztyén generáció problémája jelenik meg (uo. 458–462. o.). Azt Schmithals is leszögezi, hogy a szakaszban megjelenő érvek megfelelnek az Ószövetségen nyugvó zsinagógai álláspontnak. A keresztyének számára viszont ez a kérdés csak akkor vált érdekessé, amikor nekik maguknak is üldözéseket kellett elszenvedniük és a zsidósághoz hasonlóan bizonyítaniuk kellett a hatalomhoz való lojalitásukat (vö. 1Pt 2,11kk; 3,13kk; 4,12kk). Róm 13,1–5 háttérben tehát hasonló alapszöveget kell feltételeznünk, mint 1Pt 2,13kk háttérben, amely eredendően a Római Birodalom ideális államfelfogását tükrözte, és amelyet egy redaktor teológiai érvekkel egészített ki. Ezt az első redaktor által teologizált alapszöveget egészítette ki egy keresztyén redaktor a 6–7. versekkel (uo. 467–469. o.). A szerző szerint ezek a kiegészítések teszik annyira problematikussá a szöveget, mert eszerint a felsőbbiség isteni felhatalmazással működik. Azáltal pedig, hogy ez bekerült a Római levélbe, ez a felhatalmazás időtlenné is vált.

Peter STUHLMACHER kommentárjának második kiadását vettük alapul (1998, 177–185. o.). Úgy véli, noha Róm 13,1–7 önálló egységet képez a levélen belül, mindazonáltal szerves része az apostol érvelésének, amelynek felirata

Róm 12,1–2. Miközben a szakasz a korabeli római közigazgatás szókészletét használja és a hellenista-római kor államigazgatási viszonyait tükrözi, a felsőbbiségnek való engedelmeség jól illeszkedik a korabeli zsidóság álláspontjába is. A Pál által megfogalmazott tanítás pedig a Lukácsnál megjelenő Jézus-hagyományhoz áll közel. Az apostol rendelkezéseinek konkrét történeti háttérét a Tacitus és Suetonius által is rögzített császári adóintézkedések adják. Ez azonban csak kiindulópont az általános tanításhoz arról, hogyan néz ki a keresztyének mindent magában foglaló istentisztelete a világban, mit jelent a „jó”, amelyre minden helyzetben törekedniük kell, annak a fényében, hogy Jézus közeli visszajövetele határozza meg a mindennapjaikat. „Ebben a végidőbeli helyzetben arra kell törekedniük Róma keresztyeinek, hogy a békét és a szeretet gyakorolják mindenki vel szemben (12,18.21). Ez érvényes az állami szervekre is.” (Uo. 180. o.) Az exegetikai vizsgálatot egy exkurzussal egészíti ki a szerző, amelyben Róm 13,1–7 helyét vizsgálja meg a teljes páli anyagon belül. Példaként hozza fel, hogyan vetette alá magát az apostol személyes életében nemcsak a római, hanem a zsidó hatóságok ítéletének is, és erre miként biztatja más leveleiben is a keresztyéket. Ezt alapul véve nem meglepő, hogy Pál itt is lojalításra szólítja fel olvasóit a hatósággal szemben, ami megfelel Isten rendelésének, és amit elsőként éppen a keresztyéneknek kell hálásan felismerniük. A kissé idealisztikus hangvétel ellenére Pál mégsem akar időtlen megállapításokat tenni, hanem a római gyülekezet konkrét helyzetét tartja szem előtt. A keresztyének és az állam kapcsolatát ezért a teljes Újszövetség tükrében kell szemlélnünk, ami alapján kijelenthető, hogy a keresztyéneknek az anarchia minden formáját kerülniük kell, miközben azt is észre kell venniük, ha a hatalom démonikus vonásokat mutat. Az állam ugyanis emberi alkotás, ezért sem azt, sem annak képviselőit nem ruházhatjuk fel isteni hatalommal.

A kilencvenes évekből elsőként egy rendhagyó kommentárt veszünk elő. Azért rendhagyó, mert a David M. Hay és E. Elizabeth Johnson szerkesztésében megjelent kötetben két-két szerző dolgozza ki a levél szakaszait, egymás álláspontjára is reflektálva. „A hit szabálya a Római levélben (Róm 12,1–15,13)” című alfejezetet William S. CAMPBELL jegyzi (1995, 259–286. o.), az erre adott válasz szerzője pedig Mark REASONER (1995, 287–299. o.). Campbell tanulmánya elején felhívja a figyelmet arra, hogy a kutatásban egyre fontosabbá válik az 1–11. és a 12–15/16. fejezetek közötti kapcsolat kidolgozása, ami a szókészletre ugyanúgy érvényes, mint az érvelés sajátosságaira. Az egyik alapvető kérdése a teljes szakasznak (12–15. fejezet), hogy ki a címzettje, a pogány- vagy a zsidókeresztyének. Campbell az első mellett érvel: az apostol a pogánykeresztyén előítéletekkel szemben védi a zsidóságot, ami azt is jelenti, hogy a közösség zsinagógai kötődése sokkal gyengébb már, mint korábban volt, Claudius rendelete előtt, amely megváltoztatta az önérte-

mezésüket is. Tanulmányában a szerző alapvetően az erősek és gyengék kérdéskörét járja körül a gyülekezeten belüli életvezetésre fókuszálva, és azt hangsúlyozza, hogy Pál általánosan, minden hamis emberi vélemény ellen érvel. Ebbe a szakaszt valóban meghatározó témába integrálja 13,1–7-et, amikor arról beszél, hogy a kereszténységnek még fiatal volt a hite, nem rendelkezett normatív hagyománnyal, és belső konfliktusai mellett még az is kockázatot jelentett számára, hogy felhívja magára a hatóság figyelmét. Ez adja a háttérét a politikai hatalomhoz fűződő viszonyt tárgyaló résznek, amely mindazonáltal csupán néhány mondat a teljes tanulmányban (CAMPBELL 1995, 281–282. o.). A számos, elsőre talán idegennek tűnő témát tehát „a hit engedelmissége” gyűjtőfogalom alá rendezhetjük.

Mark Reasoner Campbell írására válaszolva tanulmányában egyértelművé teszi: az apostol érvelésének leszűkítését jelenti, ha azt a zsidóság védelmeként értelmezzük, hiszen a zsidóság tévedéseit is tárgyalja (Róm 2,27–29; 9,31–10,4). „Pál elsődleges célja tehát nem Izrael, hanem saját evangéliumának a védelme” (REASONER 1995, 288. o.), ahol a pogányok éppen úgy helyet találnak Isten tervében, mint a zsidók. Olyannyira, hogy talán néhány zsidó olvasóját bánthatta is, hogy a császárnak való adófizetést a védelmébe veszi. De hasonlóképpen talán pogány olvasói is megdöbbenek azon, miként méltatja a zsidóságot (vö. Róm 3,1–2; 9,4–5). Reasoner számára ugyanakkor nem kérdéses, hogy a gyengék zsidókeresztények, Róm 12,1–15,13 pedig az engedelmisség teológiáját írja le az új szövetség közösségén belül. Fontos látni – írja –, hogy ez a szakasz sokkal több utalást tartalmaz Jézusnak az evangéliumokban megjelenő tanítására, mint a páli corpus bármelyik másik szakasza.³ Az apostol ezekkel igyekszik alátámasztani érvelését a hit mértéke szerinti engedelmisségről, ami minden hívőre vonatkozik, és aminek egyenes következménye, hogy létezik egy második kötelezettség, amelynek alá kell vessék magukat, ez pedig a hatalomnak való engedelmisség. Pál tisztában van a világi hatalom ellentmondásosságaival, de éppen azért hív engedelmisségre, nehogy üldözés, esetleg kiutasítás legyen a római keresztények osztályrésze.

Noha a teljes Újszövetséghez íródott, utalnunk kell az 1995-ben megjelent *Jubileumi kommentár*ra, amelyben a Római levélről szóló részt VARGA Zsigmond írta (1995). Ő sem rejti véka alá, hogy a 13,1–7 kitérő, amely megtöri 12,21 és 13,8kk összefüggését, de szükségszerűnek tartja, hogy megjelenjen Pál okfejtésében a felsőség iránti viszony tisztázása is. Pál mintegy egyensúlyoz a radikális hatalomellenesség és a pneumatikusok anarchizmusa között. „A szeretet [...] elismeri a felsőség isteni rendelését erre az éónra nézve”, hiszen ez védi meg a világot a káoszba zuhanástól. Varga szerint itt az apostol Mk 12,13kk par tanítását

magyarázza, ugyanakkor a szakasz összevetése Jel 13-mal nem helytálló, mivel ott egy apokaliptikus jelenségről van szó. A legüdvösebb egybeesés, ha a földi hatalom a gonosz ellen harcol a jó védelmében, amellyel Isten ruházta fel a hatalmat. Ezzel szemben a szeretet tudatosan mond le a rossz megbosszulásáról Istenre tekintve. Meglepő kijelentést tesz a 6–7. verseket magyarázva: „... a keresztyén ember úgy tekint az exousia szolgálatára mint »politikai istentiszteletre«”.

Douglas J. Moo könyvében (1996, 790–810. o.) már a szöveg szakaszolása egyértelművé teszi, hogy a 13,1–7 szerkesztés része a 12,1–15,13 nagyobb egységnek, amelynek címe: „Az evangélium átformáló ereje: a keresztyén viselkedés”. Mindazonáltal perikópánk önálló egységként jelenik meg ezen belül, és nem csupán a felépítése, hanem a témája miatt is, hiszen az emberi hatalom a mulandóhoz tartozik (vö. Róm 13,11–14). Pál azért tárgyalja ezt a kérdést, hogy kioltsa azokat az extrém hangokat, amelyek a mulandóságra hivatkozva vetik el az engedelmisséget. Az apostol arra hívja fel a figyelmet, hogy Isten kegyelméből még ebben a Krisztus utáni új korban is megőriz bizonyos intézményeket a kormányzás mellett – például a házasságot –, amelyek továbbra is pozitív értéket hordoznak. A szöveg kortörténeti háttérét valószínűleg a Nero által bevezetett adó adja, a megjelenő érvek pedig Jézus tanításából (vö. Mk 12,13–17 par) vezethetők le, amit Pál beágyaz a görög-római kormányzati propagandából és a zsidó gondolkodásból ismert felfogásba. Noha az apostol címzettjei a keresztények, tanítása mindenki számára érthető: a hatalmak (emberiek és emberfelettiek) Isten alá vannak vetve (vö. Mt 28,18), ezért engedelmeskedni kell nekik. „Emberi szempontból az uralkodó erők, öröklődés vagy szavazás révén kerülnek hatalomra. De az »átalakult elme« felismeri a folyamatok háttérében Isten kezét.” (Uo. 798. o.) A hatalom ezért Isten szolgája, ami éppen a büntetésnél válik fontossá (13,4). Ugyanakkor az engedelmisség megtagadása is lehetséges ApCsel 5,29 és a Jelenések könyve alapján. Engedelmesnek kell lenni tehát, imádkozni a kormányzásért és az abban részt vevőkért, de a kormánynak minden abszolút törekvését vissza kell utasítani, és követeléseit az evangélium fényében kell értékelnünk.

Ugyanebben az évben a katolikus kommentársorozatban, a *Sacra Pagina*ban is megjelent egy Római levél kommentár, amelyet Brendan BYRNE írt (2007, 384–393. o.). A szerző a 13,1–7-et a levél talán legidegenebb és legellentmondásosabb szakaszaként aposztrofálja, hangsúlyozva, hogy az apostol állításának indoklásából minden krisztológiai megalapozás hiányzik. De ami még ennél is furcsább, hogy nyomát sem találjuk benne annak az alapmeggyőződésnek, amely egyébként jellemző Pálra, hogy ez a világ mulandó keret ad csupán a keresztények életének (vö. 1Kor 7,29–31), hiszen nekik a polgárjoguk a mennyben van (Fil 3,20). Ez annál is feltűnőbb, mivel alig valamivel később éppen a végső időkről szól (lásd Róm 13,11–14). Az az

³ Idesorolható az adófizetés éppen úgy, mint a törvény betöltése a szeretet által vagy az ételek tisztasága (14,14). REASONER 1995, 293. o.

állítás pedig, hogy csak a rosszat tevőknek van félnivalójuk a hatalomtól, Róm 8,36-tal kerül szembe. Mindazonáltal a szakasz több közös vonást mutat a szűkebb szövegkörnyezetével és a levél egészével, mint azt első pillanatra gondolnánk, tehát nincs igazán nyomós érv a szakasz későbbi betoldása mellett. De ha el is fogadnánk a későbbi betoldás lehetőségét, a megoldáshoz az sem vinne közelebb, hiszen immáron a levél része, amelyet értelmeznünk kell. Végül Byrne is azoknak a táborához csatlakozik, akik a Nero által bevezetett új adórendszer hátterén értelmezik a szakaszt, ami magyarázná a tényt: Pál átvett anyagot dolgoz fel. Ez egészül ki azzal a meggyőződéssel, amelyet az apostol következetesen képvisel, hogy mivel nem ez a világ határozza meg a keresztények létét, ezért a hatalom elfogadásának gondolata nem lehet idegen a számukra. Az engedetlenség miatt kilátásba helyezett ítélet alapjelentése eszkatológiai, de a felsőbbség már e világban elővételezi azt, ennek megfelelően a félelem is mindkettőre vonatkoztatható (uo. 388. o.). De ne csupán ezért engedelmeskedjünk, hanem a lelkiismeret miatt is, amelyet talán Pál maga hoz be az érvelésbe – ahogyan másutt is utal a lelkiismeretre mint az Isten előtti felelősség helyére (Róm 2,15; vö. 1Kor 4,4; 2Kor 5,10). A szerző nyíltan rámutat a szakasz problematikusságára is: „A modern érzékenység számára az isteni garancia rendkívüli mértéke, amelyet a földi uralkodóknak tulajdonítanak, naiv és leegyszerűsítő.” (Uo. 389. o.) A legnehezebben elfogadható, hogy a szöveg még a lehetőségével sem számol annak, hogy az emberek visszaélnének a hatalommal. Másrészt a modern demokrácia felől nézve, ahol az emberek gyakorolják a hatalmat és választják meg a kormányukat, igencsak árnyalunk kell a kijelentést, miszerint ez a hatalom – beleértve a polgári hatalmat is – Istentől van. Ebből adódóan a magyarázatoknak ki kell zárnia minden olyan kísérletet, amely a polgári hatalom vagy az egyház és állam közötti kapcsolat szisztematikus „teológiáját” építené fel erre (uo.). Az viszont továbbra is aktuális a hívők számára, hogy a politikai hatalom Isten megítélésének van alávetve, ezért nem lehet öntörvényű.

„Hogyan viselkednek az igazság rabszolgái? Első rész (12,1–13,14)” – áll alcímként Charles H. TALBERT kommentárjában (2002, 294–298. o.). Úgy véli, hogy noha 12,1 egyértelmű hangsúlyeltolódást jelöl, mindazonáltal a téma hasonló: az első, teológiai részben (1–11. fejezet) Isten igazságát fejtette ki Pál, a másodikban arról beszél, hogyan néz ki Isten országa, amelynek a Krisztusban hívők az eszközei. Ennek első felében (12,1–13,14) a keresztény élet általános kérdéseivel, a másodikban (14,1–15,13) a római egyházat aggasztó sajátos kérdésekkel foglalkozik. A témák arra utalnak, hogy Pál a hagyományból ismert elemeket használ fel és adoptál az aktuális helyzetre.⁴ Parainéziye pedig számos

⁴ Róm 13,1–7-tel összefüggésben 1Pt 2,13–17-et és Mk 12,13–17-et említi TALBERT (2002, 279. o.).

hasonlóságot talál a kortárs iratokban. A 13,1–7-ben a 12,14–21-ben megszólaló téma kerül más megvilágításba (uo. 281. o.). A 12,14–21 középpontjában a bosszúról való lemondás és a rossz jóval történő megfizetése áll (vö. 1Thessz 5,15; továbbá 1Pt 3,9; Mt 5,43–48; Lk 6,27–36). Ez úgy a kortárs zsidó, mint a pogány irodalmon belül egészen sajátosnak tekinthető, a megalapozása pedig egyedülálló: „...szeressétek ellenségeket, mert Krisztus is így tett, és erre tanított minket, és mert Krisztus a hívőkben és rajtuk keresztül él.” (Uo. 293. o.) A 13,1–7 szakasz is két részre osztható, az első az uralkodókkal, a második az uralkodók illetékességével foglalkozik. Az ókorban számos véleménnyel találkozunk az állam hatalmához kapcsolódóan. A legjellemzőbb a római hatalom melletti érvelés volt,⁵ úgy a rómaiak, mint a zsidók és a keresztények részéről. Ettől Pál sem tér el, különösen a közelmúlt történéseinek a fényében, illetve tekintettel Nero uralkodásának kezdeti időszakára, ami aranykornak tűnt Claudius uralma után. A keresztények jól megfontolt, önkéntes döntése a hatalom elfogadása.

John E. TOEWS Római levél kommentárjában (2004, 310–326. o.) érdekes címet ad a szakaszunkat is tartalmazó résznek: „Egyedül Istennek tartozni (12,17–13,10)”, amit a kulcsszavakkal indokol: „tartozni – megfizetni a gonosznak és a jónak” – ez a gondolat teszi a szakaszt koherenssé.⁶ Egyértelmű Pál számára, hogy a keresztények ellenséges közegben élnek, ezért mindennemű lázadás vagy kulturális felforgató tevékenység öngyilkosság lenne, ugyanakkor igekeznek az evangélium szerint élni egy idegen környezetben. Az első szakaszban nem csupán az válik hangsúlyossá, hogy a rosszat is jóval kell viszonzni, törekedni kell a békére (vö. 12,17.18.20.21), hanem az is, hogy mindenki-vel szemben így kell eljárni (12,17.18). Ehhez kapcsolódóan a 13,1–7 nem pusztán a közösséget ért külső támadásokra reflektál, hanem a szélesebb kulturális környezetre mutat. A keresztényeknek alá kell vetni magukat a hatalmaknak – a hatalom képviselőinek; elfogadni a felsőbbség velünk szemben támasztott igényét, követeléseit; beállni a sorba, a rendbe, amelynek az ellentéte az ellenállás, a rend megzavarása, az engedetlenség (uo. 313–314. o.). Utasítását Pál egy teológiai (1b–2) és egy gyakorlati (3–4) érveléssel támasztja alá. A teológiai érv az Írásokon és az első századi zsidóság gondolkodásán nyugszik, valamint ennek logikus következményét fejt ki („*Aki tehát...*”). Mégsem arról beszél az apostol, hogy a hatalmakat elrendelték vagy kinevezték, tehát Isten megáldotta volna őket, „inkább arról beszél, hogy a hatalmak rendezve vannak, felsorakoznak, mint a csapatok a csatára, és arról, hogy az emberek milyen viszonyban van-

⁵ A római hatalom elleni érveléssel is találkozhatunk a zsidóságban éppen úgy, mint ahogyan ez jelenik meg Jel 13,17-ben is. A kettő közé helyezhető Lukács történelemszemlélete (lásd ehhez uo. 296–298. o.).

⁶ Róm 12,17; 13,7: tartozni, visszafizetni; 13,7,8: engedelmeskedni, tartozni; 12,17,21; 13,3.4.8: jó és gonosz; 13,8.10: szeretet (TOEWS 2004, 310. o.).

nak a hatalommal” (uo. 315. o.). A hatalommal szembe fordulók ítélete pedig Isten ítéletére utal. Az 5. versben megismétli a tézist, kiegészítve a lelkiismerettel, majd az utolsó két versben arra mutat rá, hogyan valósul ez meg konkrétan az adófizetés kérdésében. Toews elképzelhetőnek tartja, hogy Pál itt egy kora keresztény katekizmust vett volna át.

2009-ben jelent meg Craig. S. KEENER kötete (vö. 152–159. o.). A szakaszt a korábbi etikai buzdítás folytatásaként értelmezi, amely talán chiasztikus elrendezést követ.⁷ Elképzelhető, hogy Pál azért hozza ezt a képet, mert a kortársak is gyakorta foglalkoztak a társadalmi kapcsolatok leírásával (államhoz, szülőkhöz, idősekhez stb. fűződő viszony). Vajon mi az oka, hogy ezek közül az apostol éppen a politikai hatalomhoz fűződő viszonyt tárgyalja itt? A válasz feltehetően a korábbi történelmi eseményekben keresendő (a zsidók kiutasítása Claudius által – esetleg az ezért érzett bosszúvágyról való lemondásra vonatkozna 12,17–21 is). A politikamentesség (engedelmesség) pedig minden kisebbségi csoportnak a sajátja volt a többségi társadalomban mint a túlélés egyik garanciája. Másfelől, mivel Isten a történelem irányítója (Róm 9–11), most arra mutat rá Pál, hogy ebben a hatalmak is eszközei. Érvelése emlékeztetheti az olvasókat a sztoikusok sorsról alkotott meggyőződésére, de markáns különbség a gondviselés gondolata. Az apostol nem a kritika nélküli engedelmességet javasolja (vö. 3,29–30; 9,15–17), általános szabályként mégis azt tarja elfogadhatónak, ha a keresztények mintapolgárrá válnak. Nem kell lemondaniuk a változás/változtatás igényéről, de Pál olvasóinak semmi nem állt rendelkezésére azokból az eszközökből, amelyekkel a modern demokráciában rendelkezünk. Pál érvelése tehát időhöz és korhoz kötött, arról nem is beszélve, hogy Jézus hamarosan bekövetkező visszajövetelével számolt, ugyanakkor azzal nem, hogy ez a kisebbségben élő közösség idővel hatalmi tényezővé válik. Azt sokkal fontosabb látni, hogy szemben azzal az ideológiával, amely nem sokkal később a zsidó háborúhoz vezetett, Pál pacifista volt.

2009-ben egy magyar nyelvű kommentár is megjelent PECSUK Ottótól (vö. 304–313. o.). A szerző nem bontja meg a 13. fejezet egységét, a tizennégy verset „Szemben a felsőbb-séggel” cím alatt tárgyalja, hangsúlyozva, hogy a 12,14–21-ben megfigyelhető gondolatmenet logikus folytatása a világi hatalommal szembeni viszony tárgyalása. Pál azért inti engedelmességre Isten népének új csoportját, mert tisztában van sérülékenységgel, és valójában mást nem is nagyon tanácsolhatott a keresztények marginális csoportjának, mint a békés észrevétlenséget. A közösségi jóra utalás ismerős lehetett a pogánykeresztény olvasóknak, miközben a zsidó-

keresztények számára vigasztaló lehetett a tudat, hogy minden földi uralom Isten kezében van. A hatalommal pedig ideális esetben egy átlagos római alattvaló az adófizetés okán került kapcsolatba, amely meglehetősen nagy terhet jelentett az emberek számára a visszaélések és igazságtalanságok miatt. Az apostol érvelését támasztják alá a 8–10. versek, ahol is kiterjeszti a hagyományosan csak a keresztényekre vonatkoztatott szeretetparancsot az állam képviselőire. Mindezt pedig az a tény teszi elhordozhatóvá, hogy a várt üdvkorszak hamarosan bekövetkezik (11–14. vers).

Frank J. MATERA (2010) úgy véli, hogy – a nála „Róma 12,1–13,14 – Szeretet és engedelmesség az új korban” alcímmel fémjelzett szakaszban – az apostol nem új intelmeket fogalmaz meg, hanem arra hívja olvasóit, hogy ültessék át a gyakorlatba mindazt, amivel már tisztában vannak, ha elolvasták Pál evangéliumát, amelyet a levélben ezt megelőzően adott közre. Ebből adódóan a mai olvasónak is azt kell látnia ezeket az intelmeket olvasva, hogy milyen szoros kapcsolatban áll egymással az evangélium és az élet. A teljes szakasz hat egységre osztható, ebből a negyedik (13,1–7) foglalkozik a hatalomnak való engedelmességgel, amelyet a keresztények az adók megfizetésével fejezhetnek ki (uo. 293–297. o.). A címzetteknek meg kell találniuk és el kell fogadniuk saját helyüket abban a társadalomban, amelyben élnek. Noha Pál első, ezt igazoló érve megfelel az ószövetségi gondolkodásnak, olvasói számára bizonyosan nehezen volt elfogadható, mindazonáltal Pál e meggyőződés szerint élt (vö. 1Kor 8,6). A következő érv pedig nem pusztán az engedelmesség mellett szól, hanem egy intelmet is megfogalmaz azokkal szemben, akik képtelenek elfogadni saját szerepüket abban a társadalmi rendben, amely megfelel Isten akarátának. A következő három versben a diatribé szabályainak megfelelően sorolja tovább Pál logikus következtetéseit (a 4. versben ezt jelzi a három *gar*: ’ugyanis’, ’mert’, ’hiszen’). A külső kényszer mellett – amely egyszerre jelent félelmet Isten haragjától és a hatalom büntetését – a belső kényszer, a lelkiismeret is megjelenik. „Itt a »lelkiismeret« azokra az ismeretekre és erkölcsi tudatosságra utal, amelyekkel a reflektáló én rendelkezik a társadalom szerkezetével és saját szerepével kapcsolatban.” (Uo. 296. o.) Matera a 6–7. verseket nem általános, hanem a római keresztények speciális helyzetéről szóló példának tekinti.

Gerd THEISSEN és Petra von GEMÜNDEN szakítanak a kommentárok megszokott struktúrájával, és különféle szempontokból tárgyalják egy kötetben belül a teljes levelet (2016). A szövegösszefüggésekre fókuszálva arra mutatnak rá, hogy a keresztények feladata megvizsgálni, hogy mi a jó (12,2), az államé pedig ennek a védelme (13,3k), de ezt egészen eltérő eszközökkel valósítják meg: a keresztények jóval győzik le a rosszat (12,21), az állam kényszerrel (13,4). A keresztények csak a szeretettel tartoznak egymásnak (13,8) – az állam behajtja a tartozást (13,7). A keresztények nem adnak helyet a haragnak, a bosszút Istenre hagyják (12,19–20)

⁷ A: buzdítás a testvérekre tekintettel (12,9–13); B: buzdítás a kívülállókra tekintettel (12,14–21); B': részletes vitapont a kívülállókra tekintettel (13,1–7); A': részletes vitapont a testvérekre tekintettel (14,1–15,7). Talán még akkor is képviselhető ez a felépítés, ha a 13,8–14-nek nincs meg benne a helye, lásd KEENER 2009, 152. o.

– az állam megbünteti a rosszat (13,4). „Az állam jogon alapuló és a gyülekezet szereteten alapuló rendje feszültségben állnak egymással, ugyanakkor analógiái is egymásnak.” (Uo. 83. o.) Feltűnő, hogy a szakaszban nincs megnevezve a császár, és nem is a hatalom egy konkrét birtokosáról szól (vö. 1Pt 2,13), hanem a hatalmak többes számát látjuk. Ez – vélik a szerzők – megfelel a konkrét történeti szituációnak, amikor a még kiskorú Nero helyett mások gyakorolták a hatalmat. Ugyancsak fontos történelmi szempontból, hogy a korábbi uralkodók más hatalomban levőktől nyerték el büntetésüket, ha nem a jót védelmezték, tehát a hatalom kardja felettük is ítéletet mond (uo. 117–121. o.). A szöveg általános megfogalmazása pedig jelzi, hogy keresztények és nem keresztények ugyanúgy kötelesek a jót szolgálni, amelyet a mindenkiben működő lelkiismeret segít felismerni.

Végül Michael WOLTER 2019-ben, szintén az EKK sorozatban megjelent kötetét vesszük nagytitkos alá (vö. 308–329. o.). Pál intelmeit ebben a szakaszban immáron nemcsak a levél címzettjeihez intézi, hanem általános érvényűek. Majd csak a 6–7. versekben tér vissza az eredeti megszólításhoz, amit a 8–10. versekben ismét a másik keresztényhez fűződő viszony követ. Wolter is felhívja a figyelmet a közeli hasonlóságra az 1Pt 2,13–17-ben feldolgozott anyaggal, illetve arra, hogy mindkét szöveg egy korábbi hagyomány feldolgozásának tekinthető, miközben nem zárható ki, hogy Péter ismerte a Római levelet, és ugyanez elképzelhető 1Tim 3,1-ről is. Róm 13,1–5 intelmei nem a hatalom létformájáról, hanem a hatalom és az alávetettek viszonyáról szólnak: azért hatalom, mert az ember fölé rendeltetett. Pál tehát összefoglaló módon szól az intézményesített uralkodás és hatalomgyakorlás minden formájáról, amellyel az emberek életükben találkozhatnak. Ezen hatalmak Istentől rendelt volta éppen úgy ismert volt a zsidóságban, mint a pogányok körében (lásd uo. 311–312. o.), fontos eltérés azonban az ebből levont következtetés: az uralkodó nem rendelkezik isteni státusszal, és nem áll közelebb Istenhez, mint az alattvalók, ugyanakkor része Isten tervének a történelemben. Éppen ezért kell engedelmeskedni, mert nem ismerjük Isten célját. Ha valaki mégis ellenáll, ezzel egy láncreakciót indít el: nem engedelmeskedik – szembe fordul – megítéltetik. Ugyanakkor a szerző úgy véli, hogy a hatalom isteni megítélés alá vettségéről nincs szó a szövegben. Arra a kérdésre, hogy honnan lehet tudni, mi a jó, amelyet a hatalomnak védenie kell, Róm 12,9–21 adja meg a választ. Ezzel az apostol azt is feltételezi, hogy létezik a jó általános fogalma az emberekben, amelyet az ideális állam is védelmez. Ha valaki ennek ellenére a rosszat teszi, annak félnie kell a felsőbbsség haragjától. A mondat szerkezetéből (13,5) az is egyértelmű, hogy a lelkiismeret átfogóbb hatalom az emberben, mint a harag miatti engedelmisség. Minden emberben benne van az a belső hang, amely egyszerre vádol, tanúskodik és ítél – tehát ha nem derül ki a rossz cselekedet, ez akkor is ellátja a feladatát (vö. Róm 2,15), és nem csapható be (vö. uo. 318–

319. o.). Az eddigi kijelentéseket a 6–7. versek alkalmazzák a római keresztények konkrét helyzetére: fizessétek az adót! Az adó itt egy metafora, amely arra utal, hogy a keresztények számára, akiknek egyedüli ura Krisztus, minden földi hatalom csak idegen lehet (vö. Fil 3,20); ezt az idegenséget fejezi ki a kivetett adó is. Ezzel őrzik meg Pál korábbi kijelentése súlyát: a hatalom nem Isten reprezentánsa, hanem eszköze a világban. Erre a különbségre utal a 7. vers két-két elemet megnevezve, amely sor tetszőlegesen folytatható, ahogyan ezt a 8. vers meg is teszi az egymás iránti szeretettel; és amely kötelezettségekben a hangsúlyt magának az olvasónak kell meghatároznia aktuális élethelyzetéből adódóan. Ez azért lehetséges, mert Róm 13,1–7 a 12,17–21 érvelése alapján bomlik ki, és nem a római keresztények aktuális helyzetéből, amelyet az apostol a legjobb esetben is csak hozzátétőlegesen, másodkézből ismert.

Összefoglalás

Tanulmányom nem meríti ki a lehetőségeket, de nem is ez volt a cél. Sokkal inkább az, hogy áttekintést adjak negyven év kommentárirodalmát alapul véve Róm 13,1–7 értelmezéséről. Látva a fentebbi példákat, egyértelművé válhatott számunkra, hogy amiként az eredeti szöveg, úgy annak értelmezései sem szakíthatók ki abból a korból és környezetből, amelyben íródtak. Éppen ez teszi szükségessé, hogy mindenki saját álláspontot alakítson ki a hatalomról a Római levél alapján; a megértés folyamatában ez nem megspórolható.

Felhasznált irodalom

- ACHTEMEIER, Paul J. 1985. *Romans*. John Knox Press, Atlanta.
- BYRNE, Berndan 1996. *Romans*. Liturgical Press, Collegeville. (Sacra Pagina.)
- CAMPBELL, William S. 1995. The Rule of the Fate in Romans 12:1–15,13. The Obligation of Humble Obedience to Christ as the Only Adequate Response to the Mercies of God. In: David M. Hay – E. Elizabeth Johnson (szerk.): *Pauline Theology*. 8. köt. *Romans*. Fortress Press, Minneapolis. 259–286. o.
- CSEPREGI András 2018. „Engedelmeskedjete a felettes hatalmaknak” – nekünk is szól? *Egyházforum*, 33. évf. 1. sz. 2–13. o.
- KEENER, Craig S. 2009. *Romans*. The Lutterworth Press, Cambridge. (New Covenant Commentary Series 6.)
- KÓKAI-NAGY Viktor 2017. Pál apostol a hatalomról. *Biblikus megfontolások a Róm 13,1–7 alapján*. *Egyházforum*, 32. évf. 3. sz. 41–51. o.
- KÓKAI-NAGY Viktor 2020. Hatalom és gyülekezet – gondolatok a Róm 13,1–7 alapján. In: Szőnyi Etelka (szerk.): *Bibliaértelmezés. Korok, módszerek, kontextusok. Írások Benyik György tiszteletére 68. születésnapja alkalmából*. JATEPress, Szeged. 683–694. o.
- MATERA, Frank J. 2010. *Romans*. Baker Academic – Grand Rapids, Michigan.

MOO, Douglas J. 1996. *The Epistle to the Romans*. Eerdmans, Grand Rapids – Cambridge. (The New International Commentary on the New Testament.)

PECSUK Ottó 2009. *Pál és a rómaiak*. Kálvin Kiadó, Budapest.

REASONER, Mark 1995. The Theology of Romans 12:1–15:13. In: David M. Hay – E. Elizabeth Johnson (szerk.): *Pauline Theology*. 8. köt. *Romans*. Fortress Press, Minneapolis. 287–299. o.

SCHMITHALS, Walter 1988. *Der Römerbrief*. Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, Gütersloh.

STAM, Cornelius R. 1984. *Commentary on the Epistle of Paul to the Romans*. Worzalla, Stevens Point.

STUHLMACHER, Peter 1998. *Der Brief an die Römer*. 2., átdolg. kiad. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (Das Neue Testament Deutsch 6.)

TALBERT, Charles H. 2002. *Romans*. Smyth & Helwys Publishing Inc., Macon. (Smyth & Helwys Bible Commentary.)

THEISSEN, Gerd – GEMÜNDE, Petra von 2016. *Der Römerbrief. Rechenschaft eines Reformators*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.

TOEWS, John E. 2004. *Romans*. Herald Press, Scottsdale – Waterloo. (Believers Church Bible Commentary.)

VARGA Zsigmond 1995. A rómaiakhoz írt levél magyarázata. In: *A Szentírás magyarázata. Jubileumi kommentár*. Kálvin Kiadó, Budapest. Web: <http://biolka.ro/upload/Jubileumi%20Kommentar.pdf>. (Letöltés: 2021. október 21.)

WILCKENS, Ulrich 1982. *Der Brief an die Römer*. 2. köt. *Röm 12–16*. Benzinger – Neukirchener Verlag, Zürich – Neukirchen-Vluyn. (Evangelisch-katholischer Kommentar zum Neuen Testament VI/2.)

WOLTER, Michael 2019. *Der Brief an die Römer*. 2. köt. *Röm 9–16*. Patmos Verlag – Vandenhoeck & Ruprecht, Ostfildern – Göttingen. (Evangelisch-katholischer Kommentar zum Neuen Testament, Neue Folge VI/2.)

VALLÁSPEDAGÓGIA ◀

Evangélikus iskolák önértelmezése pedagógiai programjaik tükrében

■ SOLYMÁR MÓNKA

Bevezetés

Mitől „evangélikus” egy iskola? Közegyházi szervezetek és testületek, iskolafenntartó gyülekezetek, evangélikus iskolák tanárai, tantestületei, diákjai és lelkészei éppúgy felteszik ezt a kérdést, mint az evangélikus iskolák iránt érdeklődő tanulók, szülők és gyülekezeti tagok vagy ezen iskolák „evangélikusságát” megkérdőjelezők. A kérdés sok szempontból megközelíthető, és a különböző perspektívák más-más válaszokat generálnak. Gyakran keveredik is, hogy éppen történelmi, egyházpolitikai, teológiai, nevelélméleti, nevelés- és oktatáspolitikai, jogi, politikai, szociológiai és nevelésszociológiai szempontok vagy éppen egyéni élettörténetek és tapasztalatok tükrében gondoljuk át a feltett kérdést.

A magyarországi evangélikus iskolákról írott habilitációs dolgozatomban többek között az evangélikus iskolák önértelmezését és profilját is elemzem pedagógiai-valláspedagógiai perspektívából.¹ Ebben a tanulmányban az evangé-

likus iskolák pedagógiai programjaiból rekonstruált önértelmezéseit mutatom be.

„Evangélikus iskola” az intézményi dokumentumok meghatározásában

Hogyan határozzák meg önmagukat az evangélikus iskolák Magyarországon? Milyen specialitásai vannak az evangélikus iskoláknak? Az evangélikus iskolák önértelmezése és profilkja az iskolák pedagógiai programjainak vizsgálata alapján is meghatározható. A pedagógiai program a nevelési-oktatási intézmények azon normatív jellegű alapidokumentuma, amelynek alapján a nevelő-oktató munka az iskolában zajlik.² Az iskola nevelési programját és helyi tantervét tartalmazza, így átfogja az iskola működésének minden területét. Jogszabályilag részletesen meghatározott, hogy a pedagógiai programnak mit kell tartalmaznia, ugyanakkor ez a dokumentum a helyi sajátosságoknak, az iskola jellegének, az iskolafenntartó és az iskolafelhasználók

¹ A habilitációs eljárásra a Bécsi Egyetem Evangélikus Teológiai Karán került sor 2018-ban. A habilitációs dolgozat kissé átdolgozott változata 2021-ben jelent meg a göttingeni V&R unipress kiadónál (SOLYMÁR 2021).

² A pedagógiai programmal kapcsolatos jogi szabályozások alapjait a 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről, valamint a 20/2012. Emmi-rendelet tartalmazza.

igényeinek, elvárásainak a figyelembevételével készül(het). Ezen kritériumok alapján lehetőséget biztosít(hat) egy intézmény önálló arculatának megjelenítésére. A pedagógiai programot a nevelőtestület fogadja el, az intézményvezető hagyja jóvá, és – egyházi fenntartású intézmények esetében – a fenntartó egyházi szervezet jóváhagyásával válik érvényessé. A pedagógiai program nyilvános, a nevelési-oktatási intézmény köteles aktuális pedagógiai programját a honlapján – más iskolai alapidokumentumokkal együtt – nyilvánosságra hozni.

A habilitációs dolgozat kutatása kilenc evangélikus általános iskola és tizenhat evangélikus középiskola 2014/2015-ös tanévének pedagógiai programját elemzi a *grounded theory* („megalapozott elmélet”, STRAUSS–CORBIN 1990; 1998) módszerével.³ A pedagógiai programok jellegüknél fogva mindig módosításra szorulnak, hiszen a jogszabályi változások mellett a társadalmi és gazdasági környezet, valamint a fenntartói stratégia változásait is követniük kell. Ugyanakkor nevelési programjaik nagymértékű állandóságot mutatnak. Az evangélikus iskolákban zajló nevelő-oktató munka pedagógiai alapelveinek, értékeinek, céljainak és feladatainak megfogalmazása többnyire az adott iskola korábbi pedagógiai programjából származik, illetve – mint ahogy a kutatásból is kiderül – közegyházi fenntartói dokumentumok normatív irányelveit követi. Így a 2021/2022-es tanév aktuális pedagógiai programjaiban többnyire megtalálhatók azon megfogalmazások, amelyeket a kutatás elemmez.

A *grounded theory* (GT) kvalitatív kutatási módszerének Anselm Strauss és Juliet Corbin által továbbfejlesztett változata az adatok szisztematikus elemzése által generál elméleteket, illetve fogalmaz meg hipotéziseket úgy, hogy közben egy meghatározott kódolási eljárást használ.⁴ E folyamat során az adatgyűjtés, adatelemzés és elméletalakítás egyidejűleg és egymással szoros kölcsönhatásban történik, így a

³ A 2014/15-ös tanévre nézve ez teljes körű kutatás, amely az adott évfolyam összes evangélikus fenntartású iskoláját vizsgálja. Az iskola típusa az adott iskolában legmagasabb képzési forma szerint lett besorolva (pl. az az evangélikus nevelési-oktatási intézmény, ahol óvoda, általános iskola és gimnázium is működik, a „középiskola” besorolást kapta). Az evangélikus fenntartású iskolák többségükben többcélú köznevelési intézmények, ahol több különböző típusú intézményi feladatellátás zajlik. A többcélú köznevelési intézmények egységes, valamennyi nevelési-oktatási feladatot átfogó pedagógiai programot készítenek, amely a feladatellátási típusoknak megfelelő pedagógiai programokat is tartalmazza.

⁴ STRAUSS–CORBIN 1990; 1998. A társadalomtudományos kutatásokban sokszor használt GT kvalitatív-empirikus kutatási módszert eredetileg GLASER és STRAUSS fejlesztette ki (1967). A Strauss és Corbin által módosított forma – amely szintén a GT nevet viseli – az induktív eljárások mellett deduktív fázisokat is tartalmaz. Az adatok dominanciája azonban itt is meghatározó. A Strauss és Corbin-féle elemzési módszernek három szintje van (nyílt, axiális és szelektív kódolás). A kódolási folyamat az úgynevezett „elméleti telítődés” eléréséig folytatódik, azaz addig, ameddig az adatokból kinyerhető kódok még új szempontot adnak a kutatáshoz, illetve a kategóriák és kódok összefüggésrendszerének magyarázatához.

megalkotandó elmélet az empirikus adatokból fejlődik ki, azokon alapul (ezért „megalapozott”). A kutató és a kutatás viszonya reflektált, ez az állandó reflexió – az állandó összehasonlítással együtt – jelentős mértékben hozzájárul a kutatott jelenség megértéséhez. A cél egy olyan elmélet létrehozása, amely egy adott jelenséget komplex és többdimenziós összefüggéseiben feltár és koncentráltan elemmez, illetve magyaráz.

Evangélikus iskolák önértelmezésének dimenziói

Az evangélikus iskolák pedagógiai programjainak *grounded theory* módszerével történő kutatása kilenc olyan dimenziót rekonstruál, amelyek az evangélikus iskolák önértelmezése szempontjából relevánsak:

- Az evangélikus iskola önértelmezését az emberrel kapcsolatos felfogás alapozza meg, az, hogy az iskola hogyan tekint az emberre (emberkép).
- Az evangélikus iskola önértelmezését az evangélikus iskola története, múltbeli szerepe, jelentősége, arculata, korábbi híres diákjai és tanárai, múltban gyökerező és máig ható hagyományai alapozzák meg (tradíció).
- Az evangélikus iskola önértelmezését azok az elvárások alapozzák meg, amelyeket a fenntartó, a szűkebb és tágabb társadalmi környezet az iskola felé megfogalmaz (elvárások).
- Az evangélikus iskola önértelmezése függ azoktól a személyektől (igazgató, tanárok, diákok, dolgozók, szülők), akik az iskolában dolgoznak, tanulnak, és szülőként az iskolával kapcsolatban állnak (cselekvő személyek).
- Az evangélikus iskola önértelmezése a nevelés-oktatás értelmezéseként kerül kifejtésre (a nevelés-oktatás értelmezése).
- Az evangélikus iskola önértelmezése az iskola profiljaként jelenik meg és valósul meg (iskolaprofil).
- A nevelés-oktatás tágabb környezete – társadalmi, politikai, gazdasági, nevelés- és oktatáspolitikai jellemzők és folyamatok – hatással van az evangélikus iskola önértelmezésére, nevelés-oktatásra vonatkozó értelmezésére, valamint profiljára is (nevelési-oktatási környezet).
- Az evangélikus iskola önértelmezése hatással van az iskola deklarált céljaira (az iskola céljai).
- Az evangélikus iskola önértelmezése hatással van az evangélikus iskola társadalomban, oktatáspolitikában, valamint az egyházban betöltött szerepére és jelentőségére (az iskola szerepe és jelentősége).

Az emberről alkotott felfogás, az evangélikus iskola tradíciója, valamint az iskolával kapcsolatos elvárások azok az előfeltevések, amelyek megalapozzák az evangélikus iskola önértelmezését. A cselekvő személyek befolyásolják és ala-

kítják az így megalapozott önértelmezést. A nevelés-oktatás tágabb környezete elsősorban a nevelés-oktatás értelmezésére és az iskolaprofilra van hatással, de egyes aspektusai az iskola önértelmezésében is megjelennek (például a minőségi iskola önmeghatározás egyes kritériumaiként). Az evangélikus iskola célja, valamint a társadalomban és egyházban betöltött szerepe és jelentősége az evangélikus iskola önértelmezésének következményeként jelenik meg.⁵

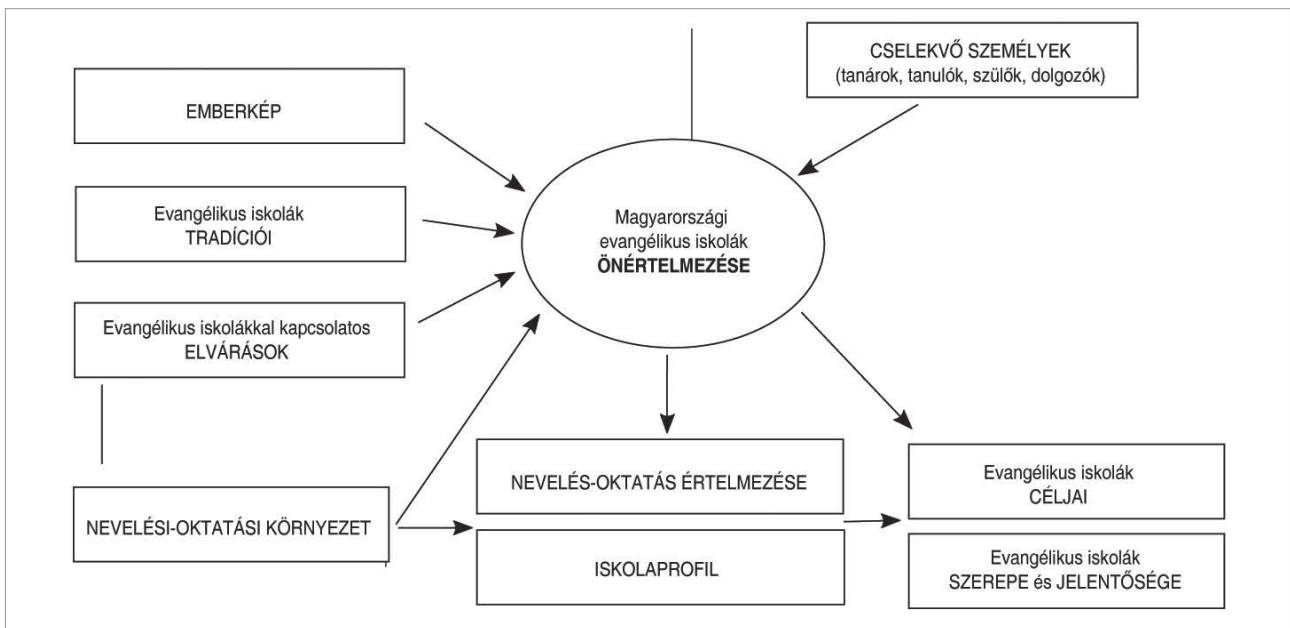
Az iskola önértelmezésének többdimenziós fogalmát, valamint a közöttük lévő összefüggéseket a következő ábra foglalja össze és szemlélteti.

A pedagógiai programok adatai alapján a kilenc ka-

sége – a pedagógiai programok adatai nem szolgáltatnak elegendő információt.

Minőségi iskola – gyülekezet – hálózat: evangélikus iskolák önértelmezése

A pedagógiai programok elemzése alapján az evangélikus iskolák három domináns önmeghatározási típusa rekonstruálható. A „minőségi iskola” és a „hálózat” önértelmezéseket alapjaiban, a „gyülekezet” önértelmezést kicsit részletesebben mutatom be ebben a tanulmányban.

tegóriából négy – emberkép, nevelés-oktatás értelmezése, iskolaprofil és az iskola céljai – részletesen elemezhető.⁶ A cselekvő személyek kategória esetében a pedagógiai programok adatai csak egyes aspektusok elemzését biztosítják (például a tanulók általános iskolai, illetve gimnáziumi felvételének kritériumai, a tanári szerepek, a szülővel való kooperáció típusai stb.). Az önértelmezés fogalmának fennmaradó dimenzióinak elemzéséhez – tradíció, elvárások, nevelési-oktatási környezet, iskola szerepe és jelentő-

Minőségi iskola

Az evangélikus iskola *minőségi iskola*, amely a magyarországi köznevelési és közoktatási intézményrendszer részeként mint köznevelési és közoktatási intézmény minőségi nevelési és oktatási munkára törekszik. A „minőségi iskola” meghatározás önmagában még nem releváns, szükséges hozzá azoknak a dimenzióknak, kritériumoknak és mutatóknak a megadása, amelyek a minőség fogalmát tartalommal töltik meg. A minőségi iskola fogalmát az evangélikus iskolák az iskolai folyamatjellemzők és az iskola eredményessége alapján határozzák meg.⁷ E két dimenzió mellett egyes „inputfaktorok” (erőforrások és környezeti tényezők) is megjelennek még a pedagógiai programokban mint a „minőségi iskola” deklarált kritériumai, illetve annak előfeltéte-

⁵ Megjegyzendő, hogy az „emberkép” és az „evangélikus iskolák céljai” dimenziók egyaránt tartalmaznak emberképelemeket. Az, hogy hogyan tekintenek az iskolák az emberre, kiindulópontja az önértelmezésnek és a nevelés-oktatás értelmezésének is. A célok dimenziójában az jelenik meg, mit akar elérni az iskolai nevelés-oktatás az emberrel. A két dimenzió közel áll ugyan egymáshoz, kauzálisan azonban – és a pedagógiai programokban tartalmilag is – megkülönböztethetők egymástól. A két dimenzió tartalmi összehasonlítása rámutathat koherenciára vagy elentmondásokra az iskola önértelmezésén, illetve nevelés-oktatást illető értelmezésén belül.

⁶ A felsorolt öt kategória elemzését lásd SOLYMÁR 2021.

⁷ Az itt bemutatott „minőségi iskola” önmeghatározás dimenziói és kritériumai a pedagógiai programok elemzésének eredményei. Ezek az eredmények összhangban vannak azokkal az egyszerűbb szerkezetű modellekkel, amelyek az iskola minőségét – összekapcsolva az iskolafejlesztési modellekkel is – lineáris struktúrában elemzik (vö. HOLTAPPELS-VOSS 2008).

lei. A „tanulók rekrutálása”, a „tanárok rekrutálása”, illetve a „családok kiválasztása” témakörök utalnak arra, hogy itt bizonyos szelektálási mechanizmusok is érvényesülnek. Az evangélikus tanulók, evangélikus tanárok, illetve evangélikus kötődésű családok számarányai az iskola erőforrásaként a minőségi iskola tényezőjévé válnak.⁸

Az iskola eredményességét meghatározó kritériumok részben az iskolával, részben pedig az egyes tanulókkal kapcsolatosak. Az eredményesség megítélésének iskolával kapcsolatos kritériumai a pedagógiai programok szerint a következők: iskolával való elégedettség, az iskola hírneve és profiljának felismerhetősége, az iskolával kapcsolatban állók egyházi kötődése, az iskola kooperációs hálózata, valamint az iskola innovációs képessége. Az egyes tanulókra vonatkoztatva a tanulói eredményesség mellett a tanulói személyiség egyes vonásait és a tanulók bizonyos képességeit (önálló és szolidáris személyiség, társadalmi és politikai részvétel, vallási kompetencia, hitvallás és hitgyakorlat), illetve ezek kialakulását tekintik a pedagógiai programok a minőségi iskola meghatározó kritériumának. Mind az iskolával, mind az egyes tanulókkal kapcsolatos eredményességi kritériumok között szerepelnek olyanok, amelyek vallási és egyházi szempontokat is tartalmaznak. Így lesz például a végzős tanulók vagy az iskola tanárainak gyülekezeti kötődése vagy a tanulóknál a „keresztény világnézet kialakítása” az evangélikus iskola minőségének egy-egy meghatározója. Jellemző ezekre a kritériumokra az is, hogy – többnyire egy általános ideált felmutatva – célkitűzésként fogalmazzák meg őket, és az egyes célkitűzések mutatói nincsenek megadva.

Az iskolai folyamatjellemzők közül a nevelési-oktatási folyamatok és ezek fejlesztése, valamint az iskola pedagógusainak személyiség- és hivatásfejlesztése jelenik meg hangsúlyosan a pedagógiai programokban. A pedagógiai programok által tárgyalt folyamatjellemzők a következő részterületekre tagolhatók: tanítás, iskolai élet/léggör, iskolán belüli kooperációs formák, iskolafejlesztés, iskolán kívüli kooperációk, iskolavezetés/iskolamenedzsment. Az egyes részterületek minőségi iskolát meghatározó kritériumai között itt is mindenütt megjelennek a vallási és egyházi aspektusok. Így például a helyi tanterv minőségének egyik kritériuma, hogy a vallási dimenzió minden egyes tantárgy oktatásában, valamint tudás- és tantárgykultúrájában megjelenjen. A hittanoktatás így nem különálló tantárgyként áll a többi tantárgy mellett (vagy velük szemben), hanem a vallással és hittel kapcsolatos tartalmak, témák és összefüggések szerves és megbecsült részét képezik az iskola által felvállalt és közvetíteni kívánt tudásszemléletnek. Egy további, minőségi iskolát meghatározó kritérium az iskolafejlesztés területéről például a küzdelem az iskola-profil evangélikus jellegének megjelenítéséért. Ez a kritérium jól rámutat a folyamatjellemzők jellegére, hogy itt nem

az eredmény, hanem a specifikus evangélikus profil állandó átgondolása és ismételt tematizálása az, ami a minőségi iskola kritériumát adja.⁹

Gyülekezet

Az evangélikus iskola *gyülekezet*, amely a Magyarországi Evangélikus Egyház részeként az egyház elhívásában és küldetésében részesedik. Az iskolák pedagógiai programjai egy sor olyan kijelentést tartalmaznak, amelyek az evangélikus iskolát teológiai vagy szociológiai szempontból gyülekezetként értelmezik. Ezt az önértelmezési típust mutatják be a pedagógiai programokból vett alábbi idézetek:

„Mi, akiket Isten kegyelme szabaddá tett, Jézus Krisztusban élő közösség vagyunk, és közösen munkálkodunk egy igazságos, megbékélt és Istenben összhangra lelt világgért.” (Békéscsaba 20.; Orosháza 5.; Nyíregyháza – Túróczy 6.; Szarvas – Benka 8.)¹⁰

„Az egyház mint Jézus Krisztus teste, híveinek közössége Urától azt a feladatot kapta, hogy terjessze az evangéliumot, keresztesen, és a kereszteseket istenfűségük tudatában nevelje az ahhoz illő életre. (Mt 28,19–20) A szülők, keresztszülők a gyermek keresztelesekor ígéretet tesznek, hogy úgy nevelik és neveltetik őt, hogy »felnövekedvén, hitéről maga, önként tegyen vallást a gyülekezet előtt«. Az egyházi iskola jó lehetőség az Egyház küldetésének és a szülők-keresztszülők fogalmának teljesítésére.” (Aszód 4.; Budapest – Szehtlo 8.; Szarvas – Vajda 3.)

„Kereszténységünk története, ünnepeink, keresztyén életvitelünk hitünk megélésének lehetőségei, a közösségformálás számunkra legerőteljesebb színtere. Kiemelkedő szerepet kap az iskola és a gyülekezet ebben a munkában. Gyülekezetünk vezetője az iskolalelkész, aki munkáját a környező gyülekezetek vezetőivel és hitoktatóikkal együttműködve látja el.” (Budapest – Szehtlo 63.; Mezőberény 52.; Szarvas – Vajda 31.; Szarvas – Benka 36.)

Az „evangélikus iskola mint gyülekezet” önértelmezési típus a pedagógiai programok alapján tartalmilag négy ideáltípusra osztható.

Az „iskolaközösség Krisztusban” típus az „iskola mint gyülekezet” önmeghatározást teológiailag értelmezi. Az evangélikus iskolát mint Krisztus gyülekezetét határozzák meg, ahol az iskolaközösség tagjai Krisztusban egymásnak

⁹ Az „evangélikus iskola” profiljának témakörében írt, történelmi és analitikus megközelítést használó habilitációs dolgozatában Martin Schreiner éppen ezt, az evangélikus jelleg oktatási-nevelési folyamatokban való megvalósításának állandó keresését, ennek kikísérletezését, az ezért való küzdelmet tekintti az evangélikus iskolák különböző korszakokon is átívelő jellegzetességének. Lásd SCHREINER 1996, 393–396. o.

¹⁰ A hivatkozások megadásánál a település neve az iskolára utal, a szám pedig az oldalszám, ahol az adott iskola 2014/2015-ös évi pedagógiai programjában az idézett szakasz megtalálható.

⁸ Vö. SOLYMÁR 2018.

testvérei. Ez a típus megjeleníti az evangélikus iskola evangéliumi koncentrációját. Nyitva marad azonban a kérdés, hogy az így meghatározott önértelmezés mennyiben válik relevánssá, és jelenik meg az iskolai gyakorlatban, vagy marad a pedagógiai programok fennkölt elmélete és bevezető fejezete. Továbbá kérdés az is, hogy az így meghatározott önértelmezés mennyiben veszi figyelembe az „iskola” és „gyülekezet” intézményének különböző rendeltetését és feladatmeghatározását. A felekezeti irányultság ennél a típusnál nem jelenik meg kérdésként, hiszen Krisztusban a különböző felekezetek tagjai is testvérei egymásnak. A vallási-világnézeti pluralizmus és nyitottság azonban nem kap helyet az így értelmezett iskolaközösségekben.

A „gyülekezet mint iskolaközösség” típus a gyülekezet fogalmát szociológiailag, az adott iskolaközösségre vonatkoztatva mint szociális és támogató formát értelmezi. Az inklúzió szemlélete, tanulást segítő támogatási formák, együttműködést erősítő és közösséget fejlesztő aktivitások, iskolai és iskolán kívüli diakóniai projektek jellemzik ezt az értelmezést. Mindezek a közösségi és diakóniai aktivitásokat, emberi kapcsolatokat úgy fogják fel ezekben az iskolákban, mint az istenkapcsolat és a Krisztus-jelenlét helyeit és megvalósulásait. Ez a gyülekezet- és önértelmezési típus közel áll az „iskola” intézményének alapvető rendeltetéséhez és feladatmeghatározásához. Az iskolaközösség egészét is magában foglalja, így a felekezeti áthidaló közösséget teremt. Kérdés, hogy a közösségi és diakóniai dimenziók hangsúlyai mellett mennyiben történik meg és hogyan válik láthatóvá ezen dimenziók evangéliumi alapokhoz való visszacsatolása.

A „gyülekezet mint egyházi intézmény” típus az „iskola mint gyülekezet” önmeghatározást intézményi keretek közé helyezi, és az evangélikus iskolát, illetve az iskolai gyülekezetet a Magyarországi Evangélikus Egyház intézményi részegységeként tekinti. Az evangélikus iskola egyben iskolai gyülekezet is, amely vallási-hitéleti programjaival az iskola életének aktív részese és formálója, valamint az iskolát más, iskolán túli lételemek felé is megnyitja, és azokkal összekapcsolja. Az iskolalelkész egyházi megbízatásán és alkalmazásán keresztül az iskolagyülekezet speciális kapcsolódási helyzetet és speciális egyházi-intézményi legitimitációt is kap. Az evangélikus iskolagyülekezet mint egyházi intézmény részesevé válik a magyarországi evangélikus tradíciónak és formálójává az evangélikusság jelenének. Az intézmény részegységeként számíthat mindazokra az erőforrásokra és kapcsolati hálózatra, amely a Magyarországi Evangélikus Egyház intézményének rendelkezésére áll. Két tisztázandó kérdéskör is megjelenik ennél a gyülekezet- és önértelmezési típusnál: Kik a tagjai ennek az iskolagyülekezetnek, és milyen felekezeti meghatározása van ennek a gyülekezetnek? Illetve milyen kapcsolati viszony van az evangélikus iskola és a helyi evangélikus gyülekezet, valamint az evangélikus iskola és az iskolán belüli gyülekezet között? Ez az értelmezési

típus rámutat annak a lehetőségére is, hogy az iskolagyülekezetet az evangélikus iskola vagy az egyház kisajátíthatja.

A „gyülekezet mint küldetés” típus a gyülekezeti önmeghatározást funkcionálisan, a gyülekezet feladatai felől értelmezi. Az evangélikus iskola az evangélium kommunikálásának színtereként, intézményeként és szervezeteként kerül meghatározásra. Mind az iskolán belüli, mind az iskola környezete felé irányuló kommunikációjával az evangéliumot hirdeti – direkt és indirekt formában egyaránt. Így válik az evangélikus iskola az evangélium tanúságtévőjévé, amely akár az iskolán belüli és kívüli hitéleti, illetve diakóniai tevékenységével, akár interperszonális kommunikációs formáival és kultúrájával a Jézus Krisztustól kapott küldetés nyomában jár, annak engedelmeskedik. Az így értelmezett iskolagyülekezet határozott profilt ad az evangélikus iskolának, valamint – az evangéliumra irányultság következtében – olyan reflexiós bázist is biztosít az iskolának, amelynek tükrében megrögzött iskolai szerepek és hierarchiák, folyamatok és kultúrák tudatossá válnak, és új megvilágításba kerülnek. Így lehet például a hierarchikus tanár–diák szerepviszonyból együtt és egymástól tanuló, együtt küldetésben álló és egymásra rászoruló közösség. Így kap az iskola például egy olyan normatív tájékozódási rendszert és motivációs erőforrást, amely az evangéliumi irányultság segítségével megóvja az evangélikus iskolát az aktuális társadalmi és oktatáspolitikai trendek kritika nélküli követésétől. Kérdésként kerül elő, hogy mely csoportok és rétegek vállalják fel az iskolán belül e küldetést, és hogyan viszonyulnak egymáshoz a küldetést felvállaló és fel nem vállaló iskolai csoportok. További tisztázandó kérdésként jelenik meg az, hogy a küldetést felvállaló személyek és csoportok hogyan értelmezik az iskolagyülekezet küldetését és feladatát, és a különböző értelmezési tartalmak mellett mennyiben tudnak egymással támogatóan együtt dolgozni.

Az „evangélikus iskola mint gyülekezet” értelmezés fentebb bemutatott négy ideáltípusa természetesen nem jelenik meg ilyen formában sem a pedagógiai programokban, sem a gyakorlatban. Ahogy az egyház teológiai valósága és empirikus-szociológiai megnyilvánulásai egymástól el nem választhatók, szoros összefüggésben és állandó kölcsönhatásban állnak egymással, úgy az „iskola mint gyülekezet” önértelmezés elemei is szoros összefonódásban és egymástól el nem választható formában jelennek meg a gyakorlatban. A pedagógiai programok alapján azonban elemezhető és meghatározható, melyik értelmezési forma jelenik meg hangsúlyosan – normatív-elméleti szinten – egyik vagy másik evangélikus iskolában. Emellett az ideáltípusok kiváltóképp rámutatnak azokra a lehetőségekre, de azokra az elmentmondásokra is, amelyek benne rejlenek az „evangélikus iskola mint gyülekezet” önértelmezésben.

Az „evangélikus iskola mint gyülekezet” önértelmezés nemcsak tartalmi, hanem intézményi-szervezeti szempontból is vizsgálható. Itt az a kérdés, hogy kik vállalják fel az

iskolán belül vagy kívül ezt az önértelmezést, és az iskola mely szervezeti egységéhez kapcsolódva kerül elő ennek az önértelmezési formának a megjelenítése. Három ideáltípus különíthető el a pedagógiai programok alapján.

- Iskolán kívüli delegáció: az evangélikus iskola delegálja ezt az önértelmezési formát és az ezzel kapcsolatos feladatokat más egyházi intézmények vagy szervezetek felé (például helyi gyülekezet, gyermek- és ifjúsági munkaterületek).
- Iskolán belüli delegáció: az „iskola mint gyülekezet” önértelmezést az iskolán belül egy meghatározott szervezeti egység – meghatározott tagokkal és feladatokkal – képviseli (például iskolalelkész, hittanárak, hittan munkaközösség). Az iskola szervezési és döntési folyamataiban is ez a csoport képviseli és jeleníti meg ezt az önértelmezési formát.
- Meghatározó orientáció: az „iskola mint gyülekezet” az egész iskolát meghatározó önértelmezés, amelyet az iskola vezetése, tanárai és az ezzel az önértelmezéssel különösen is kapcsolatban álló személyek (például iskolalelkész) egyaránt képviselnek és a maguk cselekvési és döntési területein belül megjelenítenek. Ezen önértelmezési forma aspektusai és kritériumai a további önértelmezési formákkal és az iskola szervezési és döntési folyamatainak további aspektusaival és kritériumaival (például ökonómiai-gazdasági, oktatáspolitikai, szervezeti stb.) együtt jelennek meg abban a párbeszédben, amely az iskola profilját, működését és stratégiáját alakítja és meghatározza.

Az intézményi-szervezeti vonatkoztatásban felállított ideáltípusok elméleti konstrukciók, amelyek a gyakorlatban csak kevert formában léteznek. Az egyes iskolák pedagógiai programja utal arra, hogy az adott evangélikus iskola az „iskola mint gyülekezet” önértelmezést milyen intézményi-szervezeti formában kívánja leginkább megvalósítani.

Hálózat

Az evangélikus iskola *hálózat*, amely társadalmi-szociális környezetének részeként különböző csoportokkal, szervezetekkel, intézményekkel és egyénnel áll kapcsolatban, akikkel kölcsönös hatást gyakorolnak egymásra, valamint az iskola maga is olyan szociális környezetet képez, amelyen belül a különböző szervezeti egységek, csoportok és egyének egymással állnak kapcsolatban, és kölcsönösen hatást gyakorolnak egymásra. Az iskolák pedagógiai programjaiból rekonstruált „evangélikus iskola mint hálózat” önértelmezés három hálózati rendszerbe helyezi az evangélikus iskolákat, és negyedikként az iskolán belüli szociális és szervezeti folyamatokat is hálózatként határozza meg.

- Az evangélikus iskolák részei a magyarországi köznevelési és oktatási intézményrendszernek. E háló-

zati rendszer részeként kapcsolatban állnak más magyarországi köznevelési és oktatási intézményekkel és szervezetekkel. E kapcsolat sokféle formában megnyilvánul (például szaktanárok kooperációja más iskolák szaktanáraival, tanulmányi versenyek stb.), és további kapcsolati hálózatokat generál az evangélikus iskolák felé (például határon túli magyar iskolák).

- Az evangélikus iskolák részei a Magyarországi Evangélikus Egyháznak. E hálózati rendszer részeként kapcsolatban állnak evangélikus gyülekezetekkel, evangélikus iskolákkal, egyházi szervezetekkel és közösségekkel. E kapcsolat sokféle formában megnyilvánul (például iskolai csoportok vendégszolgálata evangélikus gyülekezetekben és intézményekben, evangélikus iskolák pedagógusainak találkozói stb.), és további kapcsolati hálózatokat generál az evangélikus iskolák felé (például ökumenikus kapcsolatok, nemzetközi egyházi kapcsolatok stb.).
- Az evangélikus iskolák részei szűkebb társadalmi-szociális környezetüknek. E hálózati rendszer részeként kapcsolatban állnak a helyi köznevelési és oktatási intézményekkel, a helyi és környéki evangélikus és más keresztény gyülekezetekkel, a helyi médiával és további állami, privat és civil társadalmi szervezetekkel és személyekkel, stb. Különös jelentőséggel bírnak az iskolával közvetlen kapcsolatban álló személyek (tanárok, diákok, szülők stb.).

Az „evangélikus iskola mint hálózat” önértelmezésben különös szerepet kapnak azok az erős kapcsolatok, amelyek többféle formában kötődnek az evangélikus iskolához (például azonos településen lévő evangélikus iskolák; evangélikus iskola tanára, akinek gyermeke is az iskolába jár; stb.). Az öregdiákok szerepe is jelentős ebben az önértelmezési formában mint olyan személyeké, akik az evangélikus iskola kapcsolati rendszerének kiterjesztése tekintetében különös potenciállal rendelkeznek.

Megküzdött és kölcsönzött önértelmezések

A pedagógiai programok elemzése során szembetűnik, hogy a különböző programok egyes szövegei nagymértékben megegyeznek. Az egyes iskolák egymástól vesznek át kidolgozott szövegrészleteket, illetve az evangélikus egyház nevelés-oktatással foglalkozó különböző orgánmainak megjelentetett szövegei kerülnek át szóról szóra ezekbe a programokba.¹¹ Olyannyira visszaköszönnék a

¹¹ Ezen fenntartói dokumentumokat lásd: Az evangélikus nevelés alapjai, 2001; Magyarországi Evangélikus Egyház Zsinata 2005. évi VIII. törvénye az egyház intézményeiről; Élő kövek egyháza, 2008; ROZS-NAGY 2014; A Magyarországi Evangélikus Egyház köznevelési fenntartó stratégiája, 2016.

pedagógiai programokban a fenntartói dokumentumok szövegei, hogy megállapítható: a pedagógiai programokban megjelenő önértelmezések vizsgálatával a fenntartói dokumentumokban megjelenő önértelmezések vizsgálata is megtörténik.

A fenntartói dokumentumokban is jelennek meg szövegátvételek. Legszembetűnőbb ezek közül az iskolai célmeghatározások általános megfogalmazása, amely szöveg kísértetiesen hasonlít a Magyarországi Református Egyház 1995. évi. I. törvényének preambulumban megfogalmazott és a református nevelési-oktatási intézmények célját meghatározó megfogalmazáshoz.¹² A református iskolák célmeghatározásának szövege kerül át az evangélikus egyház korábbi oktatási törvényébe és az oktatási osztály 2001-es munkaanyagába, ahonnan aztán megérkezik a Magyarországi Evangélikus Egyház Zsinatának 2005-ös VIII. törvényébe (56. § [1]), hogy aztán ezen dokumentumok valamelyikéből az evangélikus iskolák pedagógiai programjaikba átvegyék.

A szövegátvételek és szövegegyezések mellett további jellemzője még több pedagógiai programnak a körkörös és azonos tartalmakhoz mindig visszatérő szerkezet. Az inkább több, mint kevesebb elve alapján egymást követik a nevelés alapjait, céljait, elveit, az iskolák önértelmezéseit és profiljait, valamint a legújabb fenntartói dokumentumokat bemutató szövegelemek. A kevesebb azonban lehet több is, ha strukturált és lényegre törő. Átgondolatlanul átvenni normatív-elméleti szövegeket értelmetlen. A tudatosan átvett tartalmak és kifejező szövegelemek lehetnek evangélikus iskolák felvállalt önértelmezései. Az evangélikus iskolák önértelmezésének többdimenziós fogalma, az egyes dimenziók közötti összefüggések és a három domináns önmeghatározási forma – minőségi iskola, gyülekezet, hálózat – az evangélikus iskolák pedagógiai programjai alapján került kidolgozásra. A kutatási eredmények tanúsodnak arról a küzdelemről és kísérletezésről is, amelyet az

evangélikus iskolák önértelmezésük és programjaik meghatározásáért folytatnak.

Felhasznált irodalom

- A Magyarországi Evangélikus Egyház köznevelési fenntartó stratégiája.* Munkaanyag. Összeállította: Varga Márta – Kovács István Vilmos – Fábri György. Magyarországi Evangélikus Egyház, Budapest, 2016.
- Az evangélikus nevelés alapjai. Az oktatási osztály munkaanyaga. *Evangélikus Iskola*, 1. évf. 2001. 1. sz. 16–20. o.
- Élő kövek egyháza. Az evangélikus megújulás stratégiája (2008). Vitaanyag. *Credo*, XV. évf. 2009. különszám, 11–26. o. <https://strategia.lutheran.hu/regi-anyagok/vitainditok/201eelo-kovek-egyhaza201d-az-evangelikus-megujulas-1#section-18>.
- HOLTAPPELS, Heinz Günter – VOSS, Andreas 2008. Schulqualität. In: H.G. Holtappels – K. Klemm – H.-G. Rolff (szerk.): *Schulentwicklung durch Gestaltungsautonomie*. Waxmann, Münster. 62–76. o.
- ROZS-NAGY Szilvia (szerk.) 2014. Evangélikus nevelési és oktatási stratégia. *Evangélikus Nevelés*, 13. évf. 2014. 1. sz. 67–76. o.
- SCHREINER, Martin 1996. *Im Spielraum der Freiheit. Evangelische Schulen als Lernorte christlicher Weltverantwortung*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- SCHRÖDER, Bernd 2012. Schulen in kirchlicher Trägerschaft In: uő: *Religionspädagogik*. Mohr Siebeck, Tübingen. 672–681. o.
- SCHULTE, Andrea 2014. *Evangelisch Profil zeigen im religiösen Wandel unserer Zeit*. Waxmann, Münster – New York.
- SOLYMÁR Mónika 2018. Inklusion und Auswahl von Schüler_innen an evangelisch-lutherischen Schulen in Ungarn. In: A. Lehner-Hartmann – T. Krobath – K. Peter – J. Martin (szerk.): *Inklusion in/durch Bildung? Religionspädagogische Zugänge*. V&R unipress, Göttingen. 325–346. o.
- SOLYMÁR Mónika 2021. *Evangelische Schulen in Ungarn. Eine Untersuchung zu ihrem Selbstverständnis und Profil*. V&R unipress, Göttingen.
- STRAUSS, Anselm – CORBIN, Juliet 1990. *Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques*. Sage Publications, Newbury Park.
- STRAUSS, Anselm – CORBIN, Juliet 1998. *Basics of Qualitative Research. Techniques And Procedures for Developing Grounded Theory*. Sage Publications, Thousand Oaks.

¹² Ez a nagymértékű hasonlóság a református egyház 1995. évi I. törvényének 2019-es módosítása előtt még szembetűnőbb volt, de a 2019-es módosításokkal együtt is egyértelmű.

Az európai enerváltság ellen

*Ötletek az erősebb evangélikus kötődés megvalósulására az egységesülő Európában**

■ KATRIN HATZINGER

► **Milyen szerepet játszanak az egyházak az európai politikai folyamatokban, és milyen lehetőségük lehet erre a jövőben? Ezt a kérdést vizsgálja Katrin Hatzinger, aki 2008 óta a Németországi Protestáns Egyháznak az Európai Unió brüsszeli központjában működő irodáját vezeti. Szerinte az „evangélikusság” soha nem önmagáért való.**

Sokan, akik Brüsszelben a szövetségükért, országukért, vállalkozásukért vagy szakszervezetükért európai kérdésekkel küzdenek, ismerik a jelenséget: noha az európai politikát Németországban fontosnak tartják, az érdeklődés a részletek iránt mégis (nemzeti) határok között marad. Az európai politika túl absztrakt, hétköznaptól távoli valóság. Igazi vita egy európai témáról sokszor csak akkor jön létre, ha a jogalkotás érinti a hétköznapokat, például az adatvédelmi törvényénél, vagy ha politikai érdekellentét válik nyilvánvalóvá, mondjuk egy közös európai menedék- és migránspolitikáról szóló bonyolult tárgyalás során.

Miért lenne más az egyházi viszonyulás Európához? Noha az európai kérdések és döntések itt alapvetően igazi érdeklődésre tarthatnak számot, ám a hosszadalmas, bonyolult eljárások miatt még az egyházak sincsenek védve az „európai fáradtság” (enerváltság) ellen, ami ahhoz vezet, hogy az európai napirendre meglehetősen felületesen tekintenek.

A brüsszeli német protestáns egyházi képviselő a Németországi Protestáns Egyház (Evangelische Kirche Deutschland, EKD) Tanácsa meghatalmazottjának hivatala része-

ként 1990 óta működik a belga fővárosban. Akkoriban intézményi érdekek (nevezetesen az adatvédelmi politikáról szóló vita és az uniós jogalkotásnak az egyházak alkotmányosan garantált önrendelkezési jogára gyakorolt hatása) keltették fel újra a figyelmet.

Jelenlétünk egyfajta „korai figyelmeztető rendszer” funkcióját szolgálta az állandó képviselő formájában. Ez az eredeti indíttatás a mai napig meghatározó az egyházi felfogás szempontjából: habár az Európai Unió a kezdeti belső piaci logikáját messze meghaladta, és az értékek uniójaként tekint magára, sok egyházi vezető továbbra is azt mondja: „A lényeg, hogy az önrendelkezési jog európai szinten ne sérüljön.” Az autonómiával kapcsolatos kérdések olykor beárnyékolják az integráció lehetőségét.

Mégis vannak biztató jelei annak, hogy ez a trend más irányba mozdul el. A következőkben szeretném röviden vázolni a jelenlegi helyzetet, majd részletesebben kifejteni az egyházak európai szerepvállalásának néhány lehetőségét.

A világvárvány számos élet- és munkaterületen felnagyította a meglévő nehézségeket. Az egyházi élet különböző szintjein is úgy látják, Brüsszel „messze van a hadszíntértől”, és az EU témái távol esnek a hétköznapi élet valóságától. Az EKD tagegyházaiban már régóta nincsenek európai ügyekért felelős osztályok vagy referensek, akik a témákat közvetíthetnék. Az EKD Tanácsának európai ügyekért felelős bizottságának a sorsa bizonytalan. A „Misszió, ökumené és Európa” zsinati bizottságban az európai kérdések ugyan jelen vannak, de csak néhány a sok közül. Az érdemi elkötelezettség is egyre kevésbé magától értetődő a protestáns struktúrák egyre szűkösebb időbeli és személyi erőforrásai miatt.

A személyes szakmai-tematikus eszmecsere – sőt még inkább a brüsszeli látogatások – például vezető egyházi személyek, az EKD Tanácsának Európai Bizottsága, a tartományi biztosok, gyülekezeti csoportok stb. részéről a múltban

* Eredeti megjelenés: HATZINGER, Katrin 2021. Wider die Europamüdigkeit. Ideen für ein verstärktes evangelisches Engagement im zusammenwachsenden Europa. *Zeitzeichen*, 22. évf. 10. sz. 28–30. o. Web: <https://zeitzeichen.net/node/9289>. (Megtekintés: 2021. december 10.)

jelentősen hozzájárult az egyházi valóság és az európai politika közötti szakadék áthidalásához. Ezáltal mindenféle félreértés és előítélet tisztázódhatott és a tartós érdeklődés felerősödhetett.

A tény, hogy Belgiumot különösen is sújtotta a járvány, a németországi helyzettel kombinálva ahhoz vezetett, hogy másfél évre megszakadt a közös munka. Ugyanakkor európai szinten számos nézeteltérés volt és van (kezdve a közös oltóanyag-beszerezéssel kapcsolatos vitával), amelyek miatt a járványidőszak alatt tovább romlott a közös európai útbavetett bizalom, amint az a Heinrich Böll Alapítvány és a Progresszív Központ¹ által ez év júniusában végzett reprezentatív kutatásból kiderül.

A Németországi Protestáns Egyház mindig is világosan Európa-párti álláspontot képviselt. Az EKD Tanácsának elnöke a Német Püspöki Konferencia (Deutschen Bischofskonferenz, DBK) elnökével közösen rendszeresen ad ki közleményeket az európai választásokról, a tanácsnak számos kiadványa jelenik meg, és az EKD Zsinata rendszeresen fogad el határozatokat európai politikai kérdésekről. Az elmúlt években a Németországi Protestáns Egyház sokoldalú elkötelezettsége az EU emberhez méltó menekült- és migrációs politikája mellett a média és a politika figyelmét is felkeltette, nem utolsósorban a civil tengeri mentőszolgálat támogatásával, amelyet a United4Rescue szövetség végez.

Éppen a mai sokféle átalakulásra is tekintettel az európai projektekben számos társadalmi, ökumenikus és politikai lehetőség rejlik az egyházak számára.

Először lássuk a *Tágas térre – Jó alap az egyháznak* elnevezésű dokumentumot.² Mindkét nagy német egyháznak komoly strukturális változtatásokkal kell megbirkóznia, amit az EKD Zsinata a *Tágas térre – Jó alap az egyháznak* címen kiadott tizenkét vezérelvben is kifejezésre juttatott. Az egyházaknak a jövőben „csökkenő tagsággal és csökkenő erőforrásokkal” kell számolniuk. Az evangélikus egyház – mint intézmény, szervezet és mozgalom hibridje – célja a jövőben tovább nyitni, új szövetségeket és együttműködések kötni, az idejélt múlt dolgokat elengedni és „mozgásba jönni” (11. vezérelv).

Európai szinten ez a rugalmasság, a változó szövetségek és a gazdagító együttműködések sokasága a mindennapok része. Nem csak a helyi ökumenében zajlik felekezeti és nyelvi határokon átvívelő együttműködés, amikor közös ügyekről van szó, mint például az európai menekült- és migrációs politikában. Ugyanez vonatkozik a más szereplőkkel, például szakszervezetekkel, társadalmi egyesületekkel, agytrösztökkel vagy politikai alapítványokkal való együttműködésre is. Emellett az Európai Unió a ha-

tárokon átvívelő együttműködés területén egészen konkrét gyakorlóterepet kínál az egyházak, a gyülekezetek és egyházi intézmények számára, hogy új dolgokat próbáljanak ki, hogy legyőzzék a kapcsolatfelvételtől való féltékenységet, és hogy a kitaposott ösvényeken túl is támogató partnerekre találjanak, hogy a közös gondokra megoldási javaslatokat dolgozzanak ki.

2011 óta működik a Németországi Protestáns Egyház brüsszeli irodájában az EKD és a Németországi Diakónia (Diakonie Deutschland) közös, EU-s finanszírozáspolitikáért és projektekért felelős szolgáltató központja. Az egyház és a Németországi Diakónia között működő innovatív együttműködési projekt az idén ünnepli fennállásának tizedik évfordulóját. Az uniós finanszírozású projekt munka illik ahhoz az egyházhoz, amely – ahogy a tizenkét vezérelv is megfogalmazza – kockázatvállalásra hajlandóbb és rugalmasabb szeretne lenni. Kívánatos lenne, hogy az átalakulóban lévő egyház egyre inkább bekapcsolódjon a határokon átvívelő együttműködésbe és az „európai kísérlet” területén folyó munkába.

Csodálatos laboratórium

Másodszor: tanuljunk egymástól, és törekedjünk megérteni egymást. Németország továbbra is az Európai Unió legnagyobb és gazdaságilag legerősebb tagállama. A Németországi Protestáns Egyház (EKD) a legnagyobb létszámú és gazdaságilag legerősebb evangélikus egyház az Unióban. Ennek megfelelően az EKD-ban, főleg a nyugati tagegyházakban hosszú ideig nem volt divat a kelet-németországi kisebbségi helyzetről, a társadalmi jelentőségvesztésről, a taglétszám csökkenéséről és a strukturák leépüléséről beszélni, azokra reflektálni. Ez a legutóbbi időkben megváltozott a különböző, jövőre irányuló regionális egyházi folyamatok, az EKD kísérő pénzügyi bizottságának az egyház gazdasági stratégiájához fűzött javaslata és nem utolsósorban a tizenkét vezérelv hatására. Az ökumenikus sokszínűség Európában csodálatos „laboratórium”, ahol más diaszpórában, kisebbségben élő egyházak tapasztalatairól lehet hallani, azokból tanulni és a határokon átvívelő ökumené segítségével azokat jobban megérteni.

Míg az Európai Egyházak Konferenciája számára – a maga száztizennégy tagegyházával – önmagában is nagy kihívást jelent a sokféle tag közötti ellentmondást és feszültséget konstruktív módon áthidalni, a felekezetiileg homogénebb Európai Protestáns Egyházak Közösségének (GEKE) sikerül tanúbizonyságot tennie az „egység a sokféleségben” különleges értékéről. Ez a felfogás lehetővé teszi, hogy a különbségek megmaradjanak, ám lehetőséget ad a kisebbségi egyházaknak a tapasztalataik megosztására és a választóvonalakon túli találkozásokra is.

¹ Das Progressive Zentrum, <https://www.progressives-zentrum.org/>.

² *Hinaus ins Weite – Kirche auf gutem Grund.* https://www.ekd.de/12-leitsaetze_kirche-auf-gutem-grund-60354.htm.

A GEKE munkájának minőségét jól példázza, ahogyan a Covid19-járványt kezeli. A világgjárvány sokféle kihívás elé állította az egyházakat: a liturgikus gyakorlat, a lelkipozítás, a diakónia tekintetében, de a bevételkiesés miatt anyagiilag, sőt nem utolsósorban a társadalmi elfogadottságuk tekintetében is.

E kihívások láttán az Európai Protestáns Egyházak Közösségének elnöksége 2020 márciusában egy rövid tájékoztatót adott ki a járványhelyzetből adódó etikai kérdésekről *Egyházak közösen a járvány idején – Reflexiók protestáns szemszögből* címmel.³ A dokumentum célja nem végérvényes válaszok meghatározása volt, hanem az, hogy a gyorsan változó helyzetben az egyházi vezetők számára pillanatnyi áttekintést nyújtson. Ez az irat szélesebb körű fogadtatást érdemelne, különösen is az EKD-n belül. Ugyanis a járvánnyal kapcsolatos tapasztalatok az egyes tartományokban és egyházakban gyökeresen eltérőek, amivel az európai együttműködés sikere érdekében tisztában kell lennünk.

Az Európai Protestáns Egyházak Közössége (GEKE) tagegyházainak reakcióiból kitűnik, hogy a járvány értékelése tekintetében nem annyira a földrajzi adottságok, mint inkább az egyházak helyzete (többségi vagy szórványegyház) a különbségek oka. Az egyházak rendszerszintű jelentőségére vonatkozó kérdés például csak német kontextusban kapott nagy teret. A kisebb egyházakban sokkal inkább arra esett a hangsúly, hogyan lehet a pandémia kihívásainak a mindennapokban lelkipozítói és diakóniai módon megfelelni. A politikai értelemben vett „rendszerrelevancia” a GEKE meglátása szerint nem fokmérője annak, hogy az egyházak milyen mértékben töltik be Isten evangéliumának megbízatását.

A GEKE a bevándorlással, a nemzeti identitással vagy az egyház és a politika viszonyával kapcsolatos tapasztalatok számára is értékes párbeszéd fórumot teremt az „Egyház és demokrácia” délkelet-európai regionális munkacsoportja keretében, ahol a német protestáns egyházak képviselői bepillantást nyerhetnek más gondolkodásmódokba, felismerhetnek kollektív sérelmeket és kulturális félreértéseket, és módjuk nyílik saját önértelmezésük újrarendelésére is.

Az európai protestáns ökumené lehetőséget kínál arra, hogy a közös pontok keresése közben megkérdőjelezzük saját dolgainkat: olykor talán moralizáló álláspontunkat, önértelmezésünket, magától értetődőnek tekintett véleményeinket. Az „egység a sokféleségben” (mélységesen európai) eszméjének formálásához értékes impulzusokat nyerhetünk mind az ökumenéből, mind az EU politikai konstrukciójából.

³ „Gemeinsam Kirche sein in einer Pandemie“ – Reflexionen aus evangelischer Perspektive. <https://www.leuenberg.eu/cpce-content/uploads/2021/03/GEKE-focus-29-DE-web.pdf>.

Harmadszor: alakítsuk közösen a politikát. „Az evangélium nyilvános igénnyel lép fel. Az egyháznak ezért jelen lévőnek, érzékelhetőnek és észrevehetőnek kell maradnia a társadalomban” – olvasható a tizenkét vezérelv bevezetőjében. Aki az európai politikában részt vesz, annak komoly frusztrációtűréssel kell rendelkeznie. A jogalkotási folyamat hosszadalmas, huszonzét kormányt kell egy törvénytervezet mögött egyesíteni és többséget szerezni egy széttagolt Európai Parlamentben, amelyben jelen vannak a szkeptikus, sőt kifejezetten Európa-ellenes hangok is. Mindazonáltal a (német) szövetségi politikát nagymértékben az európai jog és politika határozza meg, és hiteles szövetségi politikai szerepvállalás manapság aligha képzelhető el az európai szint figyelembevétele nélkül.

A menekült- és migrációs politika területén ez a felismerés már évek óta rögzült. Az EKD Tanácsának migrációs és integrációs ügyekkel foglalkozó kamarájában az európai menekültpolitika ugyanúgy állandó téma, mint a Berlini Evangélikus Akadémia menekültügyi szimpóziumán vagy a tartományi egyházak migrációért, integrációért és menekültügyért felelős biztosainak találkozóján. Az európai szint más témakörökben is átfogó módon jelenik meg, ezáltal láthatóbbá válik, és nagyobb politikai jelentőséget nyer. Így az EKD fenntartható fejlődéssel foglalkozó kamarájának legújabb nyilatkozatai is az európai dimenzióban gondolkodnak, például a *Felelősségvállalás a globális ellátási láncokban* vagy *A fenntartható és méltányos pénzügyi rendszer felé* című dokumentum.⁴

Fáradtságos, megerőltető, bonyolult

Az EKD Tanácsa új novemberi ülésszakára kívánatos lenne, hogy minden kamarában, amelynek feladata kapcsolódik az EKD közmegbízásához, legyen egy szakértője a mindenkori átfogó téma európai dimenziójának. Ezzel az EKD számításba venné azt a tény, hogy alig akad társadalompolitikailag releváns téma, amelyben az Európai Unió fontos szerepet ne játszana: a menekült- és migrációs politikától kezdve a mesterséges intelligencia etikai szabályozásán át a klímavédelmi megállapodásig, amely a klímasemlegesség elérését tűzte ki célul 2050-re.

Összességében kívánatos lenne a protestáns területen folytatott európai tevékenységek erősebb koordinálása – a protestáns akadémiaiktól kezdve a szociológiai tudományi

⁴ *Verantwortung in globalen Lieferketten*. <https://www.ekd.de/ekd-text-135-verantwortung-in-globalen-lieferketten-62926.htm>; *Auf dem Weg zu einem nachhaltigen und gerechten Finanzsystem*. <https://www.ekd.de/orientierung-nachhaltiges-und-gerechtes-finanzsystem-65989.htm>.

intézeten⁵ és a Protestáns Ifjúsági Munkacsoporton⁶ keresztül az Egyház, Gazdaság, Munka Világa Protestáns Egyesületig.⁷ A meglévő erők jobb összefogására lenne szükség.

Amint a tartományi és szövetségi politikában, ugyanúgy az európai politikában is van mit kritizálni, elmarasztalni és megkérdőjelezni az egyházaknak. Európa nem könnyű terep. Ellenkezőleg: Európa fáradságos, megerőltető és bonyolult. A saját önértelmezésünk újra meg újra megkérdő-

⁵ Sozialwissenschaftlichen Institut der EKD, <https://www.siekd.de/>.

⁶ Arbeitsgemeinschaft der Evangelischen Jugend, <https://www.aej.de/>.

⁷ Evangelischen Verband Kirche, Wirtschaft, Arbeitswelt, <https://www.kwa-ekd.de/>.

jeleződik, biztos meggyőződéseinket próbára teszi a más tradíciókkal, kultúrákkal, mentalitásokkal való konfrontáció. Brüsszelben gyakran zajlanak politikai viták, amelyek előbb vagy utóbb a szövetségi politikára is hatással vannak. Ezért a Brüsszelre irányuló fokozott figyelem saját érdekünk.

Az „evangélikusság” soha nem önmagában áll, hanem mindig összefüggésében és másokhoz való viszonyaiban kell látni. Európa egy ilyen kontextus. Európa a mi realitásunk és a jövőnk egy globalizálódó világban. Szembe kell néznünk Európával – gyengeségei ellenére és az általa kínált lehetőség miatt.

Fordította: Herzog Csaba

KRISZTUSBAN MINDNYÁJAN ÉLETRE KELNEK ◀

A hűséges szolga hazatért Urához

Emlékezés Varga György (1928–2021) evangélikus lelkész szolgálatára

■ D. SZEBIK IMRE

Igazi lelkipásztor-személyiség volt. Meleg tekintete, barátságos megjelenése, kellemes hangja, sohasem tolakodó, de őszinte érdeklődése a keresztyén ember hiteles megnyilatkozása volt. Urunk hosszú és tartalmas élettel ajándékozta meg, amelyben küldetését szinte utolsó szívdobbanásáig gyakorolta.

Varga György testvérünk a Somogy megyei Kuntelepen született 1928. július 14-én földműves családban, Varga György és Petróczy Zsófia evangélikus szülők gyermekeként. A csurgói református gimnáziumban tett sikeres érettségi vizsga után a soproni evangélikus hittudományi karon folytatta tanulmányait 1947 őszétől, ahol jeles alapvizsgálója letételét követően az időközben Evangélikus Teológiai Akadémiává átnevezett és Budapestre kényszerűen áttelepített intézményben fejezte be tanulmányait. Budapesten szentelte lelkésszé dr. Vető Lajos püspök.

Pápán, majd Bakonyszombathelyen és Óriszentpéteren volt segéd-, illetve helyettes lelkész, 1954-ben választotta meg a bakonyszombathelyi gyülekezet lelkipásztornak, ahol harminchárom évig szolgált.

1955-ben kötött házasságot Bárány Ágota pénzügyi osztályvezetővel, aki igazi lelki társa volt a szolgálatban s hűséges hitvese hatvanhat esztendőn át. Házasságukat Isten két gyermekkel áldotta meg, Ágota 1956-ban, Győző 1963-ban született. Fiukat fiatalon elveszítették. Három unokájuknak és négy dédunokájuknak örülhettek.

1986-ban a pápai egyházközség hívta meg lelkészéneket, ahol nyugdíjba menetelig, tizenkét esztendőn át volt a gyülekezet szeretett lelkipásztora. Közben a Veszprémi Egyházmegye esperesévé választották, amely tisztséget szintén nyugdíjba vonulásáig, 1998-ig töltötte be. Nemcsak híveinek, de a rábízott lelkészeknek is hűséges lelkigondozója, szolgálatukban támasza volt, aki a gyülekezeteket hűségesen látogatta, gondjaikban osztozott, a rendszerváltással együtt járó ingatlanügyekben odaadó körültekintéssel járt el. Pápán újraindult az evangélikus általános iskola.

Egész szolgálati ideje alatt minden igehirdetését lelkiismeretesen leírta, harmincnégy kötetnyi prédikáció őrzi tanúságtételét. Több fiatal indult el a lelkészi szolgálatra – főként a pápai gyülekezetből – szolgálati ideje alatt. Megannyi templomrenoválás, orgonafelújítás aktív szervezője, rádiós igehirdetéseket tartott, televíziós közvetítés színhelye volt szeretett gyülekezte. Igazi s talán leghatékonyabb karizmája a fáradhatatlan családlátogatás, amely szolgálati helyein a templomba járók létszámának növekedésével járt együtt.

Pápa városa elismerő díszoklevéllel tisztelgett Varga György testvérünk szolgálata előtt, elismerve ezzel a város ifjúsága és felnőtt lakossága erkölcsi nevelésében végzett fáradozását. Az ősi város saját halottjának tekinti elhunyt lelkipásztorát, aki sokszor megvallotta: „Az Úr hordozott jó és rossz napokban.”

Nyugdíjba menetelét követően is állandó kórházi és idősothoni lelkipásztori szolgálatot végzett, és felekezetre való tekintet nélkül adott vigaszt a betegeknek, akik egy-egy kórteremben várták gyógyulásukat. Fáradhatatlan volt a szolgálatban, benne találta meg lelki örömét s életcélját. Nyugállományban is segített helyettes lelkész-ként Nagyalásonyban és Dabronyban, ahol örömmel várták vasárnaponként egykori esperesük tartalmas, Krisztushoz hívogató prédikációit.

Élete utolsó három esztendejét a Gondviselés Alapítvány Dr. Somogyi József Idősek Otthonában töltötte, ahol társait vigasztalta, míg Ura, Jézus Krisztus 2021. május 10-én csendes álmában magához nem szólította.

Egész életútján elkísérte kedves igéje: „Az Isten szeretet; és aki a szeretetben marad, az Istenben marad, s az Isten is őbenne.” (1Jn 4,16) Szívesen énekelte imádságként: „Ott álljunk üdvbe öltözötten / Én és szeretteim köröttem! / Uram, tehozzád, / Hol fénylik orcád, / Vágyódom én.” (EÉ 525,6)

Temetésére Pápán kerül sor június 26-án Polgárdi Sándor esperes, szeretett utódja szolgálatával. Sokak őrzik szívükben szolgálatának és személyiségének emlékét az örök élet bizonyosságában. Legyen áldott emléke s elvégzett szolgálata!

Imádságunk pedig hangozzék egyházunkért: hívjon el Urunk az evangélium szolgálatába sokakat a fiatal nemzedék soraiból. Az aratnivaló sok, a munkás kevés!

Igehirdetés Varga György nyugalmazott esperes temetésén^{*}

1Jn 4,16

■ POLGÁRDI SÁNDOR

„...és mi ismerjük és hisszük azt a szeretetet, amellyel Isten szeret minket. Isten szeretet, és aki a szeretetben marad, az Istenben marad, és Isten is őbenne.” (1Jn 4,16)

Isten szeretet

Gyászoló család! Gyászoló gyülekezet! Testvéreim a Jézus Krisztusban!

Varga György evangélikus lelkész testvérünk, nyugalmazott esperes ravatala mellett állunk. Amiképpen a pásztor vigyáz a nyájára, és visszahozza őket mindenhol, aho-va szétszóródnak, úgy ment ő is minden egyes ember után a lelkészi szolgálat évtizedeiben.

Varga György is pásztorként állt be egykor a szolgálatba. Szeretettel, hittel, lelkesedéssel. Nemcsak emberi lelkesedéssel, hanem a Szentlélek erejével. Elhívással és küldetéssel szolgált első szolgálati helyén, Pápán emlékezetes tíz hónapot. Aztán érkezett egy levél, amelyben az állt, hogy azonnali hatállyal Bakonyszombathelyre küldik ki segédlelkészi szolgálatra. Nemcsak Bakonyszombathelyen, hanem a környéki falvakban is hirdette Isten igéjét. Beszélgetések alkalmával gyakran felidézte élete ezen szakaszát. Elmondása szerint szeretett Pápán szolgálni, meglepetés volt

számára az akkori levél. De tudta, hogy küldetése van. Segédlelkészként azután újra egy hónapig Pápán, majd két hónapig Óriszentpéteren szolgált.

A bakonyszombathelyi és környéki gyülekezetekben harminchárom évig kitartó hűséggel pásztorolta a gyülekezeteket és hirdette Isten igéjét. Több mint három évtizednyi szolgálat után került újra vissza Pápára.

Sokszor elmondta: „Álmomban sem gondoltam volna, hogy az Úr megadja, ahogy a kezdet Pápán volt, úgy a zárás is Pápán lesz.” Lelkészi szolgálatát soha nem egyedül végezte. Sokszor szólt arról, hogy a tanítványok is kettesével indultak útnak. Ő szeretett feleségével, Bárány Ágotával. 1955-ben kötöttek házasságot, és hatvanhat esztendőn keresztül éltek szeretetben.

Szolgálatát mindenkor a keresés jellemezte, a másik megismerése. Akár egykor a falvakban, akár a Pápán töltött időszaka alatt. Utánament a gyülekezet tagjainak a városban, a kórházban és a szociális otthonokban egyaránt. Megszólított embereket Pápán és a szomszédos Takácsiban is. Utóbbi helyen 1992 és 1998 között helyettesítési szolgálatot végzett. Emlékszem, ahogy teológuskoromban hozánk is nem egyszer bekapogtatott a takácsi szülőház ajtaján. Mindig volt nála egy ige, egy imádság, egy Evangélikus Élet vagy egy üzenet. Hírvivőként állt előttünk az egyházközségekben. Három évig helyettesként szolgált Nagyalásonyban és Dabronyban is. A vidéki, falusi szórványmun-

* Elhangzott Pápán 2021. június 26-án.

káról így vallott: „Mindig boldogan szolgáltam a nagy szórványban is, mert küldetésem volt”

„Majd én magam keresem meg juhaimat” – olvashatjuk Ezékiel próféta könyvében (34,11). Isten keres bennünket. Jézus is ezt mondta megváltói munkája kezdetén: „...azért jött az Emberfia, hogy megkeresse és megtartsa, ami elveszett.” (Lk 19,10; Károli-ford.) Varga György testvérünk fontosnak érezte ezt hirdetni a szolgálatok során. Egyaránt keresett fel fiatalokat, felnőtteket, idős embereket, örvendezőket vagy szomorkodókat, egészségesekeket és betegeket. Egyházmegyei ifjúsági napokat szervezett a nyolcvanas évek második felétől, a gyülekezetekben élő fiatalokat szólíttatta, szívükön kopogtatott. S rajta keresztül sokan meghallottuk Jézus hívását. Milyen öröm volt mindenki számára, amikor a keresés eredményeként ott volt a megtalálás öröme a közösségekben, az alkalmakon!

Száma fontos volt az egykori ének sora: „Kéz, amely kerestél, / Szív, amely szerettél, / Vér, mely eltörölte bűnödmet, / Mindörökké áldva legyetek!”

Gyászoló testvéreim! Előrement lelkész testvérünk napról napra bizonyosságot tett arról, hogy az Úrnak gondja van minden emberre, hogy terelgeti életüket, megnyugtatja szívüket. Hirdette a rábízottak között, hogy Isten az elvesztett megkeresi, az eltévedtet visszahozza, a sérültet bekötözi, a gyengét erősíti, a kövérre és az erősre vigyáz. Mindenkor Isten szeretetéről beszélt, tanúskodott, s célja volt, hogy minél közelebb hozza az emberekhez az egyhá-

zat, a gyülekezetet, a keresztyén életet. Amikor csak tudta, hirdette, hogy mindezt csak gyülekezetben lehet megélni. Különös kor volt az övé. Nem volt szabad úgy miszcionálni, ahogy már 1990 után lehetett, de a gyülekezet ennek ellenére akkor is élt. Egyházmegyei napok, konfirmációkról készült fotók, gyülekezeti alkalmakról szóló tudósítások, naplófeljegyzések, leírások olvashatók a szolgálat alatti évekről.

Jól emlékszem, amikor 1998. április 4-én a somlószőlői hivatalba beiktatott, a rám bízott drága kincsről és a konfirmációi ígérről prédikált. A nagy elődökkel együtt 2008 májusában Somlószőlősen egy közgyűlésen köszöntöttük azokat a lelkipásztorokat, akik jubiláltak. Isten kegyelméből ő is ott állhatott az oltár előtt. Hálaadás volt a szívünkben akkor is és ma is, itt, a ravatala mellett állva is, a Magyarországi Evangélikus Egyházban végzett szolgálatáért, gyülekezeti lelkészi és esperesi munkájáért egyaránt.

Gyászoló gyülekezet! Ahogy Varga György is mindig a reményesség üzenetét hirdette, úgy szól hozzánk Isten ma is, a ravatal mellett állva, a búcsúzás órájában is. „Isten szeretet” – olvashatjuk az ígéhirdetés elején idézett bibliai versekben és olvashatjuk a pápai templom szószékén is. Ne feledjük, hogy Isten most is, ebben a nehéz órában, a gyász és a fájdalom terhe alatt is szeretettel fordul felénk. Szeretetét kínálja számunkra. Ahogy a bárány is biztonságot érez a pásztor mellett, úgy mi is vigasztalást kapunk a mindenható Úrnál. Ámen.

Szirmai Zoltán életpályája

1935–2021

■ SZABÓNÉ MÁTRAI MARIANNA

Szirmai Zoltán 1935. március 27-én született Budapesten, négy fiútestvér közül a legfiatalabbként. Nagyon erős érzelmi szálakkal kötődött a családhoz, testvéreihez, édesanyját pedig egész életében mély szeretettel vette körül. Az evangélikus polgári család meghatározó erővel formálta életét és személyiségét. A család a Deák téri gyülekezethez kötődött, aktív, szolgálatvállaló szálakkal. Ő is itt kapta az indítást a lelkészi szolgálatra. Keken András élete végéig lelki atyja maradt. 1960-ban avatta lelkésszé Káldy Zoltán püspök a Deák téri templomban.

Szívesen emlegette azt a másfél évet, amelyet segédlelkészként a gyönki gyülekezetben töltött, fontos volt számára, de mit sem változtatott azon, hogy Szirmai Zoltán egész életében, ízig-veéig pesti polgár volt. Nem vidéki, nem bu-

dai, hanem pesti polgár. Értette, érezte a pesti életet. Még araszolni is szeretett a nyüzsgő pesti forgalomban, és idegesen körözni a kék Ladával, hogy parkolóhelyet találjon a zsúfolt Damjanich utcán. Ezer szállal kötődött a városhoz, a fővárosi kulturális élethez, a pesti emberekhez, lelkészi szolgálata is itt teljesedett ki. Előbb a ferencvárosi gyülekezetben végzett szolgálatot, majd 1964-től nyugdíjba vonulásáig a Fásorban. Szívesen emlegette a három számot: száz, hetven, negyven. A százéves fásori gyülekezetben negyven évet szolgált lelkészként, és ugyaninnen hetvenéves korában vonult nyugalomba. Közben 1984-től két szakaszban volt a Pesti Egyházmegye esperese, a második megbízást 2003-ban tette le.

Ösztöndíjasként egy évet töltött a svájci Bossey-ban,

majd Genfben. Hosszú ideig volt az Egyetemi Lelkészek Európai Szövetségének állandó magyar képviselője, elnökségi tagja. Aktív szerepet vállalt a Lutheránus Világszövetség 1984-es budapesti nagygyűlésének előkészítésében és lebonyolításában. Kiterjedt nemzetközi kapcsolatait, barátságait gondosan, szívesen ápolta.

Szolgálatának, egész életének középpontja volt a Fasor. Büszkén vezetett körül érdeklődőket, vendégeket az egyre szebb neogót templomban, amelynek lépcsőről lépésre történő renoválását szívügyeként kezelte, és minden zugát, pincétől a padlásig ismerte. Tán nincs is olyan ismerőse, aki ne hallotta volna tőle vagy százszor Róth Miksa nevét, és ne tudná, hogy a híres Benczúr Gyula-oltárképen a fény a jászolban fekvő kis Jézusról indulva ragyog rá Máriára és a napkeleti bölcsekre.

Hasonló ragaszkodással kísérte a fasori hívek életét. Nagyon sok családnak ő volt „a papja”, aki több nemzedéken át esketett, keresztelt, konfirmált, temetett, akihez fordultak lelki megpróbáltatásokban, nehéz helyzetekben vagy egyszerűen az élet fontos mérföldköveihez érkezve.

A „Fasor” 1989-től neki is a gimnáziumot is jelentette, amelynek újraindulása számára is mérföldkő volt. Sokat tett a későbbiekben is az iskoláért. Talán néhányan ebből a gyászoló gyülekezetből jó humorú, toleráns, sportot kedvelő fasori hittantanárunktól is búcsúznak, és megköszönik őt Istennek.

Szerette a fiatalokat, és értett a nyelvükön. Mindig volt jelentős ifjúsági kör a fasori gyülekezetben. Én két nagy létszámú, klasszikus csoportra emlékszem, amelynek kisugárzása volt a pesti evangélikusságra. Fiatalok között végzett munkája 1980-tól kezdődően teljesedett ki, amikor megbízást kapott országos ifjúsági konferenciák szervezésére Gyenesdiáson. Valami hihetetlen csodaként éltük meg ezt a lehetőséget, pedig még nem tudtuk, hogy a majdani lelkes kar jelentős része Gyenesről fog indulni, és azt sem

tudtuk, hogy negyven év után szinte minden templomban megszólít majd valaki: én is részt vettem a gyenesi konferenciákon. Isten Lelke volt, aki ott tavaszi szellőként élesztette a hitet és pezsdítette fel a keresztény életet. Szirmai Zoltán kettő dolgot tett: végtelen türelemmel, humorral és szeretettel szólította meg a fiatalokat, és csapatot kovácsolt a nagyon különböző lelkészekből, amelyben mind fontosnak és értékesnek láthatta a maga tevékenységét, és azt érezhette, ő is nélkülözhetetlen a gyenesi csapatban. Ilyen légkört teremteni művészet és Istentől kapott karizma.

Ha a Szirmai családra tekintünk, ugyanezt a légkört érezzük. Feleségével, Nacsa Margittal (Matival) 1962-ben kötöttek házasságot. Hatvan évet töltöttek együtt ösztinte, bizalommal teli, szilárd kapcsolatban. Két gyermekük született, László és Andrea, akik a legnagyobb szeretet és gondoskodás légkörében nőttek fel. Vidám, harmonikus családban, megköszönni való gyermekkorban, nagy békében, gyönyörű karácsonyokkal, és ha baj volt, mindig idejében érkező apával, aki úgy segített, hogy közben nem keltett lelkiismeret-furdalást, csak jelen volt, amikor kellett. Nem kritizált, hanem erősített. Megtanított igényesnek lenni, eligazodni a világban, Európában, és otthon lenni evangélikus templomban, gyülekezetben, valami magától értetődő természetességgel.

Szirmai Zoltánnak megadatott, hogy utolsó éveit, egyre nagyobb terhet jelentő, súlyos betegségeit házastárssal, gyerekekkel, öt kedves unokával körülveve hordozza, gondoskodásukat élvezze, és még szó szerint a legutolsó percben is érezze felesége gondoskodó kezét, és abban a lakásban búcsúzzon el a földi élettől, amely százhusz éve a család otthona. Megadatott neki, hogy ott haljon meg, ahova született; azok körében, akiket legjobban szeretett.

Most megköszönjük Istennek Szirmai Zoltán életét és személy szerint azt az útszakaszt, amelyet ebben a nyolc és fél évtizedben együtt tettünk meg vele. Így helyezzük őt békes szívvel a mennyei Atya kezébe.

Feltámadás és Élet

*Igehirdetés Szirmai Zoltán nyugalmazott esperes temetésén (Jn 11,25)**

■ SZABÓ LAJOS

„Jézus ekkor ezt mondta neki: Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz énbenem, ha meghal is, él.” (Jn 11,25)

János evangéliumának egyik csúcspontján hangzik el ez a jézusi ige. A tartalma pedig a keresztény élet iga-

zi esszenciája. Minden benne van. Teljesség ez. Tökéletes üzenet. Mindenre elég ezeknek a szavaknak az ereje. A dinamika, a ritmus, a szavak csengése magával ragad minket. Kimozdít a mélypontról. Felemeli a tekintetünket a gyászból. Kinyitja szemünket a legfontosabb megfigyelésére. Élesíti a hallásunkat az egyetlen és döntő jézusi dallam befogadására: *„Én vagyok a feltámadás és az élet,*

* Elhangzott Farkasréten 2021. november 26-án.

aki hisz énbenem, ha meghal is, él.” Negyven évvel ez előtt, a legelső gyenesi ifjúsági konferencián Jézus „én vagyok”-mondásai, közöttük ez a halálról és életről szóló mondat ugyancsak felemelő, mozgásba lendítő és életet adó ige volt sokunk számára.

Jézus nagyon emberközeli, mélyen empatikus és százszázalékosan vigasztaló magatartását csodálhatjuk, amikor ezt a szó szerint életmentő és lélekmentő, hatalmas erővel bíró önkijelentését megfogalmazza Mártának, aki éppen testvérét, Lázárt gyászolja. És nekünk is mondja, akik együtt vagyunk most szeretett testvérünk koporsójánál. Tudunk-e ide felemelkedni? Felfedezzük-e a magunk számára ezt a jézusi közeledést? Képesek vagyunk-e mi is Jézus Krisztussal dialógusba, párbeszédbe kezdeni? Ő felénk fordul. Ő figyel ránk. Ő jelen van. Egyedüli kérdés csak a mi mozgásunk, a mi hozzáállásunk, a mi figyelmünk és a mi hitvallásunk.

Semmi nosztalgia! Semmi túlfűtöttség! Nem szabad ám itt most történeteket és emlékeket felsorolni és elmesélni! Ne essetek túlzásokba, és ne nagyítsátok fel az életemet, a munkámat és az utamat! Családnak, barátoknak, lelkész testvéreknek, gyülekezete tagjainak és mindenkinek szól most ez a képzeletbeli korrekció és figyelmeztetés. Zoli bácsi biztos, hogy alázatosan, nem túl hangosan, csak úgy, ahogyan szokta, kicsit lassan, finom kedvességgel mondaná: Krisztusra hallgassatok! Ővele foglalkozzatok! Őrá mint az élet értelmére, valódi céljára és egyetlen lényegére koncentráljatok! Engedjétek közel magatokhoz őt ezekben a percekben is. Ő legyen az erőforrásotok és ő legyen a vigasztalásotok.

Amikor most Szirmai Zoltánra gondolunk, és szeretnénk megköszönni Istennek, amit ki-ki személy szerint rajta keresztül ajándékként kapott, úgy kell viselkednünk ebben az órában, ahogyan tőle, az ő igehirdetéseiben hallottuk. Álljon előttünk akár a fasori szószéken, akár az oltárkép előtt, kereszstelésen, konfirmáción, esketésen vagy éppen temetésen, egyházmegyei alkalmon, esetleg konferencián. Persze tudjuk, hogy Szirmai Zoltán esperes úr nagyon szerette a történeteket mesélni is, hallgatni is. Mesélni és meséltetni egyaránt kedves tudománya volt. Ennél jobban talán csak felolvasni szeretett kedvenc idézeteiből. Nagyokat lehetett vele beszélgetni eseményekről, véleményekről még munka közben is. Ifjúsági munkában már a nyolcvanas évek elején is szerette a papírdobozból készített „kérdések perselyét” a konferencia ebédlőjében lévő, alapjáraton is kissé hangos Lehel hűtőszekrény kultikus tetején. Kedvelte, szerette, ha őt kérdezik. Tudott válaszolni is lelkesen, sokszor éjszakába nyúlóan, végkimerülésig. Gyenesdiáson sokszor elvesztettük az órát, az időt, a napirendet vagy a szigorú menetrendet, mert „végére kellett járni” a felvetett problémának, kérdésnek és témának, akár teológiai vagy közéleti kérdés, vagy különösen is a család, barátság, szerelem témája került elő.

A fasori templomból ő távozott a legtöbb istentisztelet után utolsóként, mert aki kérdez, aki keres, aki megérkezik Isten közelébe, akárki is az, annak meg kell adni az időt, a tiszteletet és a megbecsülést. „Örülni kell, ha jönnek az emberek.” (Igaz, éppen ő volt az, aki nem mindig érkezett finoman kifejezve „nagyon korán”. A pontosságának egy sajátos filozófiáját szerette megélni.) De az tény, hogy számára a templom szent hely, kiemelt tér és valódi „fészek” volt. Megérkezett ide. Megállt itt. Élten benne, és gyönyörködött minden sarkában. Főleg amikor sokan ültek a padokban, akkor nagyon boldogan beszélt erről. A keresők, a kételkedők, az elesettek pásztorolása prioritás volt számára minden időben. A hívek hívogatása, megszólítása és megtartása érdekében nem spórolt időt, törődést és szeretetet sohasem. A lelkes, idősebben is fiatalos, sokszor leállíthatatlan lelkipásztor kitartó prédikálása elárulta azt, hogy számára a lelkészi munka közepe a prédikáció. Szeretett készülni, meditálni, körbejárni igéket. Örömmel készült együtt másokkal, és hallgatta meg az ötleteket és javaslatokat szinte bármikor és bármilyen hosszúságban. Át is vette őket. Irodalom, művészet és a mindennapi élet mindig szerves része volt a prédikációinak. A humor is, és az „illusztrációk”. Életből vett példák. Ő maga nemcsak igehirdető volt, hanem inspiráló igehallgató is. Testtartása – a lehajtott fejtől a kedves mosolyig – elárulta, hányast ad gondolatban az épp hangzó igehirdetés mondataira.

Krisztus Mártának címzett mondatában egymás mellett áll a hit, a feltámadás és az élet. Kulcsszavak ezek. A teológus gondolkodásában szükségszerűen közel állnak egymáshoz. Össze kell olvadniuk! Annak a prédikációnak és szolgálatnak van értéke igazán, amelyik benn jár az életben. Nem életidegen, nem élettől elvont és nem az élettől távoli. A nehéz sors, lehetetlen kísértések és borzasztó félelmek között élő, küzdő emberhez hogyan lehet közel hozni, számára életkérdéssé tenni a gyógyító evangéliumot? Az egymással szemben álló és egymás ellen hangoló gonosz indulatokat hogyan lehet fékezni az evangélium erejével? Az elesettet, a bajban vergődőt, a kilátástalant mivel lehet menteni, vigasztalni és táplálni? Mivel teremthető meg a jóakarát az emberek között? Mivel érhető el a tisztességes tolerancia? Hogyan lesz állandó családban, gyülekezetben és egyházban a békeség és a szeretet?

Jusson közel az evangélium a mindennapi élethez! Ez a belső vágy, ez a mélyben hordozott szándék mindig sugárzó erővel volt érezhető Szirmai Zoltán megszólalásaiban, tekintetében és érzéseiben egyaránt. Kerülte a konfliktusokat. Neki is voltak nemszeretem területei az életében, de domináns és uralkodó volt benne az élet szeretete, az élet izgalma és az élet élménye. Gyermekének és feleségének, unokáinak és a családnak, szűkebb és tágabb körben amíg csak tehette, kereste, megteremtette és odaadta az ehhez szükséges „kincseit”. Szerette megosztani az

élményeket. Szerette átadni a talentumait. Szeretett élményteremtő társként kísérni sokakat. Hitben és léleken, szavakban és cselekedetekben. Szerette a küzdőteret a sportban, a fociban, a pingpongon vagy a vízben, de nem egyedül, nem is önmagában, hanem közösségekben és csakis társaságban. Lelkész társakkal, felügyelőkkel és presbiterekkel.

A küzdőerőt lelkéből táplálta az élet nehéz pillanataiban. Így tudott türelemmel élni akkor is, amikor a betegség nagyon megpróbálta őt élete utolsó éveiben. Így fogadta el fiának mindenre kiterjedő, kitartó, kemény orvosi küzdelmét érte, lányának féltő, érző aggodását és feleségének hősies helyállását is. A mosoly, a hála és a megnyugvás a szeretet jeleként köszönetét hirdették az arcon és a mozdulatokon. A hangoskodásnál, a zajnál sokkal inkább szerette és kívánta a csendet. „A körülöttünk élő világban is nagyon nehéz a csendet megta-

lálni. Annyi bajról, annyi terroristatámadásról és annyi erőszakról hallunk! Ha nem bíznék szilárdan Isten bölcsességében, akkor félténem a kereszténység holnapját, de így tudom, hogy nem kell félnem, és nem kell félnünk!” – mondta a róla készült portréfilmben. Miért? Mert van folytatás!

Jézus mondatának is van folytatása. Kérdés formájában, amely így hangzik: „Hiszed-e ezt?” A lelkipásztor hangosan és csendben is sokszor válaszol erre a kérdésre önmagára nézve a szolgáló élete során. De egy lelkész az életében sokat töpreng azon is, hogy célba érnek-e szavai, életre kelnek-e a mondatai, és lesz-e nagyobb hit, szeretet és megértés azokban, akikért élt és akikhez szólt. Emlékezzünk, és induljunk most úgy tovább, hogy mi is próbáljuk a választ őszintén kimondani: „Igen, Uram, én hiszem, hogy te vagy a Krisztus, az Isten Fia, akinek el kell jönnie a világra.” (Jn 11,27) Ámen.

Börtönlevelek

Dietrich Bonhoeffer fogságban írt levelei

Szerkesztette: Eberhard Bethge. Fordította: Boros Attila
Luther Kiadó – Harmat Kiadó, Budapest, 2021

A hitleri Németországban kivégzett tudós teológus, Dietrich Bonhoeffer fogságban írt levelei és feljegyzései 1951-ben jelentek meg először német nyelven. Azóta több mint tizenöt nyelvre fordították le az immár klasszikussá vált könyvet, amely a személyes levelezésen túl súlyos és máig is ható filozófiai, etikai, teológiai gondolatokat tartalmaz. A levelekből, elmélkedésekből és versekből egy mélyen hívő, életvidám, őszinte, a nyomorúságban is másokkal törődő ember alakja bontakozik ki előttünk, akinek a gondolatai már a könyv legelején megszólítanak és párbeszédre készítetnek.

„Ki állja meg hát a helyét? Csak az, akinek nem a maga okossága, elvei, lelkiismerete, szabadsága, erényessége jelenti minden dolgok legvégső mértékét, hanem mindezeket kész feláldozni, amikor

hitben és egyedül Istenhez való hűségben engedelmes és felelős cselekvésre van hivatva; a felelős ember, akinek élete semmi más nem akar lenni, mint felelet és válasz Isten kérdésére és hivatására. Hol vannak az ilyen felelősök?”

Bonhoeffer az életével adta meg a választ.

És te mit kaptál?

Történetek arról, miért nagyobb öröm adni, mint...

Szerkesztette: Kézdi Beáta
Luther Kiadó, Budapest, 2021

Ebben a könyvben a harmincéves Ökumenikus Segélyszervezet sokszínű közösségének ismert tagjai vallanak arról, mit ad számukra, és hogyan vált életük részévé a segítő munka. Egy-egy szó, egy-egy élmény, egy-egy történet, amelyeken keresztül közelebb kerülhetünk egy segítő szervezet DNS-ébe kódolt titokhoz, amely kimondatlanul is mindig jelen van, amikor az egyik ember akár ismeretlenül, érdek nélkül segíti a másikat.

A könyv megvásárlásával az Ökumenikus Segélyszervezet Kapaszkodó programját támogatja.

Vízkereszt ünnepe után 3. vasárnap

►► 1Jn 3,10–12

Igehirdetési előkészítő

Jézus-példa, életpélda

A vasárnap jellege

A vízkereszt ünnepe utáni vasárnapok szervesen kapcsolódnak a karácsonyi ünnepkör zárónapjához, epifánia ünnepéhez, amelynek üzenete, hogy Jézus Krisztusban Isten megjelent a világban, és elhozta az embereknek az üdvösséget. Ebből következik, hogy a vízkereszt ünnepe utáni vasárnapokon is Krisztus dicsőségének a világban való megjelenésére kerül a hangsúly. A Pröhle-agenda témája a mai napra: „Isten szeretete”. A *Liturgikus könyv* szerint pedig a nap témája: „Jézus Krisztusban látható Isten szeretete”.

Ez az az időszak, amikor a karácsonyi és újévi intenzív napokat néhány kissé csendesebb hét váltja fel. Azonban ezeknek a heteknek az eredeti üzenete is éppen olyan ragyogó és fontos, mint a születésünnepé vagy vízkereszt ünnepéé.

Amit a textusról tudni kell

10. vers: János korábban, 3,1.9-ben már elővezette az „Isten gyermeke” gondolatot. Itt azonban továbblép, és azt mondja, hogy bizony, olyanok is vannak, akik nem Isten gyermekei, hanem a gonoszhoz tartoznak. S abból válik egyértelműen nyilvánvalóvá, hogy ki kihez tartozik, hogy hogyan él, hogyan viselkedik, hogyan cselekszik. Ezek szerint a helyes

erkölcsi cselekedetek, illetve azok hiánya különbözteti meg a keresztényeket a nem keresztényektől.

Az emberek két csoportra osztása jellegzetes vonása volt a késői zsidó irodalomnak. Különösen is élesen jelentkezett ez a qumráni zsidó közösség gondolkodásában. Az esszé-nusok a saját vallásos közösségük tagjait a gnosztikus gondolkodás dualizmusa alapján „a fény fiainak”, a többi embert „a sötétség fiainak” nevezték. Jánosnál is tetten érhető a gnosztikus hatás, mind az evangéliumban, mind a leveleiben. Jelen esetben nála azonban a kettéválasztás alapja az erkölcsi életfolytatás. Ezt húzza meg mint nyilvánvaló határvonalat Isten gyermekei és mások között (VEÖREÖS 1998, 135. o.). Ugyanakkor tovább is megy, amikor a testvéri szeretetre fekteti a hangsúlyt. Számára a keresztény ember erkölcsi magatartásának legfontosabb aspektusa a másik ember szeretete. Vagyis az Istentől származó hívő ember ismertetőjele és életfolytatásának legfontosabb jellemzője, mozgatórugója a szeretet kell hogy legyen.

11. vers: Az alapigénket követő verseknek a központi motívuma a szeretet. A szeretet gondolata másodszor tér vissza a levél menetében. Az első alkalommal (2,7–11) is és most is a gyűlölet ellentétéként jelenik meg. Ebben a fejezetben azonban a gondolatmenet új megvilágítást kap. A levél szerzője spirálisan gondolkodik. Úgy tűnik, mintha ismételné, mégis valami teljesen újat, mélyebb értelműt hoz minden alkalommal (VEÖREÖS 1998, 144. o.).

„Mert ez az az üzenet, amelyet kezdettől fogva hallottatok...” A levél elején (1,5) szinte szó szerint ezzel a mondattal vezet be az Istenről szóló mondanivalóját. Korábban már egyszer azt is hangsúlyozta (2,7), hogy amit kezdettől fogva hallottunk, az a szeretetparancs, ez pedig Jézus parancsára vezethető vissza, amelyet 1Jn 13,34-ben olvasunk: „Új parancsolatot adok nektek, hogy szeressétek egymást: ahogyan én szeretlek titeket, ti is úgy szeressétek egymást!” Itt azonban megint továbblép, és azt mondja, hogy csak az tud-

ja élni, gyakorolni a szeretetet, aki igazi, bensőséges közösségben van Istennel.

„...szeressük egymást” – az „egymást” a levél szerzője számára nem terjed ki a felebarátra, az embertársra, hanem leszűkül a keresztény testvérekre. Ennek történeti és gondolkodásbeli oka van. A keresztények az 1. század végén csak egymás között, a saját közösségeikben tudták határozottan gyakorolni a szeretetet. Az őket összefűző meggyőződés és Krisztus-hit a környezetüktől elhatárolt társadalmi képződménnyé tette a gyülekezeteket, amelyekben belül és amelyek között a segítő szeretet feladatai természetesek voltak, és maguktól adódtak. A szerző sajátos gondolkodásából következett, hogy az istentől jövő szeretet megvalósítását csak az Istentől származó hívő emberek között látta megvalósíthatónak (VEÖREÖS 1998, 145. o.).

12. vers: A testvérszeretet ellenpéldáját az Ószövetségből veszi a szerző. Kain az egyetlen ószövetségi személy, aki a levélben szerepel. A levél egyáltalán nem idézi az Ószövetséget. Ennek egyik lehetséges oka, hogy a hellenisztikus, gnosztikus szellemi környezetben élő olvasóktól távol állt az Ószövetség világa. Kain és Ábel esete azonban kitűnően beleillik az író gondolatmenetébe. Az előző szakaszban ugyanis „az ördög gyermekeiről” volt szó, akiknek tettei alapján válik nyilvánvalóvá, hogy szívük mélyén kihez tartoznak. Kain ezeknek az embereknek a képviselője, megtestesítője (VEÖREÖS 1998, 146. o.).

A perikópa megértése

János a szeretet gondolatát nagyon fontosnak tartja. A levélben korábban szól Isten szeretetéről, amely Jézusban lett valósággá, majd beszél Jézus szeretetparancsáról, végül pedig a testvérszeretetről.

Vagyis kijelenthetjük, hogy az alapvető keresztény üzenet nem változott. Ez pedig azt jelenti, hogy ami igazán számít Isten előtt, az az, hogy mi emberek hogyan viselkedünk egymással, mennyire cselekedjük az igazságot és mennyire szeretjük egymást. Cselekedni az igazságot pedig azt jelenti, hogy őszinte, igaz, becsületes, tisztességes életet élünk, amelyben mindenkor törekszünk a békességre, az egyetértésre és a jó cselekvésre.

Kain és Ábel példáján átsugárzik az előző szakaszban kifejezett gondolat: az Istentől vagy ördögtől való származás, amely megszabja az ember hétköznapi életvezetését. Kain a gonosztól származott. Tettei a lényének ebből a minőségéből következtek. Ábel pedig azért élt Istennek tetsző módon, mert az ő lényét Isten határozta meg. Itt erősen felmerül a determinizmus gyanúja, amely szerint az ember magatartása Istentől vagy ördögtől megszabott természetére vezethető vissza, amelyről nem tehet, mert úgy kapta. A levél szerzője azonban nem esik bele a csapdába. Szerinte ugyanis az ember bűnössége nem ősi, mitikus okokra ve-

zethető vissza, s nem is az első bűnesetre, hanem az ember jelenbeli bűnös állapotát fejezi ki. Isten Fiának elküldésével megteremtette a lehetőséget arra, hogy az ember megújuljon, mássá legyen, Isten gyermekévé váljon. Jézus hívása mindenkire szól. Mindenkinek magának kell eldöntenie, hogy meg akar-e maradni régi állapotában, vagy szeretne újat kezdeni (VEÖREÖS 1998, 147–148. o.).

Vagyis csak akkor vesz száznyolcvan fokos fordulatot az ember élete, akkor lesz az embernek „isteni eredete”, akkor válik Isten gyermekévé, amikor Krisztus mellett dönt. Jézus az, aki kiemelheti és ki is emeli az embert jelenbeli bűnös állapotából.

Igehirdetési vázlat

Isten szeretete

Isten szeretete kezdettől fogva jelen van a világban. Először a teremtéskor kaptuk, amikor létrehozta ezt a gyönyörű bolygót annak minden csodájával s rajta minden élőlényvel. A teremtett világ azóta is csodálatos harmóniában, egyensúlyban él, lélegzik, fejlődik, gyarapodik. Sajnos azonban nem lehet elsiklani afelett sem, hogy bizonyos fajok kihalása, egy bizonyos faj túlszaporodása és ennek a fajnak az öncélú, sokszor romboló tevékenységei miatt ez a kényes egyensúly kezd felborulni. Ennek ellenére Isten szeretete nem múlik el. Sőt, minél távolabb kerül tőle az ember, annál erősebbé válik. Ezért történt az is, hogy Jézust adta nekünk mint felfoghatatlan ajándékot. Ő a mi mentőövünk, ha komolyan vesszük őt és az életpéldát, amelyet élénk élt.

Jézus példája

Másodszor tehát Isten szeretete Jézusban vált megismerhetővé, egyértelművé, kézzelfogható, megtapasztalható valósággá. S ez a szeretet, ez az életforma mindenki számára elérhető, követhető, megélhető. Hiszen Jézus semmi olyat nem kért vagy tanított, amire mi, emberek ne lennénk képesek, ha rábízzuk magunkat az ő vezetésére.

Jézus szeretete tevékeny, gyakorlati szeretet volt, amely nem merült ki pusztán lírai érzelmekben, szavak és szép frázisok pufogtatásában. Az ő szeretete olyan önzetlen cselekedetek sora volt, amelyek során mindig a saját életéből adott valamit a másiknak. Mert időt, erőt, energiát áldozott rájuk, s legvégül az életét áldozta értük. Mindig volt türelme meghallgatni az embereket. Odafigyelt rájuk, komolyan vette őket, fontosak voltak neki. S tette mindezt azért, mert azt szeretete volna, hogy a másiknak megváltozzon, jobbra forduljon, megelégedett és boldog legyen az élete.

Testvérszeretet

Jézus szeretete mindannyiunk számára követendő példa, még akkor is, ha tudjuk, hogy emberi mulasztások, embe-

ri vétkek iszonyú következményeként feszítették keresztre Jézust. Ezért nincs Isten előtt következmények nélküli emberi élet. S ezért hív, kér és noszogat János is bennünket arra, hogy fogadjuk magunkba Isten Jézusban megjelent szeretetét. Mert ha Isten gyermekei vagyunk, és Jézus él bennünk, akkor képesek leszünk cselekedni az igazságot és önzetlenül, feltételek nélkül szeretni egymást. Mert minden azon múlik, hogy mit teszünk egymásért. Hogy hogyan viselkedünk a másik emberrel, hogyan szólunk egymáshoz, milyen érzéseket ébresztünk a másokban. Mennyire vagyunk emberségesek, a másikért felelősséget vállalók, együttérzők és segítőkészek. S nagyon fontos az is, hogy mennyire számíthattak ránk embertársaink. A kedvességünkre, a nyitottságunkra, a szimpátiánkra, a megértésünkre, az elfogadásunkra, a befogadásunkra. S hogy elérhetőek voltunk-e, rendelkezésre álltunk-e, ott voltunk-e, amikor szükség volt ránk.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek

EÉ 187, 436, 444, 448

Imádság

„Vedd magadhoz, Uram, minden szabadságomat, az emlékezetemet, az egész értelmemet, az akaratomat, mindenneműt, amim van, és amit birtoklok. Te adtad szeretettel, és én visszaadom neked szeretettel. Rendelkezz velük, Uram, a te akaratod szerint. Részesíts a szeretettedben és áldásodban, és ez nekem elég.” (Loyolai Ignác imája)

Illusztráció

VERS

Varga Gyöngyi: *Teremtés*

Kezdetben szólt az Isten
 Hangjától életre kelt a mindenség
 Fénnyé, térré, anyaggá robbant a „Legyen”
 És azóta is visszhangozzák ezt a Szót
 Hegyek, tavak, madarak, csillagok
 Kezdetben szólt az Isten
 Megszólított
 Hogy szavát majd szívünk visszhangozza
 Itt vagyok, Uram
 Követlek
 Várlak
 Áldlak

Mert élek

Teremts bennem igaz szívet
 Teremts bennem szeretetet
 Fényedet ragyogtasd rám
 Teremtő Istenem

TÖRTÉNETEK

„– A barátom nem jött vissza a rohamból, Sir. Kérek engedélyt kimenni és megkeresni őt.

– Nem engedélyezem – mondta a tiszt. – Nem akarom, hogy kockáztasd az életed egy olyan emberért, aki valószínűleg halott.

A katona ennek ellenére kiment, és egy óra múlva, maga is halálosan megsebesülve, halott barátjának tetemét cipelve tért vissza. A tiszt dühöngött.

– Mondtam, hogy halott. Most aztán mindkettőtöket elvesztettem. Mondd, volt annak valami értelme, hogy ki-menj, és becipelj egy holttestet?

– Ó, persze, hogy volt, Sir – válaszolta a haldokló. – Amikor megtaláltam, még élt. És azt mondta nekem: „Jack, biztos voltam benne, hogy értem jössz.” (MELLO 2020, 203. o.)

„Egy kislány haldoklott egy olyan betegségben, amiből nyolc éves bátyja valamivel korábban felgyógyult. A doktor így szólt a fiúhoz:

– Csak a véred transzfúziója mentheti meg kishúgod életét. Kész vagy-e vért adni neki?

A kisfiú szeme tágra nyílt a félelemtől. Habozott egy darabig, aztán azt mondta:

– Rendben van, doktor bácsi, kész vagyok.

Egy órával a transzfúzió végeztével a kisfiú tétovázva megkérdezte:

– Mondja, doktor bácsi, mikor halok meg?

A doktor csak ekkor értette meg azt a pillanatnyi félelmet, ami elfogta a fiút: azt gondolta, hogy ha a vérért adja, az életét adja kishúgáért.” (MELLO 2020, 204. o.)

Felhasznált irodalom

GUZIK, David 2018. 1 John 3 – The Love of God and the Life of Love. *The Enduring Word Bible Commentary*, <https://enduringword.com/bible-commentary/1-john-3/>. (Megtekintés: 2021. december 3.)

MACKERVOY, Ian 2005. How Can I Be Sure? An EasyEnglish Bible Version and Commentary on the Book of 1 John. *EasyEnglish Bible*, <https://www.easyenglish.bible/bible-commentary/1-john-lbw.htm>. (Megtekintés: 2021. december 3.)

MELLO, Anthony de 2020. *Szárnyalás*. Korda Kiadó, Budapest.
 VEÖREÖS Imre 1998. *János levelei*. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest.

Vízkereszt ünnepe után 4. vasárnap

▶▶ Kol 1,15–20

Igehirdetési előkészítő

A mindenség Feje

A vasárnap jellege

A karácsonyi ünnepkört lezáró vízkereszt utáni vasárnapok Pröhle-agendabeli közös témája Krisztus dicsőségének világban való megjelenését hirdeti, amelynek speciális vonatkozását tárja elénk a mostani vasárnap címmegjelölése, miszerint Krisztus a teremtett világ Uraként jelenik meg. (Ugyanakkor megjegyezhetjük, hogy ez szűkebb, mint textusunk, hiszen abban egyúttal az egyház Uraként is szerepel.) Krisztus kozmikus hatalma tehát a vasárnap fő üzenete. A világ pusztító erőinek legyőzőjeként mutatja meg dicsőségét. Az oltár előtt felolvasandó óegyházi evangéliumban (Mt 8,23–27) ez a fizikai erők, a viharos szél és hullámzó tenger feletti győzelmeként jelenik meg. Ahogyan a tanítványokat megmentette a vízbe fúlástól, úgy menti meg Jézus az egyház révén a világot (JÁNOSSY 2008, 19. o.). Textusunk első fele szól a fizikai hatalomról, a második versszak pedig lelki hatalmakat sejtet; a kolosséi tévtanítás, a világ elemeiről szólva valószínűleg mindkettőt tartalmazhatta.

Amit a textusról tudni kell

A Kolosséi levél Krisztus-himnusza bőséges irodalommal rendelkezik, jelezve a vele kapcsolatos talány nagyságát is, a Szentírásban egyedi mondanivaló fontosságát és különlegességét is. Előkészítőm kereteibe nem fér bele a sok, egymásnak akár ellentmondó vélemény összefoglalása, azokat az érdeklődő olvasó megtalálhatja a bőségszaru egy kisebb válogatását felsoroló irodalomlistában. E helyen csak egy-két konkrét utalást tehetek, valamint a feldolgozásuk révén leszűrt saját álláspontot fogalmazom meg. (Tulajdonképpen a ritka szavak gyakorisága miatt – terjedelmi okból – lépésről lépésre elvégzett exegézisre sincs mód.)

Alapvetően konszenzusnak tekinthető az a vélemény, hogy Kol 1,15–20 őskeresztény (liturgiai) himnusz, amelyet a levélszerző adaptált, de korrekció céljából ki is egészített, mert abban gnosztikus, panteista elemeket kellett értelmezés révén helyesbíteni. Ugyanis az eredetinek feltételezett szövegben Krisztus teste a kozmosz lehetett, míg a τῆς ἐκκλησίας betoldása ezt áthelyezi az egyházra. Némelyekkel együtt azonban úgy vélem, hogy ha történt is betoldás, az nem az eredeti értelem elfedése-kijavítása céljából, hanem pusztán kiegészítésként történt. Ezzel azonban nem szűnt meg az az értelem sem, hogy a test a világ,

csak kiegészült azzal, hogy másik szempontból az egyház is Krisztus teste. A τῆς ἐκκλησίας tehát nem a kozmikus értelmet korrigálja, csupán az egyoldalúságot egyensúlyozza ki, a két egymással szemben álló vetületet kívánja összekapcsolni kiegészítően. Így hát az egyoldalúságból épp Krisztus kettős természetére mutat: a testi és lelki, illetve az emberi és isteni vetület együttesére. Így hát Krisztus a teremtésnek is Ura, de természetesen a megváltásnak is – és még a vasárnap agendabeli címe alapján sem engedhetjük meg, hogy kizárólag a világ feletti Úr volta szólaljon meg az igehirdetésben, a teljes himnusz nem véletlenül tartalmazza a „kozmoszstrófa” után az „egyházstrófát is”. Azért sem szakítható el egymástól a kettő, mert a 16. versben az áll, hogy minden Krisztus „felé irányítva teremtett” (CSERHÁTI 1978, 65. o.), azaz a teremtésnek nemcsak eszköze (általá) Krisztus, hanem maga a célja is: azért lett a kozmosz, hogy Jézus megszülessen abban. Így teljesen logikus, szinte kikerülhetetlen módon kapcsolja össze a himnusz a teremtést és a megtestesülést, majd az egyházra bízta, hogy a megváltás üzenetét az egész világ számára hirdetve képviselje Krisztus kozmosz feletti uralmát.

A perikópa megértése

A kozmikus és ekkleziológiai szál összekapcsolása miatt azt hihetnénk, hogy maga az ember kikerül a figyelem középpontjából, és csak a keresztény ember, az egyház népe számít Istennek. Ennek persze már az is ellentmond, hogy az egyháznak az egész világban kell hirdetnie az evangéliumot. Leginkább azonban az mond ellent, hogy már a himnusz kezdőversében úgy kerül elénk Jézus, mint Isten képmása – amiről természetesen rögtön asszociálhatunk arra, hogy Isten az embert saját képmására teremtette. Ami tehát az emberben részlegesen, célként van jelen, az Krisztusban teljesen, megvalósultan, tökéletesen.

Ezért nem tartható az a nézet, hogy a bűnesettel (váratlanul?) félreecsúszott volna a teremtés tökéletessége, ezért Istennek B tervként ki kellett találnia a megváltást. A Kolossé-himnusz alapján nem lehet kétséges, hogy itt e két pólus annyira összetartozik, hogy csak egy lélegzetre mondható ki: Krisztusban teremtett minden, mert a teremtés célja éppen az volt, hogy a Krisztusban legyen megváltva a világ. Éppen ezért nem lehet semmiféle hatalom, amely felette állhatna, balgaság a kolosséiek részéről is, hogy Krisztus mellett a világ elemeit (στοιχεῖα τοῦ κόσμου; Kol 2,8.20) tisztelik inkább, és félnek azoktól.

Igehirdetési vázlat

Az evangéliumi lekción (a tenger lecsendesítése) rámutat, hogy Jézus Úr a természeti erők, az elemek felett. E felis-

merés megdöbbeneti a tanítványokat, és felszakad belőlük a kérdés: Ki lehet ő? Milyen erők felett rendelkezik még? A csodálatos halfogásban (Lk 5,1–11) Péter számára az lesz világossá, hogy aki igehirdetését ilyen jellel képes kísérni, az elől bűneit sem rejtheti el. Kiderül azonban, hogy Jézus nem csupán megítéli bűneit, de meg is bocsátja azokat. A Kolosséi levél, különösen is a textusunkat alkotó Krisztus-himnusz révén is Jézus többszörös, többdimenziós Fő volta mutatkozik meg számunkra. A költői (liturgikus, imádságos) formula egyrészt arra hív, hogy magunk is csatlakozzunk a dicsőítéshez, ugyanakkor komoly (és bátorító) tanítást is ad Megváltónkról.

Az elemek Feje

Ez az egyedülálló újszövetségi levél a kolosséi tévitanítással szemben igyekszik felvértezni a hajdan Kis-Ázsiában élő keresztényeket. A tévitanítás részleteiről nem sokat tudunk, lényegét azonban igen: a világ elemeiről szólt (legyenek azok akár anyagiak, akár szellemiek-lelkiek – mindkét értelmezésnek vannak képviselői), amelyeket a keresztényeknek is tiszteletben kell tartani, mert nem elég csak Krisztust imádni és neki engedelmeskedni. Mai szóval úgy mondhatnánk, hogy az alapkészülékhez (Krisztus megváltása) kiegészítőket (elemek hódolata) árultak. Nem tagadták Krisztust, de úgy vélték, és másokat is arról igyekeztek meggyőzni, hogy az ő keresztje és személye nem elégséges a teljesség eléréséhez, az kiegészítésre, kiegészítőkre szorul. Máris korunkban, földrészünkön, hazánkban vagyunk! Számptalan formában és irányból hangoztatja a többség, hogy nem elég Krisztus, nem elég a hit, hiszen a „valós világnak” további tartományai (elemei) vannak, amit nem szabad struccpolitikusként figyelmen kívül hagyni, például entuziazmusba menekülve. Így hát sok keresztény féli ma is a világ különféle elemeit, hatalmait. Féltjük a megélhetésünket – hiszen a hit nem ad kenyeret, lakhatást, életszínvonalat. Félünk a munkanélküliségtől, hiszen az evangélium nem nyújt jövedelmet, azt más irányból kell megszereznünk. Félünk az adósságszpiráltól, hiszen a szeretet nem mentesít a fizetési kötelezettség alól. Félünk a sokféle elvárástól – munkahelyen, családban, barátok között, társadalmi kapcsolatainkban –, a korszellem követeléseitől és még ki tudja, mi mindentől. Nem vesszük komolyan, hogy mindezek is Krisztus fősége alá tartoznak!

A kozmosz Feje

Másfél éve rettegi a világ a járványt és gyűlöli az óvintézkedéseket, akár egészen a lázadásig. Elvégre a természeti hatalmak nem Krisztusra tartoznak, hanem a tudományra – akárcsak a kozmosz létrejötte, fejlődése-alakulása. Hangoztatjuk is lelkesen, hogy itt nem a kereszténység segít, nem Isten igéje igazít el, hanem az ember által megszerezhető megalapozott tudás, azaz kizárólag a tudomány illetékes megszólalni. Ilyen könnyen elfeledkezünk arról, kitől

is származik a Mindenség, a Kozmosz? Emlékeztessen ez a rendkívüli himnusz, hogy Krisztusban teremtett minden, őbenne áll fenn, általa, mi több, őreá irányulva jött létre a kozmosz. Hagyatkozhatunk Luther kettős kormányzásról szóló tanítására is. Isten nemcsak a társadalom (világi) törvényei, de az anyagi világ törvénye révén is fennhatósága alatt tartja életünket. A himnusz merész képével: a kozmoszt úgy irányítja, mint a fej a testet. A kereszténység legősibb hite, hogy Isten (Krisztussal összefüggésben) a világ teljhatalmú Ura – Scroggs megfogalmazásával a legősibb keresztény irány a „kozmodrátorfelfogás”. Éppen ezért nem kell félünk nemcsak a farkastól, de a kozmosztól sem. Félelmeink annak jelei, hogy nem vesszük (eléggé) komolyan, hogy mindezek is Krisztus fősége alá tartoznak.

Az Egyház Feje

Természetesen deficites lenne megelégedni az eddigiekkel – jóllehet fennáll az erős gyanú, hogy akár a hajdani Kolossében, akár a maiban (azaz itt, közöttünk) azt eredményezi az elemektől való félelem, hogy végül nem csupán kiegészítőkként gondolunk rájuk, hanem alapfelszerelésként, majd pedig le is ragadunk ezeknél, és megfeledkezünk az eredeti eszközünkről, hogy az mire is való. Ezért lényeges, hogy akár utólagos, akár eredeti kiegészítésként, de tekintsünk rá a fokról fokra előrehaladó, fontosságban is emelkedő sor zárótagjára is, ne váljunk egyoldalú keresztényekké, akik a korszellem, az emberi spekuláció hullámain egyre messzebb sodródnak a biztos talajt nyújtó parttól, és végül odavesznek az óceánba. A világi (és természeti) kormányzás mellett Krisztus népének mindenekelőtt a lelki kormányzásra kell figyelnie, az evangéliumra. A teremtés mellett elszakíthatatlanul ott kell álljon a megváltás is. Ez felel meg Krisztus kettős természetének. Ő a kozmosz, de éppúgy az Egyház Ura. Péterrel együtt lehet, hogy első félelmünkben mi is leborulunk Jézus elé, és elküldjük magunktól (Lk 5,8b), hiszen valóban feneketlen, „[m]élyes mély a múltnak kútja” (MANN 1993, 7. o.), akárcsak a bűné. Könnyen kétségbe eshetünk, ha nem vesszük komolyan, hogy mindezek is Krisztus fősége alá tartoznak. Igaz, nem a magunk szánakozása, setesuta bocsánatkérése, hasztalan jóvátételi kísérletei mentenek meg a Kozmosz Urának ítéletétől, hanem az, hogy az Egyház Ura „*békességet szerzett a keresztfán kiontott vére által*” (2ob).

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Mt 8,23–27; Ézs 51,9–16

Énekek

EÉ 489, 64

Imádság

Teremtő Istenünk, aki minden idők előtt, az örökkévalóságban eltervezted ezt a világot és benne annak minden eseményét! Köszönjük neked, hogy szeretetedből nem akartál magunkra hagyni, ezért mindent, amit teremtettél, Jézus Krisztusra tekintettel, öbenne és őáltala, őreá nézve hoztál létre. Áldunk téged, hogy épp ezért semmiféle hatalomtól vagy erőtől nem kell félnünk, mert mindezeknek te vagy az Ura. Add meg nekünk, hogy ezt megértsük és szívünkbe zárjuk – hiszen oly sokat aggódunk, annyi minden kelt bennünk félelmet! Lesz-e munkahelyünk, nem dönti-e romba házunkat valami katasztrófa, nem történik-e valami tragédia, nem betegszünk-e meg, nem dönt-e sírba hirtelen halál... És még ki tudja, mennyi minden nyomasztja napjainkat. Hiszen még a hírekből is nap mint nap csak az aggasztó eseményeket hallhatjuk. Erősítsd szívünket teremtő Igéddel, amely a világot teremtette egykor, és amely hitet teremt szívünkben. Hiszen mindent azért alkottál, hogy elkészítsd a megváltást, hogy megbékéltess mindeneket önmagaddal. Köszönjük neked megváltásod nagyszerű ajándékát, hogy keresztfán kiontott véredért mindazokat magadhoz fogadod a mennyei honba, akik hisznek Jézus Krisztusban.

Illusztráció

A képmástémáról kevés szó esett fentebb. Ha nem is Krisztusra, hanem az ember Isten képmására teremtett voltára tekintettel – akiknek azonban Krisztus képére kell formálódniuk – csendült fel az előbb elmémbe, most pedig írásban is rögzítem:

VERS

Reményik Sándor: *Istenarc*

Egy istenarc van eltemetve bennem,
Tán lét-előtti létem emlék-képe!
Fölibe ezer réteg tornyosul,
De érzem ezer rétegen alul,
Csak nem tudom, mikép került a mélybe.

Egy istenarc van eltemetve bennem,
Néha magamban látom, néha másban.
Néha állok, mint fosztott ág, szegényen,
Ha rossz órámban eltűnik egészen
Alter-egóm az örök vándorlásban.

Egy istenarc van eltemetve bennem,
A rárakódott világ-szenny alatt.
A rámrakódott világ-szenny alól,
Kihúlt csillagok hamuja alól
Akarom kibányászni magamat.

Egy istenarc van eltemetve bennem,
S most ásót, kapát, csákányt ragadok,
Testvéreim, jertek, segítsetek,
Egy kapavágást ti is tegyetek,
Mert az az arc igazán én vagyok.

Egy istenarc van eltemetve bennem:
Antik szobor, tiszta, nyugodt erő.
Nem nyugszom, amíg nem hívom elő.
S bár világ-szennye rakódott reája,
Nem nyugszom, amíg nem lesz reneszánsza.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BARCLAY, William 1955. *Brief an die Philipper-Kolosser-Thessalonicher*. AUSAAT Verlag, Wuppertal.
- BECKER, Jürgen – LUZ, Ulrich 1998. *Die Briefe an die Galater, Epheser und Kolosser*. 18. kiad. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (Das Neue Testament Deutsch 8/1.)
- BORMANN, Lukas 2012. *Der Brief des Paulus an die Kolosser*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig. (Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament X/I.)
- BUTTRICK, George Arthur et al. (szerk.) 1954. *Acts, Romans*. Abingdon, Nashville. (*The Interpreter's Bible* 9.)
- CSERHÁTI Sándor 1978. *A Kolossébeliekhez és a Filemonhoz írt levél*. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.
- DUNN, James Douglas Grant 1996. *The Epistles to the Colossians and Philemon. A Commentary on the Greek text*. Eerdmans, Grand Rapids – Cambridge.
- GABATHULER, Hans Jakob 1965. *Jesus Christus. Haupt der Kirche – Haupt der Welt. Der Christushymnus Colosser 1,15–29 in der theologischen Forschung der letzten 130 Jahre*. Zwingli Verlag, Zürich–Stuttgart. (Abhandlungen zur Theologie des Alten und Neuen Testaments 45.)
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. 2., jav. kiad. Fraternitas Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.
- LOHSE, Eduard 1977. *Die Briefe an die Kolosser und an Philemon*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (Meyers Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament IX/2.)
- MANN, Thomas 1993. *József és testvérei*. Park Kiadó, Budapest.
- MEYER, Heinrich August Wilhelm 1865. *Kritisch-exegetischer Handbuch über die Briefe Pauli an die Philipper, Kolosser und an Philemon*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (Kritisch-exegetischer Kommentar über das neue Testament 9.)
- OLSON, Harriett Jane (szerk.) 2000. *2 Corinthians – Philemon*. Abingdon Press, Nashville. (*The New Interpreter's Bible* 11.)
- POKORNÝ, Petr 1987. *Der Brief des Paulus an die Kolosser*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin. (Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament X/I.)
- RAVASZ László 1991. *Az Újszövetség magyarázata*. 2. köt. *Pál apostol levelei. A Zsidókhöz írt levél. A „közönséges” levelek. Jelenések könyve*. A Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest.
- SCROGGS, Robin 2011. *The People's Jesus. Trajectories in Early Christianity*. Fortress Press, Minneapolis.

SCHWEIZER, Eduard et al. 1969. *Evangelisch-katholischer Kommentar zum Neuen Testament. Vorarbeiten Heft 1*. Neukirchener Verlag – Benziger Verlag, Neukirchen–Zürich.

SCHWEIZER, Eduard 2013. Der Brief an die Kolosser. In: Klauck, Hans-Josef – Luz, Ulrich – Söding, Thomas – Vollenweider, Samuel: *Evangelisch-katholischer Kommentar zum Neuen Testament. 12. köt.* Neukirchener Theologie – Patmos Verlag, Neukirchen-Vluyn – Ostfildern.

TAKÁCS Zoltán 2001. *A kolosséi levél Krisztus-himnusza*. Calvin János Teológiai Akadémia Újszövetségi Tanszéke, Komárno. (Studia Neotestamentica Comaromiensis 2.)

■ SZAKÁCS TAMÁS

Vízkereszt ünnepe után utolsó vasárnap

►► 2Kor 4,6–10

Igehirdetési előkészítő

Élet Jézus világosságában

A vasárnap jellege

A vasárnap összefoglaló üzenete: „Krisztus dicsősége megjelenik a világban”; „A megdicsőült Krisztus”. Az óegyházi evangélium – Mt 17,1–9 – a megdicsőülés hegyén történeteket tárja elénk. „Krisztus országának rejtett dicsőségét nyilatkoztatja ki, amint ez annak extenzív és intenzív növekedésében megmutatkozik, és ennek valósulásáért ad hálát a mennyei Királynak – isteni dicsősége teljességében – eljövételére tekintő epistola. (1Thessz 1,2–10; 2Pt 1,16–21)” (JÁNOSSY 2008, 20. o.)

Amit a textusról tudni kell

Könnyhullatás közepette írt, szenvedélyes hangú üzenet a Második korinthusi levél. Ennek oka a súlyossá vált gyülekezeti helyzet. Ugyanis olyan keresztény igehirdetők tűntek fel, akik Pál ellen áskálódtak. Ezek palesztinai eredetű zsidókeresztények voltak, akik nyomatékosan igényt tartottak az apostoli címre. Szemére vetették Pálnak fellépése és beszéde erőtlenségét.

Textusunk a levél terjedelmes közbeeső szakaszába tartozik, amely alapvető kérdéseket tárgyal. Foglalkozik Isten dicsőségének kijelentésével az apostoli igehirdetésben (2,14–4,6), amelyet az üldöztetések és szenvedések nem érvénytelenítettek, hanem megerősítettek (4,7–15).

A 6. versben elsősorban önmagára gondolva utal Pál 1Móz 1,3 kijelentésére: aki a világosságot teremtette, a Feltámadott kijelentése révén behatolt az ő életébe (ApCsel

9,3). A megfeszített és feltámadott Krisztusról szóló igehirdetésben ez a világosság továbbsugárzott, és Istennek Jézus Krisztusban való jelenlétét felismerhetővé tette azok előtt, akiket ez az igehirdetés megszólított. Így ragyogott fel általa is Isten dicsősége az emberi szívekben.

A 7–11. versekben rámutat, hogy a látványosságot nélkülöző fellépése és a támadások miatti szenvedése nincs ellentétben azzal, hogy igehirdetésében isteni erő és dicsőség jelenik meg. Ellenkezőleg: azok jelentik azt a cserépedényt, amelyben ez a kincs a maga igazi jelentőségében ismerhető fel. Isten a maga erejét a Megfeszített erőtlenségében jelentette ki (1Kor 1,25). Az apostol a maga erőtlensége révén tapasztalja meg, hogy ő nem rendelkezhet e felett az erő felett, hanem azt újra meg újra ajándékként kapja. Szünetében a Megfeszített sorsából válik láthatóvá valami, ugyanakkor a szeretet és a feltámadás ereje is felismerhető benne, amely erősebb a halálnál.

Néhány kifejezés értelmezése a textusból:

δόξα (doxa) = fény, ragyogás, fényes dicsőség, dicsőséges ragyogás. Az Atya dicsősége ragyog fel Krisztus arcán. ὀστρακίνα σκεύη = „cserépedények” azok az emberi személyek, akik Isten akaratának szolgálatában állnak. Ennek kincsét tartalmazzák. ὑπερβολή = óriási vagy túlaradó mérték, áradó bőség, emberfeletti dolog. Itt Isten erejének túlaradó, minden mértéket meghaladó bősége. δύναμις = képesség, hatalom, erőmegnyilvánulás. Itt Isten teremtő erejére utal. φανερώω = nyilvánvalóvá, ismertté tesz, ki nyilvánít, láttat valakivel valamit; passivum: nyilvánvalóvá lesz, megmutatkozik, megjelenik.

A perikópa megértése

4,6: Elénk tárul az apostoli szolgálat titka, amelyet emberi szempontok figyelembevételével nem tudunk megfejteni. Itt az élő Isten a megszólító, a cselekvő. Amikor valaki elindul erre a szolgálatra, az csak a teremtéshez hasonlítható történés. Ebben rejlik páratlansága. Ha a teremtő Isten nem ajándékozna meg választottját a hit fényével, képtelen lenne felfedezni Isten dicsőségét Jézus Krisztus személyében. Azonban egyedül így tölthető be a küldöttnek a szolgálata. Az ezékieli prófécia beteljesedését fedezhetjük fel először az apostol életében: „Új szívet adok nektek, és új lelket adok belétek” – mondja az Úr (Ez 36,26–27a).

4,7: Pál az előző fejezetben mutat rá arra, hogy mennyivel nagyobb az Újszövetség szolgálatának dicsősége az ószövetségi szolgálatnál. Mégsem titkolja, hogy a Krisztust követő életben emberi megítélés szerint nem könnyű felfedezni ezt a dicsőséget. 1Kor 4,8–13 verseiben olvasható vallomásaiban – amelyben különösen is megrázó a 13. vers szerinti megállapítása – így is fogalmaz: „...szinte a világ söpredékévé lettünk, és mindenki szeméjévé mind ez ideig.” Akik a kereszt teológiájával ellentétben a dicsőség teológiá-

ját vallották, nem tudták elfogadni, hogyan férhet össze az apostoli élet kudarca, szenvedése, hányattatása Isten dicsőségével. Így megkérdőjelezzük apostoli mivoltát is, mondván, aki Isten Lelke által megajándékozott, azzal mindez nem eshetne meg.

Az apostol azonban éppen az ellenkezőjére mutat rá. Bármennyire sok megpróbáltatásban, szenvedésben, kívülállók számára kudarcnak tűnő eseményben van része, Isten Lelkének ereje, munkája még inkább nyilvánvalóvá válik életében. Nem tagadja a küldött szolgálatának tartalma és sorsa közötti ellentmondást. Amikor önmagára, léteére néz, csak a cserépedényhez tudja azt hasonlítani. Mert amint annak velejárója a törékenység, úgy létének is velejárója a tönkremenetel, a pusztulás veszélye. Hiába az Úr választotta, küldötte, nem kapott ígéretet arra, hogy elkerüljük majd a bajok, a támadások, a szenvedések. Sőt a Feltámadott, miután világosságával kiűzte szívéből mindazt, ami őt ellenségévé tette, tanítványának, Anániásnak adja tudtára: „...*meg fogom mutatni neki, mennyit kell szenvednie az én nevéért.*” (ApCsel 9,16) S ennek beteljesedése indul el az apostol életében.

Újra visszakapja szeme világát, de lelkivilága is meggyógyul. A Szentlélek ajándéka tölti be. Egyszeriben az Úr költözik szívébe bűneit eltörlő irgalmával, akit mint hamis messiást üldözött. Az ítéletre méltó élet kincshordozóvá válik. Így lesz a Jézus Krisztus keresztyéről és feltámadásáról szóló örömhír bizonyosságtévéjévé. Ami itt történik, az meghalad minden emberi gondolatot és szándékot.

Az írásmagyarázók közül vannak, akik egyértelműen magát az evangéliumot tartják ennek a kincsnek, vannak azonban, akik magát az apostoli szolgálatot azonosítják vele. Ugyanakkor éppen a vasárnap üzenete kapcsán bátran kijelenthetjük: ez a kincs tulajdonképpen Isten igazi lényének felismerése, tükröződése Jézus Krisztusban! Ahogyan ehhez mennyei fény segítségére volt szüksége Pálnak, mi is egyedül „felülről”, a Szentlélek által kaphatjuk meg.

Amikor az Úr Jézus így szólt: „*Atyám, eljött az óra: dicsőítsd meg a te Fiadat, hogy a Fiú is megdicsőítsen téged*” (Jn 17,1), akkor közelgő szenvedésére és kereszthalálára utalt. Akkor és ott ragyog fel a legmélyeségsében és legvalóságosabban Isten dicsősége, ahol az ember azt képtelen felfedezni.

Így mutatkozik meg ez az apostol, a tanítvány életében is. Az „ellenkező látszat alatt”. Pál azonban ezt a helyzetet küldetése szempontjából egyáltalán nem látja hátrányosnak. Sőt, még ha a sorozatos próbatételeken túl a testét gyötető „tövissel” is együtt kell élnie, annak a célját és értelmét is megláttatja vele az Úr! (2Kor 12,7–10) Felismeri, mindez azért adatik, hogy végzendő küldetésében véletlenül se az ő személye kerüljön a középpontba. Ellenkezőleg! Ha Istennek Jézus Krisztusban megjelenő dicsősége sok erőtlenség közepette is megragad, újjáteremt emberi szíveket, akkor

ott egyedül az ő ereje válik nyilvánvalóvá. Így szabadítja fel őt a Feltámadott arra, hogy meg se kísértse az önmaga érvényesülésére, dicsőségvágyára való törekvés. Ezért jelenti ki nyomatékosan az apostol: „*Mert nem önmagunkat hirdetjük, hanem Krisztus Jézust, az Urat, önmagunkat pedig mint szolgáitokat Jézusért.*” (2Kor 4,5)

4,8–11: Azokat a próbatételeket sorolja Pál, amelyeket kifejezetten az apostoli szolgálata miatt kell felvállalnia. Az ellentétpárok felsorolása nem egyfajta szónoki fogás az apostol részéről. Őszinte beszéd a Krisztus-követéssel járó valóságos megpróbáltatásokról, sokszor életveszélyről. Ugyanakkor tanúskodás az őt erejével, megőrző szeretetével kísérő Feltámadott jelenlétéről.

Isten ereje nem csupán megtartó, hordozó erő követe életében, de mindennek ellenére eléri szívét és újjáformálja életét azoknak, akik az általa hirdetett evangéliumot hallják.

Vallomása – „*szüntelen a halál révén állunk Jézusért*” – nem túlzás. Ilyen az Úrnak átadott élet. Nemcsak abban a korban, hanem a mi korunkban is életveszélyes lehet Krisztus hűséges követése. Krisztus az övéit saját sorának részesévé teszi. Erre utal Pál Fil 3,10-ben is: „...*hogyan megismerjem őt és feltámadása erejét, valamint a szenvedéseiben való részesedést, hasonlóvá lévén az ő halálához.*” Ez a tény azonban nem akadályozhatja meg azt, hogy Jézus élete is nyilvánvalóvá legyen a halandó testben. Mégpedig úgy, hogy a bennük és általuk munkálkodó, halált legyőző Úr munkálkodik.

Igehirdetési vázlat

A végéhez közeledik a karácsonyi, vízkereszti ünnepekör. A fények, amelyek nélkül el sem tudjuk képzelni ezt az időszakot, kihunynak. Mind az otthonokban, mind a feldíszített köztereken, utcákon. Kissé szokatlan lesz a visszazökkenés a hétköznapiakba.

Azonban van fény, amely továbbvezet

Ránk ragyoghat olyan világosság, amely még a nap nélkülözhetetlen fényénél is áldásosabb lehet számunkra. Van fény, amelyet nem mi gyújtunk meg, hanem az, aki így szólt: „*Legyen világosság!*” Teremtő szavára oszlott a sötét, támadt a hajnal, követte a nappal az éjszakát. Szava, igéje, mert élő, jelen lévő Úr, ma is teremtő erővel bír! Nem csupán kivételezett személyek hallhatták meg személyesen megszólító hangját, mint Saul a damaszkuszi úton, de így történhetett ez meg velem is, és így történhet meg veled is, testvérem! Fénye azonban nemcsak körülvenni, hanem vezetni szeretne vándorutunkon. Bensőnkben, szívünkben, elménkben viszi végbe a csodát, a változást. Így oszlik a kétség, az iránta való bizalmatlanság sötétje bennünk, s kapunk új látást, új kezdetet. Egyszer csak elindulunk az ő léptei nyomában, bár magunk sem értjük még, hogy mi-

ként történhetett. Nem álláshirdetést böngészünk, jó jövedelemmel kecsegtető megélhetési lehetőségeket. Valaki egyszer csak így szólt: „Jöjj, és kövess engem!” S nem tudunk ellenállni. A továbbvezető fény maga a világ világossága: az élő Jézus Krisztus!

Amikor ez a világosság szívünket tölti be, ráébredünk: megajándékozottak vagyunk!

A mögöttünk lévő idő az ajándékozás ideje is volt mindannyiunk életében. Kinek egy-egy tárgyi ajándék, kinek egy-egy találkozás, családi együttlét vagy éppen betegségből való gyógyulás volt az. Van, aki már meg tudja vallani: most jöttem rá, milyen nagy ajándék, hogy élek, hogy még vagy újra együtt lehetek azokkal, akiket szeretek.

Most azt az örömhírt halljuk, hogy kincset kaptunk. Ajándékunk felbecsülhetetlen értékű. Nem tárgyi, földi dolog. Mennyei kincs! Luther Márton ezt így fogalmazza meg: az egyház legdrágább kincse a Jézus Krisztus keresztyéről és feltámadásáról szóló evangélium. Akit ez az örömhír valóban megörvendeztet, rádöbben: nincs nála vigasztalóbb, bátorítóbb, szabadítóbb, a szeretet valódi tartalmát feltáróbb üzenet.

Ennek a világosságnak a fényénél tisztán látjuk saját magunkat is. S ha az apostol nem szégyellte megvallani esendő, törekény, cserépedényhez hasonlítható voltát, mi hogyan tehetnénk másként? Sőt éppen ezért csak ámulni és csodálni tudjuk, milyen gyarló eszközbe helyezte ezt a kincset a mennyei Atya. A mai életben az ember igyekszik mindig a rátermettségét, erejét, képességeit bizonyítani. Úgy tenni, mintha semmi és senki nem állhatna útjában, mintha minden csak rajta, az ő odaszánásán, akarásán múlna. Azután tapasztalja, hogyan tud összeesni egyszerre mind testileg, mind lelkileg a nem várt események, betegségek, kudarcok, tragédiák nyomán.

Az apostol élete példázza, még az elhívottak sem számíthatnak arra, hogy elkerülik őket a szenvedések, fájdalmak, ellenségeskedések, sőt még halálos veszedelmek is kerülhetnek. Azonban éppen ebben a helyzetben mutatkozik meg bennük, erőtlenségben Krisztus ereje, aki érettük erőtlenné lett a Golgotán, elszenvedve a kiszolgáltatottságot, az iszonyatos lelki-testi gyötrelmet, a kínos halált is. Aki őt magát mint drága kincset kapta, ráébred, nem ő hordozza azt, a kincs hordozza őt! Ezért nem kell félni, reményvesztetten elcsüggedni, mert aki azt ígérte: „...veletek vagyok minden napon a világ végétéig”, tartja a szavát!

Ezért lehetséges láthatóan és hallhatóan krisztusi lelkülettel jelen lenni embertársaink között, s így a kapott világosságot továbbsugározni azzal a reménységgel, hogy vár az el nem múló világosság fénye.

További javaslatok az istentisztelethez

Imádság

„Látod, Uram, üres edény vagyok. Arra vágyom, hogy valaki színültig töltsön. Uram, tölts fel hát! Gyenge vagyok a hitben, erősíts engem, hideg vagyok a szeretetben: melegíts meg engem. Melegíts meg, és megmelegszen, hadd áradjon túl szeretetem mindenkire, aki közelemben van. Nincs biztos, erős hitem, időnként kételkedem is, nem is tudok benned mindig maradéktalanul hinni. Ó, Uram, segíts rajtam, gyarapítsd hitemet, bizalmamat! Amim csak van, mindenem benned van, Uram. Én szegény vagyok, te gazdag vagy, és azért jöttél, hogy a szegényeken megkönyörülj. Én bűnös vagyok, te igaz vagy. Itt nálam csak bűnök betegséget találhatók, de nálad van az igazság teljessége. Ezért nálad maradok, néked semmit adnom nem kell, tőled mindent bátran elfogadhatok. Ámen.” (Luther Márton)

Énekek

EÉ 265; 361; 187

Illusztráció

VERS

Reményik Sándor: *Azt mondják...*

Azt mondják, hogy fényt hintek szerte-szét
– Én olyan sötétnek tudom magam. –

Azt mondják, köszöntésem: békeesség.
– S be nyugtalan vagyok, be nyugtalan! –

Azt mondják, dalom ír és enyhülés,
És több mint szépség: jócselekedet.

– Bennem dúl a magamra-ismerés,
S meakulpázva verem mellemet. –

Azt mondják, aki találkozik vélem,
Hogy tőlem ő kapott ajándékot.

– S én tehetetlen, sajtó kínnal érzem,
Hogy mindenkinek adósa vagyok. –

Ó, Barátaim, ha egy fénysugár
Lelketekig hullt, át a lelkemen:

Nem enyém az a fény, csak bennem jár,
Istennek köszönjétek, – ne nekem!

TÖRTÉNET

Mindannyiunknak lehetett olyan tanúságtételben része, amely által küldetésünkben való megerősödést munkált az Úr. Ne röstelljünk ezekből egy-egy példát az igehirdetésben feleleveníteni. Íme, egy a sok közül.

Annak idején a celldömölki kórházi látogatás során irányítottak egy kis gyülekezetben szolgáló asszonytestvérünk beteggyáéhoz. A bemutatkozáson és a hogyléte felőli érdeklődésen túl Isten igéjével és imádsággal szolgáltam. Ezt követően számolt be arról, hogy állandóan azt a kérdést teszik fel neki ismerősei, sőt betegtársai is, miért engedi meg Isten, amit el kell szenvednie. Mindkét lábát amputálni kellett. „Veled kell ennek megtörténnie, akinek második otthona volt a templom, a takarítástól az oltárdíszítésen át a harangozásig mindent te végeztél szinte egy életen át?” – mondták. Majd így folytatta: „Tudja, sokat gondolkodtam, vívódtam, miért kellett ennek így történnie. Most már tudom: azért, hogy ne csak akkor tudjam dicsérni az Istent, amíg van két egészséges lábam, de most, ebben a helyzetben is! Ezért az a kérésem, énekeljük el *Az Úr csodásan működik* kezdetű énekünket!” S már kezdte is az éneket. Én a könnyeimet nyeltem, a betegtársak megdöbbenve hallgatták. Pár nap elteltével elpihent.

Felhasznált és ajánlott irodalom

CSERHÁTI Sándor 2009. *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt második levele*. Luther Kiadó, Budapest.

JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. 2., jav. kiad. Fraternitas Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.

VARGA Zsigmond J. 1992. *Újszövetségi görög–magyar szótár*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.

■ DEME DÁVID

Hetvened vasárnap

▶▶ Mt 9,9–13

Igehirdetési előkészítő

„Irgalmasságot akarok!”

A vasárnap jellege

A húsvétra előremutató böjtelő időszak a hetvened vasárnapjával kezdődik. Az elnevezés a húsvétig hátralévő közel hetven napra utal (dominica in Septuagesima), és emellett Isten népének hetvenéves fogságára is (Jer 25,11). Régebben ezzel a vasárnapkal indult az új egyházi év. Hetvened vasárnapjára ma már a karácsonyi ünnepkörből a húsvé-

ti ünnepkörbe való átmenet fordulópontjaként tekintünk. Önvizsgálattal, bűnbánattal, csendben.

Amit a textusról tudni kell

Textusunk egy nagyobb egység kimetszett részlete, amelyet megelőz a béna meggyógyításának elbeszélése, és a nem böjtelő násznépről, valamint a régi és új posztóról/tömlőről szóló tanítás követ (Mt 9,1–17). Két kapernaumi jelenet alkotja ezt a részt: Máté elhívása és Jézus lakomája a vámszedőkkel. Az első jellegzetes hivatástörténet. A második egy vitatörténet a bűnösökkel való asztalközösségről, amelyet az irgalmasságról szóló logion zár. Eltérő nevekkal, de mindhárom szinoptikus hozza mindkettőt. Azt viszont csak Lukács említi, hogy a lakoma helyszíne Máté kapernaumi háza volt.

Kapernaum Jézus idejében zsidó lakosságú, ezeröttszáz fős halászfalu volt a Genezáret-tó partján. A zsinagógáját Lk 7,7 szerint saját költségén egy filozemita centurio, a kapernaumi százados építtette. A Fülöp és Heródes Antipász területei közötti határátkelőhelyként a településnek százfős katonai helyőrsége és vámhivatala is volt. A Kr. e. 2. századtól a 7–11. századig lakták, ma már csak (részben feltárt, a ferencesek és a görög ortodoxok tulajdonát képező) romok vannak a helyén. Mt 4,13 és Mt 9,1 szerint Jézus itt lakott nyilvános működése idején. Péter, András, Jakab és János is itt élt és dolgozott halászként. Máté (Lk 5 és Mk 2 szerint Lévi – a zsidóságban két keresztnév használata nem volt jellemző) itt volt vámszedő.

A vámszedőket a lakosság minden rétegében ellenszenv övezte. Csalásaik miatt az emberek együtt említették őket azokkal, akik életfolytatásuk vagy foglalkozásuk miatt nyilvánvaló bűnösöknek és ezért tisztátalannak számítottak (paráznák, házasságtörők, gyilkosok, rablók). Mindenki kerülte a velük való beszélgetést és közösséget, az étkezéseket is beleértve. A farizeusi ritualizmus is azt tanította, hogy nem szabad érintkezni rossz hírű, közismerten bűnös emberekkel.

A közös étkezések, a lakomák az asztaltársak azonos világlátását, egymáshoz való közelségét és egyetértését is kifejezik. Az ünnepi lakoma előképe Isten országának is.

A perikópa megértése

A bűnbocsánat jézusi meghirdetése a béna meggyógyításának jelenetében egyértelműen jelzi az ember, a bűnös ember számára, hogy Isten elfogadja és támogatni akarja őt. Ez az isteni szándéknyilatkozat Máté elhívástörténetéből és az azt követő lakomán elhangzottakból még világosabban kiolvasható.

Jézusnak hatalma van a betegségek, a természet erői

és a bűn bilincsei felett. Isteni ereje és hatalma ezeken túl az emberi akaratra és válaszára gyakorolt hatásában is megmutatkozik. Követésre hívja Mátét – Máté felkel és indul. Jézus hívó, elhívó szavában tanítványt teremtő s ezzel egy új közösséget, az egyházat megteremtő erő van.

Elhívása nem a tanítványságra magukat alkalmasnak tartó önként jelentkezők felé szól elsősorban, hanem a magukat erre – a környezetük részéről éreztetett megvetés és elutasítás miatt is – méltatlannak tartók felé. Az olyanok felé, mint a vámszedő Máté.

A Hóseástól idézett szavak – „*Irgalmasságot akarok, és nem áldozatot*”¹ – nem jelentik a törvényben előírt áldozatok és a formalitások teljes elutasítását. Inkább az a lényegük, hogy Isten Krisztusban az emberek felé kiterjesztett kegyelme és irgalma minden mást felülír, a Szentírást, a törvény szavait ez alapján kell értelmezni.

Igehirdetési vázlat

Jézus elhívása hatékony, a szava tanítványt teremt. Pilinszky szerint Jézus szavaiban az a csoda, hogy azok nem pusztá szavak. „Aki az Evangéliumot olvassa, nem Jézus szavait olvassa: Jézus maga van vele. Aki az Evangéliumot magával viszi – kórházba, útra, háborúba – nem egy könyvet visz magával! Ezek a »szavak« személyes erejük!” (PILINSZKY 1993, 191. o.) Ahogy az élő Jézus „*Kövess engem!*” szava Máté életébe munka közben azonnali átalakulást hozott, úgy számíthatunk mi is arra, hogy Lelke által a legkülönbözőbb élethelyzetekben, akár munka közben is ellenállhatatlan és életváltoztató erővel szól hozzánk és ragad minket magával valami egészen új és csodálatos felé.

A belső tapasztalat és a hitelesség ereje. Vámszedő foglalkozása miatt Máté egész felnőtt élete során azt tapasztalta, hogy az emberek zöme nem kedveli, kerüli őt. Ha anyagi helyzete nyújthatott is neki bizonyos kárpótlást, az mégis feltételezhető, hogy szeretetre, elfogadásra, elismerésre, megbecsülésre – mint mi mind – ő is vágyott, hiszen ez elemi igény bennünk. Megdöbbentő lehetett ezért számára az, hogy Jézus „csak úgy” odalépett hozzá, ember-számba vette, megszólította, bizalmába fogadta és tanítványi körébe hívta őt. Ezt a végtelenül egyszerű, válogatás nélkül mindenkihez természetes közvetlenséggel odalépő, érdeklődő és kapcsolatot kezdeményező jézusi hozzáállást vágyja, várja és értékeli ma is mindenki. Megnyílik, befogadóvá és változásra készvé válik a lélek, ha az – általunk is közvetített – Elfogadással és a Szeretettel folytathat egyszerű párbeszédet. Tudjuk, hogy lelkészek és nem lelkész hívó emberek e jézusi lelkülettel áthatott lényé és szolgálata

¹ Hós 6,6: „*Mert szeretetet kívánok, és nem áldozatot, Isten ismeretét, és nem égőáldozatokat.*”

„nagy teljesítmények” nélkül is pozitív változást eredményezhet és mély nyomot hagyhat maga után az emberekben.

Asztalközösségben is együtt

Amikor Máté örömeiben vendégségbe hívja Jézust az otthonába, Jézus megy vele. A várható asztaltársaság miatti aggodalmak nélkül elfogadja a meghívást. Hogy újra és újra hangsúlyozhassa: annak szemében, aki őt elküldte, nincsenek különbségtételek. Jézus úgy telepedhetett asztalhoz a vámosokkal és a bűnösökkel, mintha egy volna közülük. „Mássága” isteni szentségét, méltóságát és tekintélyét sugárzó lényé miatt mégis mindenki számára érzékelhető lehetett. Egy újabb egyszerű, de felemelő és lélekre ható gesztus: bekapcsolódni és belesimulni a társas étkezések könnyed és derűs légkörébe, beszélgetéseibe.

E lakomának aztán persze mélyebb értelme is van. A farizeusok a tanítványokkal közlik nemtetszésüket Jézus vámszedőkkel és bűnösökkel vállalt asztalközössége kapcsán. Ez már előre jelzi, hogy a kivetettek, a bűnösök elfogadása Jézus gyakorlatához hasonlóan az egyházban s az üdvösségben is folytatódik.

Előszereettel fordul a vámszedők és a bűnösök felé

Jézus missziós tervének az összefoglalása is lehet a 9,12–13 versekben olvasható, a hellenizmusban is ismert közmondás és a hozzá kapcsolódó hóseási idézet. Jézus azért fordul oly gyengéd szeretettel a vámszedők és bűnösök felé, mert ők – a betegek – mindenki másnál jobban rászorulnak gyógyító jelenlétére és segítségére. Az irgalmasság és a szeretetet Jézusnál mindennél előbbre való.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

1Kor 9,24–27; Jer 9,22–23

Énekek

EÉ 449; EÉ 475

Imádság

„Uram! A gögösen elbizakodott emberrel nem sokat tudsz kezdeni. Látom ezt az evangéliumok beszámolóiból is. Szereteted hívogatását elmondtad ugyan felénk is, de nem érezték indítást követésedre. Annak az életnek, melyet Te akarsz megteremtteni a földön, az önigazságában tetszelgő ember csak akadályozója lehet. De ahol egy Zákheus – harácsolásai miatt – megterheltnék érzi a lelkét, ahol egy bűnös asszony tisztességét siratja, vagy ahol egy tékozló fiú a vályú mellett emésztődik élete elvesztett értelmén – ott segíteni tudsz. És csak Te tudsz segíteni. A jobb újrakezdés lehetőségét egyedül bűnbocsátó kegyelmed, megkötöttségből szabadságra föloldó szavad adja meg. Uram! Vedd ki szí-

vemből öngazságot, és segíts át azokon az akadályokon, melyeket fölismert és meg nem látott bűneim állítanak életem útjába! Segíts hozzád találnom, akinél megújulhat életem!” (ORDASS 2008, 195. o.)

Illusztráció

Bibliaórai gondolatok a textusról

1. Büntelen ember nincs. Ha máshogy nem, gondolatban mindenki vétkezik. Nagy dolog, ha tudjuk nem színből, de szívből bánni bűneinket, ha beismerjük irgalomra szorultságunkat.

2. Máté nem volt rosszabb, mint más, mégis lenézték őt – már csak a foglalkozása miatt is. Ma is vannak lenézett, de fontos és szükséges foglalkozások. Nem úgy kell művelni ezeket, hogy az „aki korpa közé keveredik, megeszik a disznók” közmondás igazsága igazolódjon, hanem úgy, ahogy a vers is mondja: „Legnagyobb cél pedig, itt, e földi létben, / Ember lenni mindég, minden körülményben.” (Arany János: *Domokos napra*)

3. Máté a jézusi hívásra adott válaszában olyan, mint mi: hívják, és megy, hiszen tudja, hogy ki és hova hívja. Sok megbízhatatlan hívó és hívás is hallható azonban. Fontos ezért, hogy egy tanár, egy lelkész stb. rendes és megbízható legyen. Jézusnak már a kisugárzása is vonzó és bizalmat ébresztő volt. A miénk is legyen ilyen.

4. A megvetett Mátét Jézus mellett a többi tanítványnak is be és el kellett fogadni.

GONDOLATOK

„Mivel hitünk Isten kegyelméből való, semmiképp se lehet mások megítélésének vagy kivált megvetésének eszköze. Sőt: alázatra, megértésre és még fokozottabb szeretetre kötelez. [...] A szeretet az egyetlen méltó és igazságos magatartás, a szeretet, mely minél hatékonyabb, minél erősebb, annál szelídebb és annál toleránsabb. Mert túl érveken és

ellenérveken, s túl mindenfajta tapasztalaton, a »kegyelem kiszolgáltatottjai« vagyunk egytől egyig valamennyien. S amit a kegyelem működéséből átláthatunk, az bennünket, hívőket: egyedül szeretetre kötelezhet mindenki iránt. A többit bízunk Istenre, ki maga az élő szeretet.”

Pilinszky János: *Paulusból – Saulus*

„Az egyház: szent és tele bűnösökkel. Az egyházat azért alapították, és Ura, Jézus Krisztus azt a hivatást adta neki, hogy az örömhírt hirdesse: Isten szereti az embereket, irgalmas, és mindent megtesz, hogy megváltsa őket, Fiában még életét is adja értük. Ezt a megbízást az elmúlt kétezzer év alatt számtalan ember teljesítette, hozzájárulva, hogy az egyház a szegények, a betegek és a különösen sérülékenyek szolgálatában a megváltás csodálatos szentsége lehetett.”

Hans Zollner: „Istenem, miért hagytál el?”
Spiritualitás és a visszaéléssel való bánásmód

Felhasznált és ajánlott irodalom

BORING, Eugene M. 2005. *The Gospel of Matthew – Introduction, Commentary, and Reflections*. In: *The New Interpreter's Bible*. 12-Volume Set on CD-ROM.

HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgia – A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszék, Budapest.

JAKUBINYI György 2007. *Máté evangéliuma*. Szent István Társulat, Budapest.

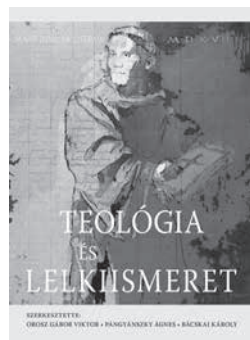
KARNER Károly 1935. *Máté evangéliuma*. Keresztyén Igazság, Sopron.

ORDASS Lajos 2008. *Útravaló*. Harmat Kiadó – Ordass Lajos Baráti Kör, Budapest.

PILINSZKY János 1993. *A Szentírás margójára*. In: *Pilinszky János összegyűjtött művei. Tanulmányok, esszék, cikkek*. 1. köt. 1941–1965. Századvég, Budapest.

SPINETOLI, Ortensio da 1998. *Máté – Az egyház evangéliuma*. Agapé, Szeged.

■ MAGYARKUTI GYULÁNÉ TÓTH KATALIN

Teológia és lelkiismeret

Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak tanulmánykötete

Szerkesztette: Orosz Gábor Viktor – Pángyánszky Ágnes – Bácskai Károly
Luther Kiadó – Evangélikus Hittudományi Egyetem, Budapest, 2021

A belső tanú, a lelkiismeret fogalmát a Szentírás tükrébe állítva milyen képet kapunk végeredményben önmagunkról? A mindennapokban – némi szójátékkal – képesek vagyunk-e ezt a képet őszintén megtestesíteni, kívül is képviselni környezetünkben? Mit, kit (!) vetítenek a világba és embertársainkra tetteink, szavaink, szolgálatunk? A Biblián tájékozódva milyen vonalat jelöl ki számunkra, mely külső és belső útra indít minket életképzletünk irányítójá, a lelkiismeretünk? Valószínű, hogy a fenti kérdésekre adandó válaszok utáni szomjas kutatás a szélesebb istenismeret és a szorosabb önismeret élményét adta a szerzőknek, és ugyanazzal lepheti meg az önzetlen olvasót is.

TARTALOM Mécses a te igéd

GOMBOR KRISZTIÁN: *Kit keresünk, kit látunk?* 1

Tanulmányok

GÖRFÖL TIBOR: *Az élet és a halál egysége. Eberhard Jüngel szentháromságtana* 2

KÓKAI-NAGY VIKTOR: *Hatalomgyakorlás a Római levél szerint* 7

Valláspedagógia

SOLYMÁR MÓNICA: *Evangélikus iskolák önértelmezése pedagógiai programjaik tükrében* 13

Figyelő

KATRIN HATZINGER: *Az európai enerváltság ellen. Ötletek az erősebb evangélikus kötődés megvalósulására az egységesülő Európában* 20

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

D. SZEBIK IMRE: *A hűséges szolga hazatért Urához. Emlékezés Varga György (1928–2021) evangélikus lelkész szolgálatára* 23

POLGÁRDI SÁNDOR: *Igehirdetés Varga György nyugalmazott esperes temetésén* 24

SZABÓNÉ MÁTRAI MARIANNA: *Szirmai Zoltán életpályája (1935–2021)* 25

SZABÓ LAJOS: *Feltámadás és Élet. Igéhirdetés Szirmai Zoltán nyugalmazott esperes temetésén (Jn 11,25)* 26

Az igehirdető műhelye

CAIRNS-LENGYEL HENRIETT: *Vízkereszt ünnepe után 3. vasárnap (1Jn 3,10–12)* 29

SZAKÁCS TAMÁS: *Vízkereszt ünnepe után 4. vasárnap (Kol 1,15–20)* 32

DEME DÁVID: *Vízkereszt ünnepe után utolsó vasárnap (2Kor 4,6–10)* 35

MAGYARKUTI GYULÁNÉ TÓTH KATALIN: *Hetvened vasárnap (Mt 9,9–13)* 38